T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

İBN RÜŞD'ÜN BİDÂYETÜ'L-MÜCTEHİD ADLI KİTABININ HAC BÖLÜMÜNDE YER ALAN MÂLİKÎ MEZHEP GÖRÜŞLERİNİN MÂLİKÎ MEZHEBİNDE TERCİH EDİLEN GÖRÜŞLERE UYGUNLUĞU

SAKİNA R. H. BEN HUSSEN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

DR. ÖĞRETİM ÜYESİ MARWAN MOHAMMED ABDULLAH MOGHALLES

ARALIK- 2021

KASTAMONU

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıcatez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Sakina R. H. Ben Hussen

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İBN RÜŞD'ÜN BİDÂYETÜ'L-MÜCTEHİD ADLI KİTABININ HAC BÖLÜMÜNDE YER ALAN MÂLİKÎ MEZHEP GÖRÜŞLERİNİN MÂLİKÎ MEZHEBİNDE TERCİH EDİLEN GÖRÜŞLERE UYGUNLUĞU

SAKİNA R. H. BEN HUSSEN

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

DANIŞMAN:DR. ÖĞRETİM ÜYESİ MARWAN MOHAMMED ABDULLAH MOGHALLES

Bu çalışma, Mâlikî mezhebinde etkileyen büyük alimlerden biri olan İbn Rüşd'ün hakkında bir araştırma yapmayı amaçlanır. Bundan dolayı onun eseri olan 'Bidayetü'l müctehid – Kitâbü`l-Hac'ta Mâlikîler namına aktardığı görüşler, Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüşler ile uyumluluğunu göstermek için bahsettiği meseleleri araştırıldı. Öyle ise tercih edilen görüşlere varmak için, konumuz olan meseleler Mâlikî kitaplarda taraması yapıldı. Bu araştırma giriş, ön hazırlık, iki ana bölüm ve sonsözden oluşmaktadır. Ön hazırlık bölümü de üç konusu vardır. Sırası ile İbn Rüşd'ün biyografisi, onun eseri olan Bidayetü'l müctehid kitabı tanıtımı, Mâlikî mezhebi tanıtımı ve gelişim aşmalarıdır. Birinci ana bölüm ise, hac ve umre meseleleri, haccın kime farz kılındığı, haccın zamanı ve türlerini içerir. Bu bölümde toplam on bir mesele vardır. İkinci ana bölüm ise ihram şartları, ihram esnasında yasaklanan elbise, koku ve fiiller gibi ihram ile ilgili meseleleri araştırıldı. Bu bölümdeki meselelerin sayısı on beştir. Ayrıca her meseleye dair kısa bir açıklama ve bütün mezheplerdeki meseleye dair ihtilafı içeren bir bölüm bulunduruldu. Ardından İbn Rüşd'ün kitabında aktardığı görüşü sunup Mâlikî kitaplardan Mâlikî İmamların görüşü ile uyumluluğu araştırıldı. Son olarak, bu araştırmanın sonucunu göstermekle araştırma sonlandırıldı.

ANAHTAR KELİMELER: İbn Rüşd – Mâlikî Mezhebi – Bidayetü'l Müctehid – Hac – Tercih Edilen Görüş

Aralık 2021, 140 Sayfa

ABSTRACT

MSC THESIS

THE COMPATIBILITY OF THE MALIKI SCHOOL'S OPINIONS CONVEYED IN IBN RUSHD'S BOOK OF 'BIDAYAT AL-MUJTAHID - BOOK OF HAJJ' WITH THE OPINIONS ACCEPTED IN THE MADHHAB

SAKINA R. H. BEN HUSSEN

KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
DEPARTMENT OF BASIC ISLAMIC SCIENCES

SUPERVISOR:ASST. PROF. DR. MARWAN MOHAMMED ABDULLAH MOGHALLES

This study aims to make research about Ibn Rushd, one of the great scholars who influenced the Maliki school. For this reason, the opinions he conveyed on behalf of the Maliki in his work, 'Bidayat al-Mujtahid - book of Hajj', were investigated in order to show whether there were opinions accepted in the Maliki school or not. So, in order to arrive at the accepted opinions, the issues that are our subject were scanned in the Maliki books. This research consists of an introduction, preliminary preparation, two main parts and an afterword. The preparatory section has three topics. They are respectively the biography of Ibn Rushd, the introduction of his work Bidayat al-Mujtahid, the introduction of the Maliki school and the stages of development. The first main part includes the issues of Hajj and Umrah, for whom Hajj is made obligatory, the time and types of Hajj. There are eleven issues in total in this section. In the second main part, the issues related to ihram such as conditions of ihram, prohibited clothes, smells and actions during ihram were investigated. The number of issues in this chapter is fifteen. In addition, a brief explanation of each issue and a section containing the disagreement on the issue in all sects were kept. Then, by presenting the opinion that Ibn Rushd conveyed in his book, its compatibility with the opinion of the Maliki Imams from the Maliki books was investigated. Finally, the research was concluded by showing the result of this research.

KEYWORDS: Ibn Rushd - Mâlikî school - BidayatulMujtahid - Hajj - Acceptedopinion

December 2021,140 Page

TEŞEKKÜR

Bize verdiği nimetler için Yüce Allah'a bütün hamdler ve şükür olsun. Rabbim, hamd Sen'in zatının celaline ve hakimiyetinin azametine (yüceliğine) layık bir şekilde yalnız Sana'dır. Zira hayrın hepsi, senin elindedir. Şer ise sana nisbet edilemez. İnsanlara hayrı öğretene Hz. Peygamberefendimize, onun âline, ashabına ve kıyamet gününe kadar onu ittibâ edenlere salat-u selam olsun.

Hz. Peygamber Efendimiz (aleyhi's-salâtü ve's-selâm): "İnsanlara teşekkür etmeyen Allah'a da şükretmez" buyurdu.[1]

Dr. Öğretim Üyesi MarwanMohammed Abdullah MOGHALLES'e bu araştırma denetleyip, bana doğru yolu gösterip, derin bilgisi ve değerli vaktini benimle paylaştığından dolayı şükranlarımı sunmak isterim. Cenab-ı Hak, dünya ve ahirette ondan razı olup hayır versin.

Ayrıca benim bu araştırmanın savunmasını kabul eden jüri üyeleri, sonra bütün Üniversitedeki değerli hocalarıma, okuduğum zamanda benim için sarf ettikleri çapalar için şükranımı sunmak istiyorum.

Bana destekçi olup dua ile olsa bile bu süreçte yardımcı olan herkese acizane teşekkür edip, Cenab-ı Hakk'ın bu tezi kabul etmesini, defter-i hasenatıma yazmasını dua ederim.

Sakina R. H. Ben Hussen

Kastamonu, 2021

[1] Ahmed, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (1421/2001). **el-Müsned**, thk. Şuayb el-Arna'ut, Beyrut, Mu'sseset'ü-Risale, bab. Müsnedi Mukessirin, c. XIII, s. 322, hdsno. 7939.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZONAYI ..... **ii**
TAAHHÜTNAME ..... **iii**
ÖZET ..... **iv**
ABSTRACT ..... **v**
TEŞEKKÜR ..... **vi**
İÇİNDEKİLER ..... **vii**
1. GİRİŞ **1**
1.1 Araştırmanın Önemi 2
1.2 Konu Seçimi Gerekçesi 2
1.3 Araştırma Sorusu 2
1.4 Araştırma Amaçları 2
1.5 Önceki Çalışmalar 3
1.6 Araştırmanın Zorlukları 4
1.7 Araştırma Yöntemi 4
1.8 Araştırma Planı 4
2. ÖN HAZIRLIK **6**
2.1 İbn Rüşd El-Hafid'inBiyografisi 6
2.1.1 İbn Rüşd'ün Adı, Doğumu, Soyu, Ailesi ve Vefatı 6
2.1.2 İbn Rüşd'ün Hocaları, Talebeleri, Eserleri ve Mezhebindeki Makamı 7
2.1.3 Eserleri 10
2.1.4 Sıfatları ve Âlimlerin Hakkında Senaları 10
2.1.5 İbn Rüşd'ün Mezhebindeki Yeri 11
2.2 Bidayetü'l Müctehid ve Nihayetü'l Muktesid Kitabı Tanıtımı 12
2.2.1 Bidayetü'l müctehid ve nihayetü'l muktesid kitabı tanıtımı, özellikleri ve telif zamanı 12
2.2.2 Bidayetü'l Müctehid ve Nihayetü'l Muktesid Kitabının Yer ve Önemini Göstermektir. 15
2.3 Mâlikî Mezhebinin Tanıtımı 16
2.3.1 Mâlikî Mezhebinin Ortaya Çıkması ve Gelişme Aşamaları 16
2.3.2 Mâlikî Mezhebinin Usulü 18
2.3.3 Mâlikî mezhebinin eserleri 19
3. HAC VE UMRENİN HÜKMÜ, HACCIN FARZ OLUŞU, HACCIN TÜRLERİ VE VAKİTLERİ **23**
3.1 Hac ve Umreye Dair Meseleler 23
3.1.1 Haccın Farz Oluş Şartlarından İstitâat'ın (Güç Yetme) Anlamı 23
3.1.2 Mali Gücün Bulunması, Vekâleten Haccı İcap Ettirmesidir. 28
3.1.3 Umre Hükmü 32
3.2 Haccın Kime Vaciptir ve Ne Zaman Vacip Olur? 37
3.2.1 Hac Ne Zaman Vacip Olur? 37
3.2.2 Çocuğun Haccı Sıhhatına Dair 43
3.2.3 Birinin Yerine Hac Edecek Kişinin Önceden Hac Etmesinin Şartını Araştırmak 46

3.2.4 Kadının Haccını Vacip Kılınma Şartlarından Kadın Yanında Eşi veya Mahremin Bulunması Mıdır 49
3.3 Haccın Çeşitleri 52
3.3.1 Mekkeli Olmayıp Mescid-i Harâm'a Girip Temettü'ü Eden Kimse 52
3.3.2 Hac İhramını Bozup Umre İhramına Çevirmek 56
3.3.3 Henüz Hac Ayları Girmemişken Umre İhramına Girip de Umrenin Menasikini, Hac Ayları Girdikten Sonra Tamamlayan ve Aynı Yılda Hac Eden Kimsenin Haccı 59
3.3.4 İfrad mı Kıran mı Temettü' mü Daha Üstündür 63
4. İHRAM ŞARTLARI, İHRAMDAN DOLAYI YASAKLANAN MUBAH VE HELÂL ŞEYLER 70
4.1 İhram Şartları 70
4.1.1 Hac Edenin Evden Mi MikâttenMi İhramı Daha Üstündür 70
4.1.2 Kendi Mikâtını Bırakıp Başkasının Mikâtından İhrama Giren Hakkına 75
4.1.3 Haccın Zaman Mikâtları 79
4.1.4 Umreyi Yılda Birkaç Defa Tekrar Etme 83
4.2 İhramdan Dolayı Yasaklanan Mubah ve Helâl Elbise Ve Kokular 87
4.2.1 Şalvardan Başka Giyeceği Bulmayan İhram Edenin Hakkında,Acaba Giyebilir mi? 87
4.2.2 Terlik Varken Yan Tarafları Kesilmiş Mest Giyen Kimsenin Hakkında 90
4.2.3 İhrama Giren Kişi İçin Aspir (Usfür) Kullanma Hükmü 94
4.2.4 İhramlı Kadın İçin Eldiven Giyme Hükmü 97
4.2.5 İhrama Girecek Kişi İçin, İhrama Girmeden Evvel Güzel Koku Sürmesi Caiz midir 101
4.3 İhramdan Dolayı Yasaklanan Mubah ve Helâl Ameller 105
4.3.1 İhramlı Erkeğin Yüzünü Örtmesi 105
4.3.2 Cenabet Olmadan İhramlının Başı Yıkama Hükmü 110
4.3.3 İhramlının Başını Hıtmi İle Yıkaması Hakkında 114
4.3.4 İhramlı Olmayan Birinin Tarafından Avlanan Avın Etini İhramlının Yemesi Hükmü 116
4.3.5 Zaruret Halinde Olan Bir İhramlı, Murdar Hayvan mı Yesin Yoksa Avlasın mı 121
4.3.6 İhramlı Nikahı Caiz midir 124
5. SONSÖZ 129
KAYNAKLAR 130

1. GİRİŞ

الحمد لله الذي هدانا للرشاد، وأنزل شريعة للعباد، بيّنها علماء أفذاذ، ليستقيم حال الناس في الدنيا ويظفروا بالفوز يوم التناد، وأصلي وأسلم على المبعوث رحمة للعالمين، وعلى آله وصحبه ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين، بدد الله به الظلمات ومحا به الجهل عن العباد.

Sahabeler (rıdvânullahi aleyhim), yeni olaylarda ictihat edip, onlardan sonra gelen alimler aynısını yapmışlardır. Ardından fıkıh mezhepleri ortaya çıkıp, bunların arasında İmam Mâlik (Allah'ın rahmeti üzere olsun)'a atfedilen Mâlikî mezhebi yer almaktadır. Ben ise, üniversitede okuduğun esnada İbn Rüşd el-Hafîd'in bıraktığı '**Bidayetü'l müctehid**' adlı eserindeki hac ve umre meseleleri içeren 'Kitâbü`l-Hac'' bölümünü inceleyip, Mâlikîlerin namına aktardığı görüşler, Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüşler ile uyumluluğunu araştırdım. Tezin adı ise 'İbn Rüşd'ün Bidâyetü'l-müctehid kitabında aktarılanMâlikî mezhebi görüşleri ve bu görüşlerin mezhepte tercih edilen görüşlerle uyumluluğu (Kitâbü`l-Hac üzerinde bir veri toplama çalışması)' olarak seçtim.

Hac, İslam'ın beş şartlarından olup, Cenab-ı Hak, ister erkek olsun ister kadın olsungücü yeten herkese ömründe bir defa hac yapmasını farz kılmıştır. Cenab-ı Hak, "Gitmeye gücü yetenin o evi ziyaret etmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse bilmelidir ki, Allah hiçbir şeye muhtaç değildir"[2]meâlinde olan ﴿وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ **مَنِ** اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ﴾ ayet-i kerimeyi buyurdu.

Bundan dolayı, Cenab-ı Hak'tan yardımı istedikten sonra, bu alandaki uzmanlar ile danışıp, konunun önemi, gerekliliği ve mezhepte bulunan ihtilaflardan dolayı bu araştırmaya başlamaya karar verdim.

[2]Âl-i İmrân Suresi, 97.

1.1 Araştırmanın Önemi

Araştırma, karşılaştırmalı fıkıh alanında uzmanlara İbn Rüşd'ün 'Bidayetü'l müctehid ve nihayetü'l muktesid' kitabında izlediği yöntemi sunup Mâlikîler namına görüşleri nasıl aktardığını göstermektedir. Zira kendisi, Mâlikîdir, kitap ise karşılaştırmalı fıkıh alanındadır. Ben ise İbn Rüşd'ün Kitâbü`l-Hac'da Mâlikîler namına aktardığı görüşleri araştırıp, o görüşlerin doğruluk oranıın araştırdım

1.2 Konu Seçimi Gerekçesi

Bu konuyu seçme sebeplerimden, Mâlikîler mezhebine isnat edilen görüşleri zabt edip 'Bidayetü'l müctehid kitabına ve ilim talebelerine hizmet sunmaktır. Hem iyice bilinir ki 'Bidayetü'l müctehid ve nihayetü'l muktesid' kitabı, karşılaştırmalı fıkıh ve Mâlikî mezhebinde çok önemli bir yer almaktadır.

1.3 Araştırma Sorusu

Bu araştırmada: Bidâyetü'l-müctehid kitabı, Mâlikî mezhebinin görüşleri belki hiç içermez veya nakledilen görüşler belki yanlıştır. Veya başka bir deyiş ile "İbn Rüşd'ün 'Bidâyetü'l-müctehid' kitabındaki hac ve umre meseleleri ile ilgili aktardığı Mâlikî mezhebinin görüşleri, mezhepte tercih edilen görüşlerle uyumlu mudur?" sorusuna cevap vermek isterim.

1.4 Araştırma Amaçları

1- İlme hizmet edip talebelere ve soruculara görüşleri yakınlaştırmak

2- İbn Rüşd ve Bidayetü'l müctehid ve nihayetü'l muktesid kitabının tanıtımı, Mâlikî mezhebinde yeri ve önemini belirlemek

3- Bidayetü'l müctehid kitabında 'Kitâbü`l-Hac' bölümündeki Mâlikîlerin görüşlerini toplamak

4- İbn Rüşd'ün Bidayetü'l müctehid kitabında 'Kitâbü`l-Hac' bölümündekiMâlikîler namına aktardığı görüşleri uyumluluğunu araştırmak

1.5 Önceki Çalışmalar

Aynı konuyu araştıran bir araştırma bulmamamarağmen, Bidayetü'l müctehid kitabı üzerinde yapılan çalışmalar vardır. Bunlardan:

1- İmrani, Ahmed b. el-Amin, (2011). İhtiyaratı İbn Rüşd el-Hafîd el-fîkhiyye fi Bidayetü'l müctehid ve nihayetü'l muktesid, (Bir doktora tezi), Beyrut, *Dârü İbn Hazm.*

2- Meryem, Taybiyye, (2013-2014). et-Ta'ârüz ve mesâli küdef'ih fî kitabi't-tahâret min kitab Bidayetü'l müctehid ve nihayetü'l muktesidlî İbn Rüşd, (Yüksek lisans tezi), Cezayir, VehrânÜniversitesi, *İslami ve İnsani bilimler fakültesi*.

3- Zübeyir, İbn Faize, (2005). İcma'atu İbn Rüşd el-Hafîd, dirasetü ve tahkîkkısmü'l-ibadat, min hilali kitabihî "Bidayetü'l müctehid", (Yüksek lisans tezi), Cezayir, Cezayir Üniversitesi, *İslami bilimler fakültesi*.

4- Ârabi, Ahmed, (1997-1998). İhtiyarat-ı İbn Rüşd fîBidayetü'l müctehid, Yüksek lisans tezi, Cezayir, Emir Abdülkadir İslâm Üniversitesi, *İslam enstitü*.

5- Âzimi, Zayîd el-HebiZeyd, (2006). Esbabı ihtilafı el-Fükaha' inde İbn Rüşd el-Hafîd ve eseruha'ala'l-fikhi, Ürdün, Ürdün Üniversitesi, *Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*.

6- Belil, AbîrSâlih, (2013). Âsar-ımühtelifi'l-hadis 'ala el-ahkami'l-fikhiyye el-letitünatübi'l-mer'amin hilal: "Bidayetü'l müctehid", Filistin, Gazze, *İslam Üniversitesi*.

Bu araştırmalar, Bidâyetü'l-müctehid üzerinde olup, benim araştırmam ile aynı kitap üzerinde duyuyorlar.

1.6 Araştırmanın Zorlukları

Elbette her bir araştırmanın illaki zorlukları olur. Bu araştırmanın en büyük zorluğu, COVID-19 pandemisinden dolayı kütüphanelere ulaşmaktır. Allah'a şükür olsun ki, bunu ve diğer zorlukları aşabildim.

1.7 Araştırma Yöntemi

Bu araştırmada, analitik indüksiyon yöntemini izledim. Böylece sonuca ulaşmak için meseleleri araştırıp tetkik edip analiz ettim. Araştırma boyunca şu metodoloji takip edilmiştir:

1. Her ayetin geçtiği sûre adı ve ayet numarası dipnotlarda belirtilmiştir.

2. Hadis ve eserleri atfettim. Kütüb-i Sitte'de geçen eserler için, önce râvî, sonra kitap, son olarak da babın numarasını verdim. Diğer hadis kitapları için ise râvî, sonra kitap, sonra cilt ve sayfa numarasını verdim.

3. Araştırmada ilk defa zikredilen en bariz Mâlikî mezhebi âlimleri biyografisi verilmiştir. Bazen de sadece metin içinde vefat tarihi verilmiştir.

4. Meseleleri sunarken önce meselenin açıklaması, dört mezhepteki meseleye dair görüşler, İbn Rüşd'ün Mâlikîler namına aktardığı görüş, İmam Mâlik ve sonrasında gelen fıkıhçıların görüşlerini göstermekle Mâlikî mezhebindeki meselenin hakkında görüşler, dayandıkları deliller, tercih edilen görüş ve sonuç gösterilmiştir.

5. Atfedilen kitapların dipnotta yazarın lakabı, tam adı, basım tarihi, kitabın tam adı, varsa tahkik edenin ismi, ülke, basımevi, cilt ve sayfa numarası verilmiştir. Tekrar edilen kitaplar için sadece yazar, kitap, cilt ve sayfa numarası verilmiştir.

1.8 Araştırma Planı

Bu araştırma giriş, ön hazırlık, iki ana bölüm ve sonsözden oluşmaktadır.

Giriş: Bu bölümde araştırmanın tanıtımı, önemi, seçme sebepleri, sorusu, zorlukları, konu ile ilgili önceki araştırmalar, araştırmada izlenen yöntem ve araştırma planı sunulmuştur.

Ön hazırlık: Bu bölümde İbn Rüşd'ün biyografisi, Bidayetü'l müctehid ve nihayetü'l muktesid kitabı ve Mâlikî mezhebi tanıtımı yapılmıştır.

Birinci ana bölüm, Hac ve umrenin hükmü, Haccın farz oluşu, Haccın türleri ve vakitleri araştırırken, **ikinci ana bölümİ**hram şartları veİhramdan dolayı yasaklanan Mubah ve Helâlleri araştırır.

Sonsöz: Araştırmanın sonuçları ise bu bölümde yer almaktadır.

2. ÖN HAZIRLIK

Bu bölümde İbn Rüşd'ün biyografisi, Bidayetü'l müctehid ve nihayetü'l muktesid kitabı ve Mâlikî mezhebi tanıtımı yapılmıştır.

2.1 İbn Rüşd El-Hafid'inBiyografisi

2.1.1 İbn Rüşd'ün Adı, Doğumu, Soyu, Ailesi ve Vefatı

2.1.1.1 Adı

Ebû'l-Velid Muhammed b. Ebi'l-Kâsım Ahmed b. Şeyh el-Mâlikiyeebi'l-VelidMuhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Rüşd el-Kurtubi.[3]

2.1.1.2 Doğumu

Dedesi Ebû'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Rüşd el-Kurtubi'nin vefatından bir ay önce hicri 520 yılında Mağrib'te[4], Mâlikilerin kalesi sayılan Kurtuba'da doğmuştur.

2.1.1.3 Soyu ve Ailesi

İbn Rüşd, Kurtuba'da yaşayıo orada kadılık yaptığından, Kurtuba'dan 'Kurtubî' lakabını alır. Sekizinci dedesine kadar soyu şöyle verilebilmektedir: Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Ahned b. Muhammed b. Ahmed b. Abdullah b. Rüşd.[5] Tekrar edilen iki isim "Muhammed-Ahmed" ailesinin babaların ve dedelerin adları ile iftihar ettiğine işaret eder. Ailesi, Endülüs'te ve Mağrib'te en asil, nice ve bilgili aileler arasında yer alır. Ayrıca Endülüs ve Mağrib'te bulunan devletlerde çok önemli yerlerde olup, kadılık yapıp, tıp, felsefe, astronomi vb. bilim dallarında

[3]bkz. önceki kaynak.
[4]İbn Ferhûn, İbrâhîm b. Alî b. Muhammed, **ed-Dîbâcü'l-müẕheb fî maʿrifetiaʿyâniʿulemâʾi'l-meẕheb**, Kahire, Daru't-Turat, c. I, s. 259.
[5]el-Merrâküşî, Ebû Abdullah Mohammed b. Mohammed b. Abdülmalik el-Ansari el-Avsi, (2013). **eẕ-Ẕeylve't-tekmile li-Kitâbeyi'l-Mevṣûlve'ṣ-Ṣıla**,thk. İhsan Abbâs vd., Tunus, Daru'l-Garbi el-İslami, c. IV, s. 22.

çalışmışlardır. İbn Rüşd'ün ancak babasının vefat ettiği ve gerdek gecelerinde hariç kitap okumayı bırakmadığını nakledilmiştir.[6]

2.1.1.4 Vefatı

Hicri 595 yılında Safer veya Rebiyülevvel ayında vefat etmiştir. [7]

2.1.2 İbn Rüşd'ün Hocaları, Talebeleri, Eserleri ve Mezhebindeki Makamı

2.1.2.1 Hocaları

İbn Rüşd, Kur'an-ı Kerimi ezberleyip Arapça eğitimi ve hadis ilminde yoğunlaştıktan sonra küçük yaştayken çok bilim dalındabilgi sahibi olmuştur. Hocalarından:

1- **Ebi'l-Kâsım**: ilk hocası olup, hicri 487 yılında doğup hicri 563 yılında vefat eden babası, İbn Rüşd el-Eb'tir. İbn Rüşd, babasından çok bilgi alıp devamlı olarak yanına kalırdı.[8]

2- **İbn Semcün**: Ebû Bekir Hamid b. Semcün. Tıp biliminde uzmanlaşıp tek kaynaktan elde edilen ilaçlar, edviye-i müfrede ve etkilerinde ilerleyip hakkında **el-Edviyetü'l-müfrede** eserini el- Hâcib el-Mansûr İbn Ebû Âmir zamanında yazmış.[9]

3- **İbn Ceryul**: Ebû Mervan Abdülmelik b. Muhammed el-Belensi. Lakabı İbn Ceryul'dur. Tıp alanında uzmanmış. İbn Rüşd, ondantıp dersi almıştır.[10]

4- **Mâzerî**: Ebû Abdullah Muhammed b. Alî et-Temîmî el-Mâzerî el-Mâliki. **el-Muʿlimbi-fevâʾidi Müslim** ve **İżâḥu'l-maḥṣûlmin Burhâni'l-uṣûl** eserlerine sahip

---

[6]İbnü'l-Ebbâr, Muhammed b. Abdillâh b. EbîBekr el-Kudâî el-Belensi, (1995). **et-Tekmile li-Kitâbi'ş-Şıla**, thk. Abdüsselam el-Herras, Lübnan, Daru'l-Fikrlittiba', c. II, s. 73, İbn Farhûn, **ed-Dîbâc**, c. II, s. 258.
[7]Zehebî, Ebû AbdillâhŞemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, (1405/1985). **Siyeruaʿlâmi'n-nübelâ**, thk. eş-Şeyh Şuayb el-Arna'ut, Beyrut, Mu'sseset'ü-Risale, c. II, s. 307.
[8] İbn Beşküvâl, Ebü'l-Kāsım Halef b. Abdilmelik, (1374/1955). **Kitâbü'ş-Şıla fî târîḫieʾimmeti'l-Endelüs**, Kahire, Mektebetu'l-Hanci, s.85.
[9] İbn Ebû Usaybia, Muvaffakuddîn Ahmed b. el-Kāsım b. Halîfe b. Yûnus es-Sa'dî el-Hazrecî, **Uyûnü'l-enbâʾ fî ṭabaḳāti'l-eṭıbbâ**, thk. Dr. NizarRida, Beyrut, DaruMektebeti'l-Hayat, s. 500.
[10]el-Merrâküşî, Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Abdülmalik el-Ensari el-Evsi, (1965). **es-Sufru el-Hamisminkitabeẕ-Ẕeylve't-tekmile**, thk. İhsan Abbas, Beyrut, Daru't-Takafe, c. I, s. 45.

olup, Abdülvehhâb el-Mâliki'nin**et-Telḳīn** üzerine kaleme alınan **Şerḥu't-Telḳīn** eserinin sahibidir. Hicri 536 yılında Rebiyülevvel ayında vefat etmiştir.[11]

5- **İbn Bacce**: Ebû Bekir Muhammed b. Yahya b. es-Saig. Endülüs'ün Bacce şehrinden olup lakabı İbn Bacce'dir. Felsefe, doğa bilimleri, astronomi, tıp ve müzik ile ilgilendiğine rağmen, İslam felsefesi ile de ilgilenmiştir. Fas'a gittiğinde ilhâd ile ittiham edilip, orada vefat etmiştir.[12]

6- **İbn Meysere**: Kurtuba'lıAbdülmelik b. Meserre'dir. Lakabı Ebû Mervan'dır. İbn Rüşd el-Ced gibi İbn Beşküvâl'ın hocalarından fıkıh dersi almış. İbn Rüşd el-Hafîd ise ondan fıkıh dersini almıştır. Hicri 552 yılında vefat etmiştir.[13]

7- **İbn Harun et-Türcali**: Sevilla'lı Ebû Cafer İbn Harun et-Türcali'dir. Felsefe bilimlerinde ve tıp alanında ilerlemiş. İbn Rüşd el-Hafîd ondan tıp ve felsefe dersleri almış. Sevilla'da vefat etmiştir.[14]

8- **İbn Beşküvâl**: KurtubalıEbü'l-Kāsım Halef b. Abdülmelik b. el-Endelüsî'dir. İbn Rüşd el-Cedd'in talebesidir. Hicri 494 yılında doğup[15] 578 yılında vefat etmiş.[16]

2.1.2.2 Talebeleri

İbn Rüşd, din, tıp ve çeşitli bilim dallarında uzmanlaşıp, çok öğrencisi olmuştur. Bunların arasında:

1- **İbn Cehur**: İmam ve fakih olan Ebû Bekir Muhammed b. Muhammed b. Cehur el- Esedî. Hicri 629 yılında vefat etmiş.[17]

2- **İbn'üt-taylasan**: el-Kâsim b. Muhammed el-Ensârî el-Evsî. Lakabı İbn-üt-taylasan. Arapça bilimlerinde uzmanlaşıp ileri seviyeye ulaşmış. Kendisi de

[11]Zehebî, **Siyeruaʿlâmi'n-nübelâ**, c. XX, s. 105.
[12]Ziriklî, Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris, (2002). **el-Aʿlâm**, Beyrut, Dâru'l-ilim lîlmelayin, c. VII, s. 137.
[13] İbn Beşküvâl, **es-Sıla**, 348, İbn Farhûn, **ed-Dîbâc**, c. II, s. 19.
[14] İbn Ebû Usaybia, **Uyûnü'l-enbâ**', s. 530.
[15]Ziriklî, **el-Aʿlâm**, c. II, s. 311.
[16] İbn Farhûn, **ed-Dîbâc**, c. I, s. 354
[17] İbn Mahlûf, Muhammed b. Muhammed b. Ömer b. Ali b. Salim, (2003), **Şeceretu'n-Nuri ez-Zekiyye**, thk. Abdülmecid Hiyali, Beyrut, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyyee, c. I, s. 257.

Kurtuba'lıdır. Kur'an-ı Kerim ve sünnet ile ilgili kitapları vardır. Hicri 575 yılında doğup 642 yılında vefat etmiş.[18]

3- **Ebü'r-Rebî' el- Kelâî**: Ebü'r-Rebî' Süleymân b. Mûsâ el- Himyerî el-Kelâî. Hadis ilminin önemli âlimlerinden birisidir. Cerh ve ta'dîl'e hâkimmiş. Hicri 565 yılında doğup, 634 yılında bir savaşta şehit olmuştur.[19]

4- **İbn Sahnûn**: Ebû Abdullah Muhammed b. Sahnûn. LakabıNedrûmi'dir. KendisiTilimsan şehrinden olup, Kurtuba'da büyüyüp Sevilla'da ikamet etmiştir. Gazzâlî'nin **el-Müstasfâ** kitabnın özetlemiş[20]. Kurtuba'da hicri 580 yılında doğmuştur.

5- **Sehl b. Mâlik**: Ebü'l-Hasan Sehl b. Muhammed b. Mâlik el-Ezdî el-Gırnâtî.[21] Büyük edip ve fıkıhçılardan sayılıp, hicri 559 yılında doğup 640 yılında vefat etmiştir.[22]

6- **İbn Havti'l-lah**: Ebû Muhammed Abdullah b. Süleymân b. Havti'l-lah el-Ensârî el-Endelüsî. Hem edip hem fıkıhçı ve şair imiş. Çeşitli bilim dallarında ilerlemiş. Hicri 612 yılında vefat etmiş.[23]

7- **İbn Rüşd el-Hâfid çocukları**:

a- **Ebü'l-Kâsım Ahmed**: Babası Ebü'l-Velîd el-Hafîd'ten veEbü'l-Kasım b. Beşküvâl'dan ders almıştır. Kendisi fıkıh âlimi olup Ebü'l-Kasım b. İbn'üt-taylasan'a ders vermiştir. Babası gibi kadılık yapıp iyi bilinmiştir. Hicri 622 yılında vefat etmiştir.[24]

---

[18]Ziriklî, **el-Aʿlâm**, c. V, s. 181.
[19]Makkarî, **Nefḥu'ṭ-ṭîb**, c. IV, s. 473.
[20]İbn Ebû Usaybia, **Uyûnü'l-enbâ**ʾ, s. 537.
[21]Zehebî, **Siyeruaʿlâmi'n-nübelâ**, c. XXIII, s. 103, Ziriklî, el-Aʿlâm, c. III, s. 143.
[22]İbnü'l-Ebbâr, **et-Tekmile li-Kitâbi'ş-Şıla**, c. IV, s. 126.
[23]Nübâhî, Alî b. Abdillâh b. Muhammed İbn el-Hasan el-Cüzâmî el-Mâliki, (1983). **Târîḫuḳuḍâti'l-Endelüs**, thk. Lecnet İhya' et-turas el-Arabî, Daru'l-Âfak el-Cedide, s. 112. İbn Mahlûf, **Şeceretu'n-Nuri ez-Zekiyye**, c. I, s. 249. Zehebî, **Siyeruaʿlâmi'n-nübelâ**, c. XXII, s. 41.
[24]Merrâküşî, **eẕ-Ẕeylve't-tekmile**, c. I, s. 550, İbn Farhûn, **ed-Dîbâc**, c. I, s. 221.

b- **Ebû Muhammed Abdullah**: Tıpta uzmanlaşıp eserlerinden birisi Hiletü'l-Bür-i' hakkında bir eserdir.[25]

2.1.3 Eserleri

İbn Rüşd, din, tıp ve akla dayanan bilim dallarından öne çıkmıştır. Felsefe ve fıkıh usûlü bilim dallarında ilerleyip din bilimlerini sunup meseleleri sınıflandırmasında çok açık olup uzmanlaşmış. İbn Ebû Usaybia (ö. hicri 668) hakkında "Sınıflandırması güzeldir, sözleri seçeneklidir."[26] demiştir. Fıkıh ve fıkıh usûlünde Bidayetü'l müctehid ve nihayetü'l muktesid ve Ebû Hamid el-Gazzali'nin el-Müstasfâ kitabını özetleyen "**eż-Żarûrî fî uṣûli'l-fıḳh**",[27] akidede "**Makalet-ün fi keyfiyyatidühüli-hi fil-e'mri el-azîz ve te'allümi-hifiyh ve mâfadülamin ilmi el-Mehdî**", "**Fasl el-Makâl fî mâ beyne el-Şerî'a ve el-Hikmemin el-İttisâl**" ve "**Minhâcü'l-edille fî el-Keşf an akaidi'l-mille**", [28] felsefede "**Tehâfütü't-Tehâfüt**", [29] Arapça bilimlerinde "**eż-Żarûrî**",[30] tıpta latincayaçevirilmiş olan "**el-Külliyyât**",[31] mantıkta "**eż-Żarûrîfi'l-mantıḳ**", "**TelhîsKitâb el-Semâ el-Tabiî**", "**TelhîsKitâb el-Semâ ve el-'Âlem**", "**TelhîsKitâb el-Kevn ve el-Fesâd**" ve "**TelhîsKitâb el-Âsâr el-Ulviyye**"[32] eserleri yazmıştır. Kitapları açıklama ve yorumlamasında birkaç eseri varmış.[33] Onların arasıdna tıpta "**Şerhu'l-Urcûzelî İbn Sinâ**"dır. Çevirilmiş kitapların özetlemesinde Aristoteles'in "**Burhân**", "**Hayvan**",[34] "**Mâba'di't-Tabî'a**", "**el-Ahlâk**" ve "**el-Nefs**", Galen'nin "**İlâhiyyât**", "**el-İlel ve el-A'râd**", "**el-Mizâc**", "**et-Ta'rif**" ve "**el-Hummeyyât**", Nikulâvus'un " **İlâhiyyât**"[35] eserlerini özetlemiştir.

2.1.4 Sıfatları ve Âlimlerin Hakkında Senaları

[25]İbn Ebû Usaybia, **Uyûnü'l-enbâ**ʾ, s. 533.
[26] bkz. önceki kaynak.
[27]İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî, (1994). **eż-Żarûrî fî uṣûli'l-fıḳh**, thk. Cemalü'd-din el-Alevi, Beyrut, Daru'l-Garbi el-İslami, s. 34.
[28]İbn Ebû Usaybia, Uyûnü'l-enbâʾ, s. 533, Merrâküşî, **eẕ-Ẕeylve't-tekmile**, c. IV, s. 24, Nübâhî, **Târîḫuḳuḍâti'l-Endelüs**, s. 111, Ziriklî, el-Aʿlâm, c. V, s. 318.
[29]İbn Ebû Usaybia, **Uyûnü'l-enbâ**ʾ, s. 532, Zehebî, **Siyerua**ʿ**lâmi'n-nübelâ**, c. XXI, s. 309
[30]Merrâküşî, **eẕ-Ẕeylve't-tekmile**, c. IV, s. 24
[31]İbn Ebû Usaybia, **Uyûnü'l-enbâ**ʾ, s. 532.
[32]İbn Ebû Usaybia, **Uyûnü'l-enbâ**ʾ, s. 532, Merrâküşî, **eẕ-Ẕeylve't-tekmile**, c. IV, s. 23
Zehebî, **Siyerua**ʿ**lâmi'n-nübelâ**, c. XXI, s. 309
[33]Arnest, Arnest Rinan, (1957) **İbn Rüşd ve er-Rüşdiyye**, çv. Adil Za'ter, Kahire, DârulİhyâilKütübi'lArabiyye, s. 70-97.
[34]İbn Ebû Usaybia, **Uyûnü'l-enbâ**ʾ, s. 532.
[35]bkz. önceki kaynak.

İbnü'l-Ebbâr (ö. hicri 658), onun hakkında: "Rivâyetü'l-hadîs'ten ziyade dirâyeti'l-hadîs ile meşgul olmuş. Fıkıh, usûl, ilm-i kelâm vb. okuyup Endülüs'te ister nezaketçe ister fazilet açısından ister bilim konusunda onun gibi kimse yetişmemiş. Kendisi mütevazı, alçak gönüllüymüş. Denildi ki aklı başında olduğu sürece ilim ile meşgul olmayı sadece iki gece bırakmış. Babası vefat ettiği gece ve gerdel gecesidir. On bin sayfaya yakın özetleyip, taslağını yapıp, tekrar yazıp, düzeltip veya telif etmiş. İlmü'l-evâil denilen eskilerin fenlerine meyledip, o fenlerde zamanındaki âlimlerin tek İmamı olmuştur. Fıkıh konusunda onun fetvası almak için koşulduğu gibi tıpta da koşuluyordu. Ayrıca i'râb ve edebiyat konusunda bilgisi görünmüştür." demiştir.[36]

İbnü'l-İmâd da: "İlm-i kelâm ve ilmü'l-evâil'e yöneldi ki örnek olmuş. Sınıflandırma eserleri bırakmış. Üstün zekalı, gece gündüz çalışan birisiydi. Fıkıh, tıp, mantık ve şeriat ile ilgili eserleri çoktur ve yaralıdır. Safer ayında Marakeş şehrinde vefat etmiştir." hakkında demiş.[37]

İbn Ebû Usaybia ise: "Fıkıh ve fıkhî İhtilaflara hâkim olup, tıpta uzman ve maharetliymiş." demiştir.[38]

Muhammed Bulûz, kendi kitabında, İbn Rüşd'ün hakkında : "Benzeri çok az bulunan bu özel karakterin ortaya çıkması için uygun ortamı oluşturmak üzere önce yüce Allah'ın iradesi ve kudreti, sonra bütün kişisel, nesnel ve öznel faktörler bir araya gelmiştir. Zamanında yaygın olan çoğu bilim dallarında önemli katkıları bulunmuş. Akide, ilm-i kelâm, Arapça, fıkıh, usûl, mantık ve tıp alanlarına hâkim imiş." demiştir.[39]

2.1.5 İbn Rüşd'ün Mezhebindeki Yeri

İbn Rüşd, mezhebinin çerçevesinde öyle bir meşhur oldu ki zamanında Endülüs ve Mağrib'te zamanın fıkıhçıların önderi lakabını almıştır. Ayrıca onların başı olup ona dayanırlardı. Sağlam düşünceli, kaliteli eser yazarı, fıkıhta muhakkik olduğu kabul

[36]İbnü'l-Ebbâr, **et-Tekmile li-Kitâbi'ş-Şıla**, c. II, s. 74.
[37]İbnü'l-İmâd,Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed el-Hanbelî, (1986). **Şeẕerâtü'ẕ-ẕeheb**, thk. Muhammed el-Arna'ut, Beyrut, Dar İbn Kesîr, c. VI, s. 523.
[38]İbn Ebû Usaybia, **Uyûnü'l-enbâ**ʾ, s. 530.
[39]Bulûz, Muhammed, (2012). **Terbiyetmeleketi'l-ictihad min hilal kitab "Bidayetü'l müctehid ve nihayetü'l muktesid"**, doktora tezi, Riyad, Dar kunûzİşbiliya, s. 49.

edilmiş. Mâlikî mezhebinin muhakkik ve hafızlarından birisidir. Mezhepte ictihad derecesine ulaştığı kabul edilmiş. Ebû'z-Ziya' Hâlil[40] Muhtasar kitabında tercihleri ve seçimleri tercih edilen dört büyük alimin arasında sayıp onu kaynak olarak göstererek mezhebindeki yüksek yeri açıklamış. Bıraktığı eserler ise mezheplerin dallarında yazılan en kıymetli eserlerden sayıldığı için görüşleri ve tercihleri ondan sonra gelen Mâlikî mezhebi alimleri arasında şöhret ve kabul görmüştür.

2.2 Bidayetü'l Müctehid ve Nihayetü'l Muktesid Kitabı Tanıtımı

2.2.1 Bidayetü'l müctehid ve nihayetü'l muktesid kitabı tanıtımı, özellikleri ve telif zamanı

2.2.1.1 Kitabın tanıtımı ve özellikleri göstermek

Bu kitap, "Bidayetü'l müctehid ve nihayetü'l muktesid" adı ile meşhur olsa bile, yazar: "Oysa, bizim bu kitabımız, kişiyi -eğer kendini yetiştirmiş ve yeteri kadar lügat, dil ve Usûl-i Fıkıh ilimlerini öğrenmiş ise- ictihad edebilen bir duruma ulaştıracak niteliktedir. Bunun içindir ki biz, bu kitabımıza **Bidâyetü'l-müctehid ve kifâyetü'l muktesid** ismini uygun bulduk"[41] diyerek kitaba "Bidayetü'l müctehid ve kifâyetü'l muktesid" (Müctehidin başlangıcı ve muktesidin yeterliliği) ismini seçmiş.

Kitabın konusu İbn Rüşd'ün dediği gibi ahkâm meseleleridir. Kitap, bütün fıkıh meseleleri ve kitapları göz önüne aldığını görürüz. Tahâret kitabı ile başlayıp yargılar kitabı ile bitirerek çoğu zaman dört mezhebin görüşlerini göz öne bulundurduğu görülür.

Ayrıca İbn Rüşd'ün bu kitapta deliller ve burhana önemsemesiyle sadece hükümlerin temel meselelerine odakladığını gözleyebiliriz. Kendisi de "Bu kitaptaki gayem; âlimler arasında ittifaklı ve ihtilaflı ahkâm meseleleri delilleriyle ortaya koymak ve müctehid, şeriatte hükmü belirtilmeden (meskût) geçen meselelerle karşılaşabileceği

[40]Hattâb, Şemseddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Abdirrahmân el-Mağribi, (1992). **Mevâhibü'l-celîl li-şerḥiMuḫtaṣarıḪalîl**, Beyrut, Daru'l-Fikr, c. I, s.35.
[41]İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, (1425/2004). **Bidayetü'l müctehid ve nihayetü'l muktesid"**, Daru'l-hadis, c. IV, s. 169

için usul ve kaideler yerindeki ihtilâf inceliklerine dikkati çekmektir."[42]deyip, kitabın girişini usulden bahsederek başlayıp Makāsıdü'ş-Şerîaile bitirmiş. Öyle ise kitap, teorik ve uygulamalı meseleleri içermiş. Teorik kısım, fıkıh usulü ve şeriatin maksatları,[43] uygulamalı kısım ise fıkıh meseleleridir. Böylece ictihadı öğrenen,önceki fıkıhçılar ne yaptıkları ve niye göre yaptıklarını öğrenip ona göre ictihada çalışsın.[44]

İbn Rüşd, sahabelerin (rıdvânullahi aleyhim) zamanından tut, ta İbn Rüşd'ün zamanına kadar fıkıh meselelerini kitabına almış. Ancak meseleleri gösterip ve sınıflandırmasında farklılık göstermiş. Teferruatı toplayıp belirtmek değil, hükümlerin usullerini toplamak istemiş. "Bu kitabın teferruatı çoktur. Bizim bu kitabımız, teferruatın yeri olmadığı için bu ihtilâfları almayacağız." [45] ve "Bu kitaptan maksadımız teferruata girişmekten ziyade, ana kaideleri dercetmektir" dedi.[46]

Şayet İbn Rüşd'ün fıkıh meselelerini nasıl sunduğuna bakarsak aynı yöntemi karşılaştırmalı fıkıh kitaplarında görürüz. Geniş bir çerçeve içinde ihtilaflı meselelere önem verip delilleri ve ihtilaf sebeplerini göstermiştir.[47] Bilindiği gibi, fıkıhçıların ihtilaf noktaları karşılaştırmalı fıkhın konusudur. Karşılaştırmalı fıkıh, alimlerin bir meseledeki görüşlerini gösterip, ihtilaf sebebini belirtip, her grubun delillerini gösterip, her delili red edecek görüşü ortaya koyup, bu görüşe varsa cevabı zikredip, tercih edilen görüşü ve tercih sebebini belirleyip o alimlerin ihtilaf ettikleri hükümleri araştırıp, inceler. [48] Bulûz, Bidayetü'l müctehid kitabının 6000 mesele içerdiğini söyledi.[49]

Bidayetü'l müctehid kitabı, hem icma hem ihtilaf kitabının olduğunu görürüz. Ayrıca kitap, aslı gösterme ve karşılaştırmayı öne alır. Bu da ihtilaflı noktalardan önce ittifaklı noktaları beyan etmeyi iktiza eder.

---

[42]bkz. önceki kaynak.
[43]bkz. önceki kaynak.
[44]İmrânî, Ahmed b. el-Amîn, (2011). **İhtiyaratı İbn Rüşd el-Hafîd el-fikhiyye fi Bidayetü'l müctehid ve nihayetü'l muktesid**, doktora tezi, Beyrut, Dâr İbn Hazm, c. I, s. 50.
[45]bkz. önceki kaynak.
[46]İbn Rüşd,**Bidayetü'l müctehid**, c. III, s. 160.
[47]Meryem, Taybiyye, (2013-2014). **et-Ta'ârüz ve mesâliküdef'ih fi kitab't-tahâretminkitab Bidayetü'l müctehid ve nihayetü'l muktesid li İbn Rüşd**, Yüksek lisans tezi, Cezayir, Vehrân Üniversitesi, İslami ve İnsani bilimler fakültesi.
[48]el-Aşkar, Ömer Süleyman, vd., (1997). Mesail fi el-fikhi el-Mükaren, Beyrut, Daru'n-nefais, s. 11.
[49]Bulûz,**Terbiyetmeleketi'l-ictihad**, s. 116.

Bu kitabı diğer fıkıh kitaplarından ayrıt eden özelliklerinden dolayı ister müttefik ister muhtelif alimleri arasında kabul görmüştür.

Ayrıca yazarın bu kitabı bitirmesini nasip yazıldığından dolayı, kitabın bölümleri eksiksiz sayılıp, fıkıh bölümlerinde herhangi bir eksikliği yoktur. Kitap, fıkıh kitaplarının sınıflandırmasına göre sınıflandırıldı. Araştırmacılar, elle yazılan nüshaları bulup, tetkik edip, araştırıp fıkıh ve karşılaştırmalı fıkhın kütüphanesine elimizdeki bu kıymetli nüshayı eklemişler. İbn Rüşd, sadece Mâlikî mezhebinin görüşünü değil, diğer mezheplerin, hatta diğer mezheplerin İmamlarından başka diğer mezhebin alimlerinin görüşünü de zikrederek öyle cami ve içerikli bir eser bıraktı ki diğer mezheplerdeki alimler ona işaret ederler. Kitap, kolaylaştırılmış ve güzel bir şekilde fıkhın tüm konuları gösterip inceler.[50]

Dört delil olan Kur'an, sünnet, icma ve kıyasa dayandığı gibi kitap, sahih görüşleri tercih etmek için usûl kaidelerine de dayanması kitabın özelliklerinden sayılır.[51]

2.2.1.2 Kitap telif zamanı

İbn Rüşd: "Bununla hac bahsi burada son buldu. Bizi buna muvaffak kılan Cenâb-ı Allah'a hamd ve senalar olsun. Bu bahsi, 584 senesi Cumâde'1-Ulâ ayının dokuzuncu gününe rastlayan çarşamba günü bitirdim ve yaklaşık olarak 20 yıl önce yazıp bitirmiş olduğum Bidâyetül-Müctehid adlı kitaba ekledim. Hamd, alemlerin rabbi olan Allah'a mahsustur." dedi.[52]

Bizlerce hicri 584 senesi kitabı bitirme tarihi değil, Kitâbü`l-Hacc'ın bitirme tarihini olarak görüyoruz. Nüshayı çıkartanın dediği gibi: "İbn Rüşd (radıyallahu anh), bu kitabın telifine başlarken kitaba önce hac bahsini koymak istememiş. Sonradan eklemesini iyi görüp yazıp eklemiştir."[53]

---

[50]İmrânî, **İhtiyaratı İbn Rüşd el-Hafîd el-fîkhiyye**, c. I, s.50.
[51]bkz. önceki kaynak.
[52]İbn Rüşd,**Bidayetü'l müctehid**, c. III, s. 142.
[53]bkz. önceki kaynak.

Böylece tahmini olarak kitabı yazmaya 44 yaşındayken hicri 564 yılında başlayıp, 64 yaşındayken bitirdiğini söyleyebiliriz.

2.2.2 Bidayetü'l Müctehid ve Nihayetü'l Muktesid Kitabının Yer ve Önemini Göstermektir.

Bu kitap, alimlerin çoğuna göreyüksek ve önemli yer alır. Kitabı methedip konusu olan ictihada ve prensiplerine ve temellerine davet etmenin önemini gösterirler. İbn Ferhûn (ö. hicri 799): "Kitapta ihtilafın sebepleri ve çeşitlenmesinin illetlerini zikredip yaradı. Onun zamanında daha yararlı veya daha düzgün bağlama sahip bir kitap bilinmezdir" demiştir.[54]

Mahlûf (ö. hicri 1360): "Bidayetü'l müctehid'i gayet güzel bir şekilde yazıp edip yararlı çıkardı" demiştir.[55]

İbn Ebû Usaybia (Allah rahmet eylesin): "Fıkıh ve ihtilaf konusunda benzeri yoktur" demiştir.[56]

Muhammed Bulûz: " Bidayetü'l müctehid kitabına incelendiğinde, fıkıh mezheplerin arasındaki ihtilafa önem veren kitapların özü ve incisi olduğunu anlarız. Çünkü İbn Rüşd, kitapta fıkıhçıların arasındaki ihtilaf sebeplerini göstermekle sahabelerin döneminden teklidin yayılmasına kadar ihtilafları, üzerinde müttefik veya ihtilaflı olan delilleri topladı. Bundan dolayı kitabın içeriği öyle zengin olup, ahkâm ayet ve hadisleri, icma noktaları, fıkıhçıların arasında çeşitli yaygın kıyaslar, lafızların delaletleri ve diğer usûl kaynaklarını içermiş. Ayrıca, zannettiğim üzere benzeri olmayan bir şekilde fıkhı ve usulü birleştirdi. Kitap, kataloğunda tek, içerik olarak yararlı, yönteminde çok ilgili çeken bir kitap sayılır ki, insanlar, özellikle bu yüzyılın başında, şimdiye kadar onunla iştigal etmişler. Kitap, yenileme aracı ve ictihadın ve iyice düşünmenin kıvılcımı olarak görüldü. Çoğu İslami üniversitelerde, özellikle şeriat, karşılaştırmalı fıkıh ve kanun bölümlerinde yüksek ihtilaflar oluştuğu zamanlarda hala itimat edilen kaynaktır. Şeriat konuları ile ilgilenen yeni yazarların

[54]İbn Farhûn, **ed-Dîbâc**, c. II, s. 258.
[55]İbn Mahlûf, **Şeceretu'n-Nuri ez-Zekiyye**, c. I, s. 213.
[56]İbn Ebû Usaybia, **Uyûnü'l-enbâ**ʾ, s. 530.

dipnotları bu kitabın önemine ve itimadına en belirgin delildir ki neredeyse bu konuları değen kitaplarda hepsinde kaynak olarak gösterildi."[57]

Kitap, fıkıh ve usûl-i fıkhın konularını içerip, kaideyi (kuralı) fıkh-i usulüne ve teferrüatlı uygulamaları ile bağlar. Bu ise usûl kitabına göre sınıflandırmayı zorlaştırır. Ayrıca kitap, usûl-i fıkhın uygulamasında gerecekten iyi ve açık bir örnek olduğunun sonucuna varırız.

2.3 Mâlikî Mezhebinin Tanıtımı

2.3.1 Mâlikî Mezhebinin Ortaya Çıkması ve Gelişme Aşamaları

Bilindiği gibi, bu mezhebin kurucusu Ebû Abdullah İmamı Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebû Âmir b. Amr b. Hâris b. Osman b. Hâris el- Himyerî. Hirci 179 yılında vefat edip, Yemen'in Himyer kabilesindendir.

Hicaz bölgesi, Mâlikî mezhebinin doğuş ve düzen yeri olduğundan dolayı ilk başlarda orada yayılmaya başlamış. Çünkü Hicaz'da sünnetleri ve eserleri bilen çok alimleri yetiştirmiş. Hatta İmam Şâfiî: "Mâlik ve Süfyân b. Uyeyne olmasaydılar, Hicaz'daki ilim kaybolacaktı" demiş.[58] Medine-i Münevvere ise Mâlikî mezhebinin hareket ve yayılma merkezi imiş. Gün güne Mâlik'in mezhebi Hicaz'da büyümeye başlayıp güç kazandı. Sonra, sırası ile Mısır, Yemen, Irak, Tunus ve son olarak Mağrib, Endülüs ve Afrika'ya geçmiş.[59] Mağrib'te geniş yayılma sebebi ise Mağribîlerin Hac ve umre amacı ile Hicaz'a gitmeleridir. İbn Haldûn: "İmam Mâlik'in (Allah rahmet eylesin) mezhebi ise, her ne kadar başka yerlerde de rastlanıyorsa da bilhassa Mağrib ile Endülüs halkı arasında yayılmıştır. Bura halkı, çok az olan istisnalar dışında hep İmam Mâlik'i taklit etmişlerdir. Bunun da sebebi, buralardaki halkın umumiyetle Hicaz'a gidip gelmeleri, yaptıkları seferlerin son durağının burası olmasıdır." demiş.[60] Endülüs'ün sultanları halkı Mâlik'in mezhebine yönlendirmesi sebeplerin arasında sayılır. Bazı tarihçiler, Mâlik'in (Allah rahmet eylesin) Endülüslülere Endülüs

[57]Bulûz,**Terbiyetmeleketi'l-ictihad**, s. 164.
[58]Zehebî, **Siyeruaʿlâmi'n-nübelâ**, c. VIII, s. 457.
[59]Kādîİyâz b. Musa es-Sebeti, (1983), **Tertîbü'l-medârik ve taḳrîbü'l-mesâlik li-maʿrifetiaʿlâmimeẕhebi Mâlik**, thk. Muhammed et-Tebhi, Suudi Arabistan, Vizaretu'l-avkaf ve eş-Ş'ûn el-İslamiyye, c. I, s. 25.
[60]İbn Haldûn, Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed Ebû Zeyd, (1988). **Tarih İbn Haldûn**, thk. Halil Şihade, Daru'l-Fikr, c. I, s. 568.

kralından sorduğunu söylüyorlar. Halk: "Arpa ekmeği yiyip, yün elbise giyip, Allah'ın yolunda cihat eder." diye cevap vermişler. Mâlik, "Ümit ederim ki Allah bizim Harem'imiz onun gibi birisiyle teşrif etsin." [61] demiştir. Haber, Endülüs kralına ulaştığında halkı Mâlikî mezhebi ile amel edip Evzâî'nin mezhebini terk etmelerini yönlendirmiştir.[62]

Mezhep, birkaç aşmadan geçti. İmam Mâlik'in tarafından kurulduktan sonra **Tefrî'** aşaması geldi. Tefrî'den maksat, fer'-i asla bina etmektir. Bu aşamada İmam Mâlik'in talebeleri rolü iyi bir şekilde öne çıkmışlar. İmam Mâlik'in yöntemini uyarak koyduğu asıllara ve kaidelere göre olan olaylarda fetva vermeyi çalışmışlar. Bu aşama hicri ikinci asrın sonunda başlayıp üçüncü asrın yarısına kadar devam etti. Ardından **Uygulama** aşaması başlamış. Bu aşama, Tefrî' aşamasında yeni olaylarda ictihadlara bağlıdır. Bu aşamayı ayrıt eden nokta, Tefrî' aşamasının bıraktığı kapsayan müdevveneler (tedvin olunmuş eser) meseleleri çalışmasına önem vermesidir. Ayrıca bu aşamada, tehzip, özet, şerh ve meselelerde tetkik edip ittifak ve ihtilaf noktaları gösteren kitaplar ortaya çıkmıştır. Bundan sonra **Tenkîh** (revizyon) aşamasının gelmesine gerek duyurulmuş. Bu aşamada, maslahatı dikkate alarak, mezhepteki görüşler revizyon edilip aralarında tercih yapılıp asıllara ve kaidelere bina edilmiş. Bununla ilgili İbn Rüşd el-Ced: "Bunda bize Mâlik'in (Allah rahmet eylesin) mezhebine sarılıp onu doğru görüp diğerlerine göre tercih etmemizde itiraz edilmez. Zira biz, Mâlik'in mezhebinin doğruluğunu görüp, hangi asıllara göre bina edildiğini bildikten sonra filcülme onu kabul ettik." demiştir.[63] Bu da en güçlü delili rivâyet ve dirâyete dayandığını farz etmekledir. Bu aşamayı ayrıt eden, öncekilerin görüşlerini eleştirmeye başlanmasıdır. Bu ise fıkıh alanında yeni bir yöntem sayılmaktadır. Ardından, **istikrar**, toplama ve özetleme aşaması başlamış. Fıkıh teferruatına odaklamak, tahrîç, uygulama ve revizyon açısından olmuş. Bu aşamayı ayırt eden nokta, çok özetlerin ortaya çıkmasıdır. Bunların en meşhurundan İbn Şâs'ın**İḳdü'l-**

[61]Nâsırî, Ahmed b. Halid, (1995). **Kitâbü'l-İstiḳṣâ li-aḫbâridüveli'l-Maġribi'l-Aḳṣâ, Fas, Daru'l-kütüb**, c. I, s. 195.
[62]Makkarî, **Nefḥu'ṭ-ṭîb**, c. III, s. 230.
[63]İbn Rüşd el-Ced, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. el-Kurtubî, (1988). **el-Muḳaddimâtü'l-mümehhidât**, thk. Dr. Muhammed Hacci, Beyrut, Daru'l-Garbi el-İslami, c. III, s. 483.

cevâhiri'ş-şemîne fî mezhebiʿâlimi'l-Medîne ve İbnü'l-Hâcib'in**Câmiʿu'l-ümmehât** özetleridir.[64]

2.3.2 Mâlikî Mezhebinin Usulü

İmam Mâlik (Allah rahmet eylesin) Peygamberin (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) hadislerini rivayet edip, ümmetine hükümleri ve fıkıh meselelerini beyan edip yaymış. Bununla ilgili Zürkānî, İmam Mâlik 900 hocadan ders alıp, ona 70 İmam uygun olduğunu şahit olmadan önce fetva vermediğini,Fevta vermeye de uygun olduğunu, 100 bin hadisi derlediğini, hadisi çalışmaya 17 yaşındayken başladığını, insanlar ilim, hadis ve usul-u fıkıh talebi için her taraftan onun yanına gelmeye başladıklarını söylemiş.[65]

İmam Mâlik, Medine fıkıhçıların yöntemine uyarak, usullerine göre ictihadını göstermiş. Ondan sonrakiler usulünü mezhebe temel almışlar. Mâlik, fıkha dair özel kitap yazmamış. Medine'nin âlimleri dayandıkları deliller genel olarak diğer Ehl-i Sünnet'in dayandıkları deliller aynısıdır ki, Kur'an, sünnet, icma ve kıyastır. Ancak hadise dayanma derecesinde, kabul şartlarında, kıyasa ne zaman dayanıp delil olarak kabul edilmesinde diğer ehl-i re'y'e muhalif olmuşlardır.[66]

İmam Mâlik, rivayette bazı yöntemleri yazmış ancak fıkıh usulüne göre fıkır çıkarmada yazmadığı yöntemler varmış. Şunlara, el-Muvaṭṭa kitabından bahsederken o yönteme şöyle ima etti: "Kitapta, Peygamberin (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) hadisi, sahabelerin kavli, tabiilerin görüşü vardır. Ben de kendi görüşümü gösterip, kendi ictihadımı ve şehrimde bulunan ehli ilmin yetişip duyduğum görüşler de vardır. Bundan başka hiçbir şeyi kitaba almadım."[67]Mâlikî mezhebinin usulü iki kısma ayrılır. Bunlar: usul-u akliyye (Akla dayanan usul) ve usul-u nakliyye (Nakle dayanan usul). Şöyle ki:

---

[64]Muhammed, İbrahim Ali, (2000). **İstilahu'l-Mezhebinde'l-Mâlikiyye**, Dubai, Dar el-Buhutlildirasat el-İslamiyye ve İhiya' et-Turat, s.371.
[65]Zürkānî, Muhammed b. Abdilbâkī b. Yûsuf b. İlvan, (2003). **Şerḥu'l-Muvaṭṭa**ʾ, thk. Taha Abdürrauf Sa'd, Kahire, Mektebet et-Takafeed-Diniyye, c. I, s. 53.
[66]İbn Rüşd el-Ced, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. el-Kurtubî, **el-Beyânve't-taḥṣîllimâfi'l-Müstaḫrecemine't-tevcîhve't-taʿlîllimesail el-üteybiye fi fikhi el-İmam Mâlik**, thk. Muhammed Osman, Beyrut, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, c. I, s. 13.
[67]Kādîİyâz, **Tertîbü'l-medârik**, c. II, s. 73.

1- Usul-u nakliyye

İmam Mâlik, genel alimlerin Kur'an-ı kerim ve sünneti teşri kaynaklarından saymakta muhalif olmamıştır. Ayrıca cumhura muvafık olarak kavl ve icmayı kabul etmiştir. Buna ek olarak, şerâiu men kablenâ (bizden öncekilerin şeriatı/şeriatları) de kabul etmesidir. Hem de İmam Mâlik, hüküm çıkarmakta amel-i ehl-i Medîne'yi kabul etmekte tek olup ahkam ve fetvaların gereğinden saymıştır.[68]

2- Usul-u akliyye

İmam Mâlik'in diğer fıkıhçılardan ayrıt eden bir ictihat yöntemi varmış. Kendisi Medine-i Münevvere'de hadis hocası olup akımın lideri temsil edermiş. Re'yi (görüşü) kabul edip ona itimat edip, bazen de kendi re'yi de genişletirdi. Mâlikî mezhebinde tercih edilen Usul-u akliyye'den kıyas, istihsân, mesâlih-i mürsele, edd-i zerâi',örf ve âdetler, istishâb ve Mürâât-ı hilâftır.[69]

2.3.3 Mâlikî Mezhebinin En Bariz Eserleri

Mâlikî mezhebi, anlaşılıp, yeni olaylara esneklik olacak bir şekilde çeşitli kaynaklardan gelmiştir. Ayrıca Mâlikî mezhebinde fıkıh, usul-ü fıkıh ve meselelerin ihtilaflarını çözebilecek uzmanlaşmış dâhiyeler gelmiştir. Özetlenmiş bir surette Mâlikî mezhebinin hakkında telif edilen en bariz eserleri zikredeceğim.

Mâlikî mezhebi en önemli eserlerinden bulardır:

1- **Muvatta:** İmam Mâlik b. Enes (Allah rahmet eylesin). Fıkıh ve hadis alanında ilk tedvin edilen kitaptır.

2- **Müdevvene:** Sahnûn et-Tenûhî'nin rivayetleri bir araya getirilmesi ile ortaya çıkmıştır. İbn Rüşd el-Ced demiş ki: "Mâlikilerin ilmini özetleyip, Mâlik'in (Allah rahmet eylesin) bıraktığı eser, el-Muvatta'dan sonra sair eserlerin önüne geçirilir."[70] ve

[68]İbn Rüşd el-Ced, **el-Beyânve't-taḥṣîl**, c. I, s. 14.
[69]bkz. önceki kaynak, c. I, s. 15.
[70]İbn Rüşd el-Ced, **el-Muḳaddimâtü'l-mümehhidât**, c. I, s. 44.

"El-Müdevvene, fıkıh alanında bulunan en kıymetli eser olup, mezhebin aslı ve dayanacağıdır."[71]

3- **Vâzıha:** Abdülmelik b. Habîb'in eseridir. Fıkıhçılar ve avam için, el-Müdevvene'den sonra sabit bir kaynak sayılır.

4- **Mevvâziyye:** İbnü'l-Mevvâz lakabı olan Muhammed b. İbrâhîm b. Ziyâd el-İskenderânî'nin eseridir.

5- **Muḫtaṣar** (Mâlikî fıkıh): Halîl b. İshak el- Mâlikî'nin eseridir.

6- **Mevâhibü'l-celîl li-şerḥiMuḫtaṣarıḪalîl**: el-Hattâb ile meşhur olan Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Abdirrahmân el-Mekkî'nin eseridir.

7- **eş-Şerḥu'l-kebîrʿalâMuḫtaṣarıSîdîḪalîl**: Ed-Derdîr lakabı ile meşhur olan Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. ebi Hamdi el-Adevî el-Mâlikî'nin eseridir.

8- **Ḥâşiyeʿale'ş-Şerḥi'l-kebîr**: Muhammed b. Ahmed b. Arafeed-Desûkī'nin eseridir.

9- **El-Mecmûʿfi'l-fıḳh**: Lakabı El-Emir olan Muhammed b. Muhammed b. Ahmed b. Abdülkâdir b. Abdülaziz'in eseridir.

10- **El-ʿUtbiyye veya el-Mustahrace**: Hicri 254 yılında vefat eden Muhammed b. Ahmed b. Abdilazîz el-Utbî el-Kurtubî'nin eseridir.

11- **Et-Tefrîʿ veya el-Cellâ**b: Hicri 378 yılında Ebü'l-KāsımUbeydullāh b. Hüseyn b. Hasen b. el-Cellâb el-Basrî'nin eseridir.

12- **En-Nevâdirve'z-ziyâdâtʿalâmâfi'l-Müdevvene minġayrihâmine'l-ümmehâtminmesâʾili Mâlik ve aṣḥâbih**: İbn Ebû Zeyd el-Kayrevânî'nin eseridir.

[71]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. I, s.34.

13- **Uyûnü'l-edille fî mesâʾili'l-ḫilâf beyne fuḳahâʾi'l-emṣâr**: Hicri 397 yılında vefat eden, İbnü'l-Kassâr ile meşhur olan Ebü'l-HasenAlî b. Ömer b. Ahmed el-Bağdâdî el-Mâlikî'nin eseridir.

14- **El-İşrâfʿalânüketimesâʾili'l-ḫilâf**: Hicri 422 yılında vefat edip KādîAbdülvehhâb lakabı ile meşhur olan Ebû Muhammed Abdülvehhâb b. Alî b. Nasr et-Tağlibî el-Bağdâdî el-Mâlikî'nin eseridir.

15- **Et-Telḳīnfi'l-fıḳhi'l-Mâlikî**: KādîAbdülvehhâb b. Alî b. Nasr et-Tağlibî el-Bağdâdî el-Mâlikî'nin eseridir.

16- **el-cami' lîmesaili'l-müdevvene ve'l-muhtelata**: Hicri 451 yılındavefat eden Ebû Bekir Mohammed b. Abdillâh b. Yunus es-Sıkıllî'nin eseridir.

17- **et-Temhîdlimâfi'l-Muvaṭṭaʾ**: Hicri 463 yılında vefat eden Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî'nin eseridir. Eser, hadis şerhinde telif edilen en iyi kitaplar arasında öyle bir yer alır ki, İbn Hazm hakkında: "et-Temhîd kitabı, Ebû Ömer Yûsuf İbn Abdilberr'in eseridir. Fıkhü'l-hadîs alanında onun gibi kimseyi tanımıyorum ki, ondan daha iyi birisini bulayım" demiştir.[72]

18- **el-Kâfî fî fıḳhiehli'l-Medîne**: Ebû Ömer İbn Abdilberr'in eseridir.

19- **el-Muḳaddimât' el-Mumahhidat**: Lakabı İbn Rüşd el-Ced olan ebi'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Rüşd'ün eseridir.

20- **el-beyânve't-tahsîl**: Lakabı İbn Rüşd el-Ced olan ebi'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Rüşd'ün eseridir.

21- **Bidayetü'l müctehid ve nihayetü'l muktesid**: Lakabı İbn Rüşd el-Hâfid olan ebi'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Mohammed b. Rüşd'ün eseridir. Hem bu kitap, bizim bu araştırmamızın konusudur.

[72]İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd el-Endelüsî el-Kurtubî ez-Zahîrî, (1987).**Resâʾilü İbn Ḥazm**,thk. İhsan Abbâs, Beyrut, el-Mu'ssese el-Arabiyelîldirasat ve en-neşr, c. 2, s. 179.

22- **ez-Ẕaẖîre**: Hicri 684 yılında vefat eden Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn b. İdrîs el-Karâfî'nin eseridir.

23- **el-Ḳavânînü'l-fıḳhiyye**: Hicri 741 yılında vefat eden Ebü'l-Kāsım Muhammed b. Ahmed b. Abdillâh İbn Cüzey el-Gırnâtî'nin eseridir.

24- **el-Muẖtaṣar**: Hicri 767 yılında Ebü'l-MeveddeHalîl b. İshâk el-Cündî'nin eseridir.

3. HAC VE UMRENİN HÜKMÜ, HACCIN FARZ OLUŞU, HACCIN TÜRLERİ VE VAKİTLERİ

3.1 Hac ve Umreye Dair Meseleler

3.1.1 Haccın Farz Oluş Şartlarından İstitâat'ın (Güç Yetme) Anlamı

3.1.1.1 Mesele

Alimler, haccın sadece bedeni ve mali güce sahip olana farz kılındığına ittifak etmişler.[73]ZiraCenâb-ı Hak,"Hac yoluna gücü yeten kimselerin" mealinde olan ﴿مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلاً﴾ ayet-i kerimeyi[74] buyurarak bu şartı koşmuştur. Ancak haccı icap eden güç yetmenin anlamında, tefsirinde ve detaylarında ihtilâf etmişlerdir.

3.1.1.2 Bütün mezheplerde meselenin hakkındaki ihtilaf

Alimler, iki görüşte bulunmuşlar:

Biri: Güç yetme, azık ve binittir.[75]

Diğeri: Güç yetme, azık ve binit anlamına gelmez ki yoldayken yemeği içeceği sağlayabilen kimseye hac vacipolmuştur.[76]

3.1.1.3 Bidayetü'l müctehid kitabında aktarılanmeselenin hakkında Mâlikî mezhebinin görüşü

İbn Rüşd'ün bu meselede aktardığı görüşü İmam Mâlik'in kavlidir. Bidayetü'l müctehid kitabında şöylesunulmuştur: "Bedenî ve mali güçlerin neler olduğu hakkında ihtilâf etmişlerdir. …İmam Mâlik ise: "Eğer kişi yaya gidebiliyorsa onun hakkında

---

[73]İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh, (2000). **el-İstiẓkâr**, thk. Salim Ata ve Muhammed Ma'vuz, Beyrut,Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye. c. IV, s. 165.
[74]Âl-i İmrânSûresi, 97.
[75]İbn Kudâme, Ebû Muhammed MuvaffakuddînAbdullāh b. Ahmed b. Muhammed, (1997). **el-Muġnî**, thk. Abdullah b. Abdulmhüsin et-Türki -Abdulfetah Muhammed el-Hulv, Riyad, Dar Âlemü'l-kütüb, c. V, s. 7.
[76]Kayrevânî, Ebû Muhammed Abdullāh b. EbîZeyd, (1999). **en-Nevâdir ve' z-Ziyâdât**, thk.Abdulfetah Muhammed el-Hulv, Beyrut, Daru'l-Garbi el-İslami, c. II, s. 317

bineceğin bulunması söz konusu değildir, binecek vasıta bulamazsa da hacca gitmelidir", demiştir, İmam Mâlik'e göre yolda çalışıp yol masrafını -dilencilikle de olsa-çıkarabilen kimse için yol masrafının da bulunması şart değildir."[77]

İbn Rüşd, Mâlikîlerin adına İmam Mâlik'in görüşü: "azık ve binit, güç yetme şartlarından değildir" diye nakletmiştir.

3.1.1.4 İbn Rüşd'ün Mâlikîler namına meseleye ait aktardığı görüş Mâlikî mezhebindetercih edilen görüşe uyumluluğudur.

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş Mâlikî mezhebindetercih edilen görüşe uyumluluğu araştırmadan evvel, Mâlikî kitaplarda bu meseleyi araştıracağım.

A. Mâlikî kitaplarda mezhebin görüşü

İmam Mâlik'in görüşü:

İmam Mâlik'ten aktarılan rivayet tektir. Şöyle ki: "Farz kılınmanın şartlarından olan güç yetme iki şeydir. **Birincisi**: Mekke'ye kolaylaştırılmış bir şekilde, veya yürüyerek, veya denize ya da binite binerek çok yorgunluk veya zahmet olmadan ulaşabilmektir."Çokzahmet"tan maksat aşırı zahmet anlamındadır. Zira zahmet, yolculuğun gerekliğindendir. Zaten yolculuk, kendisi bir azap türüdür.**İkincisi**: Nefsin ve malın hırsızdan değil, saldırıcı ve gaspçıdan güvenliğidir. Hırsızlık olursa, eğer çalınan miktar sahibine zarar vermiyorsa, hac farzı düşmez."[78]

Mâlik'ten sonra Mâlikî mezhebi imamları görüşleri:

Mâlikî mezhebinde bu mesele ile ilgili iki görüş vardır.

Birisi: Azık ve biniti bulunmayan kimse, eğer bir sanat ile veya dilenciliğe alışmış olan kimse dilencilikle, insanlar ona yardım edeceklerine güvense, âma olsa bile

[77]İbn Rüşd,**Bidayetü'l müctehid**, c. II, s. 84.
[78]Desûkī, **Ḥâşiyeʿale'ş-Şerḥi'l-kebîr**, c. II, s. 6.

bedeni gücü yetiyorsa hac ona vaciptir. Demek ki azık ve binit haccın şartlarından değildir.[79]

Bu görüşü kabul edenlerden: Eşheb,[80] İbn Habîb,[81]İbnü'l-Kâsım, İbn Ebû Seleme[82] ve sahabe ve tabiilerden büyük bir gruptur.

Diğeri: Azık ve biniti şart koşanlardır.

Bu görüşü savunup Mâlik'i muhalefet edenlerden Sahnûn'dur. Kendisi, insanın sanatı olsa bile, yürümeye gücü yetiyorsa bile, güç yetmesi için azık ve biniti şart koşmuştur.[83]

B. Deliller

Birinci görüşü savunanların delili:

Mâlik, ve onun görüşünü tercih edenler şu delillere dayandılar:

"Yolculuğa gücü yetenlerin hac etmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır." meâlinde olan ﴿وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلاً﴾ ayet-i kerimedir.[84]

İmam Mâlik, bu ayetten sorulunca "İnsanlar, haccetmekte, güçlerine, yürüme kabiliyetlerine ve bedenlerine ayrılırlar." demiş.[85]Eşheb, Mâlik'e sorup: "Azık ve binit mi kastediliyor?" Bunun üzerine Mâlik: "Hayır, yemin ederim ki bu ancak insanların

[79]Zürkānî, Abdülbâkī b. Yûsuf b. Ahmed, (2002). **ŞerḥuMuḫtaṣarıḪalîl** (Bennânî'ninhâşiyesiyle birlikte), thk. Abdüsselâm Muhammed Emîn, Beyrut, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, c. II, s. 414, Desûkī, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arafe, (1815). **Ḥâşiyeʿale'ş-Şerḥi'l-kebîr**, Kahire, DaruİhyaiT-Türasi'l-Arabi, c. II, s. 6.
[80] Ebû AmrEşheb b. Abdilazîz b. Dâvûd el-Kaysî. Eşheb de bir lakaptır. Hâris b. Miskîn vd. ondan hadis rivayet etmişlerdir. Şîrâzî hakkında: "Mâlik'ten, Medineli ve Mısırlılardan fıkıh dersini aldı." ve Ebû Ame el-Hafiz: "Eşheb, ileri seviyede bir fıkıhçıydı." demişlerdir. Mısır'da hicri 204 yılında Recep ayında vefat etmiştir. Kādîİyâz, **Tertîbü'l-medârik**, c. III, s. 262.
[81]Büyük İslam alim-i İbn Habib Ebû Mervân Abdülmelik b. Habîb b. Süleymân es-Sülemî b. Cahime, sahabe olan Abbas b. Mirdâs'in oğludur. el-Endülüsi el-Kurtubî el-Mâlikî. Endülüs müftüsüdür. Sa'saa b. Sellâm, Ziyâd b. Abdurrahman ve Gāzî b. Kays'tan ders almıştır. Hicri 238 yılında böbrek taşı hastalığından dolayı vefat etmiştir. Zehebî, **Siyeruaʿlâmi'n-nübelâ**, c. XII , s. 107.
[82]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve' z-Ziyâdât**, c. II, s. 318.
[83]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. II, s. 492.
[84]Âl-i İmrânSûresi, 97.
[85]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve' z-Ziyâdât**, c. II, s. 317.

gücüne bağlıdır. Kimi azık ve binit bulup ancak yola çıkamayabilir, diğerinki ise yürüyerek yolu katedebilir."[86]

İbn Kassâr'ın gösterdiği delil ise: Ayeti şerife olan: ﴿ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عميق﴾ mealen "Gerek yaya olarak, gerek uzak yollardan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler."dir.[87]

Vech-i delalet: Bu ayette, Mâlik'in binitin bulunması güç yetme şartlarından olmadığını gösteren güçlü bir delil vardır. Zira Cenab-ı Hak, ayet-i kerimede binenlerden önce yayaları zikretmiştir. Bu da azık ve binit güç yetme şartlarından olmadığına delildir.[88]

Eğer Mekke'ye ulaşabileceğini güvense, azık ve binit olmazsa bile hac ona farz kılınır. Bundan anlaşılır ki: Mâlikî mezhebine göre güç yetme azık ve binite değil, tek veya toplu olarak yola çıkıp yürüyebilmeğe dayanır. Eğer yürüyebilen kimse âma, tek başına veya birisi ile, kiralasa bile, yolu araştırıp çıksın.[89] Demek, güç yetme, aşırı zorluk çekmeden Beyt-i Haram'a ulaşabilmektir. O ise insandan insana değişir. Bunun delili, ayetin genel olup özel olmamasıdır. Cenab-ı Hak, ayette ne azık ne de biniti odak noktası koymamış.[90] Ayrıca, azık ve binitin şart koşulmadığına hüccet olarak, haccın, namaz ve oruç tutma gibi bedeni bir ibadetin olmasıdır.[91]

İkinci görüşün delili:

Sahnûn ve onun görüşünü kabul edenler şuna dayanmışlar:

[86]Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. EbîBekr b. Ferh el-Kurtubî, (1964). **el-Câmiʿ li-aḥkâmi'l-Ḳurʾân**, thk. Ahmed el-Baraduni ve İbrahim Atfiş, Kahire, Daru'l-kütüb el-Masriyye, c. IV, s. 149.
[87]Hac Sûresi, 27.
[88]İbn Battâl, Ebü'l-HasenAlî b. Halef b. Abdilmelik, (2003)**Şerḥuṣaḥîḥi'l-Buḫârî**,thk. Ebû TemîmYasir b. İbrahim, Riyad: Mektebetü'r-rüşd, c. IV, s.188.
[89]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. II, s. 492.
[90]İbn Battâl, **Şerḥuṣaḥîḥi'l-Buḫârî**, c. IV, s.186.
[91]Kurtubî, **el-Câmiʿ li-aḥkâmi'l-Ḳurʾân**, c. IV, s. 148.

İbn Ömer'den rivayet edilen: "Bir adam Peygamberin (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) yanına gelip: Ey Allah'ın Resûlü! Haccı farz kılan nedir?" demiş. Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm): "Azık ve binittir." diye cevap buyurmuştur.[92]

Vech-i delalet: Güç yetme, uzak yaşayan ve yolu güvenli olan kimseye azık ve binittir.[93]

Mâlik'ten rivayet edilene göre bu hadis zayıfolup, ne bilinmesi ne onunla amel edilme gerekir. Onunla hüküm verilmez. Sahih olsa bile, uzak yerlerde yaşayan, Mekke'ye yorgunluk ve zahmet çektikten sonra ancak ulaşabilen kimseler için geçerli olur.[94]

Ancak bazı alimlere göre, hadis sahih olsa,[95] tüm insanlar için geçerli olması lazımdır. Halbuki insanların çoğu zaten Mekke'den uzak yaşıyorlar. Soruyu soran adam ise kendisi için sormuştur.[96]

C. Mezhepte tercih edilen görüş

Mezhepte tercih edilen görüş, Mâlik'in görüşü ki güç yetme azık ve binit değil, mal ve beden güvenliği bulunması ile, Mekke'ye aşırı zahmet olmadan ulaşabilmektir.[97]

D. Sonuç

Bu meselenin detaylarını Mâlikî mezhebine göre sunmamız ile, İbn Rüşd'ün İmam Mâlik'tenaktardığı görüş doğru olup Sahnûn'a muhalif olarak bu görüş mezhepte tercih edilen görüştür.

---

[92]Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre**,** (1395/1975). **es-Sünen**, thk. Muhammed Fuad Abdülbaki -Ahmed Şâkir, Mısır, Matbaatü'l-Mustafa el-Babî el-Halabî, ktp. Hac, bab. 4.
[93]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. II, s. 492.
[94]Elbânî, MuḥammedNâṣırüddîn, (1399/1979).**İrvâʾü'l-ġalîl**, nşr. Muhammed eş-Şâvîş, Beyrut,el-mektebetu'l-islami, c. IV, s.160.
[95]Şinkītî, Ahmed b. Ahmed el-Muhtar el-Cekînî, (1403/1983). **Mevâhibü'l-celîlminAdillet-i Hâlil**, nşr. Abuddlah el-Ensarî, Katar, Dâruihyâ-i't-türâsi'l-islami, c. II, s. 85.
[96]Kurtubî, **el-Câmiʿ li-aḥkâmi'l-Ḳurʾân**, c. IV, s. 148.
[97]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. II, s. 3.

3.1.2 Mali Gücün Bulunması, Vekâleten Haccı İcap Ettirmesidir.

3.1.2.1 Mesele

Asıl olarak, ibadetlerde kimse kimsenin yerine vekâleten yapamaz.[98] Ancak hac konusunda, yani birisi birisinin yerine vekâleten hac yapmasında alimlerin birkaç görüşü ve şartı vardır.

3.1.2.2 Bütün mezheplerde meselenin hakkındaki ihtilaf

Biri: Vekâleten haccın şartları getirdiği zaman caiz görenler.[99]

Diğeri: Vekâleten haccı caiz görmeyenler, kimse kimsenin yerine hac edemez, ister sağlam olsun ister hasta olsun.[100] Ancak vefat eden kimse, vefat etmesinden önce buna vasiyet etse, o zaman yapılır.[101]

3.1.2.3 Bidayetü'l müctehid kitabında aktarılanmeselenin hakkında Mâlikî mezhebi görüşü

İbn Rüşd'ün bu meseleye dairaktardığı görüş İmam Mâlik'in kavli'dir. Bidayetü'l müctehid kitabında şöyle sunulmaktadır:"İmam Mâlik ile imam Ebû Hanife'ye göre, kişi bizzat gidemiyorsa, yerine başkasını gönderebilse bile kendisine hac vacip olmaz."[102]

İbn Rüşd'ün aktardığı görüş, kişinin vekâleten hacca imkanı varsa ancak kendisi gidemiyorsa hac ona vacip değildir diyen görüştür.

---

[98]İbn Abdilberr, **el-İstiẕkâr**, c. III, s. 340.
[99]İbn Kudâme, **el-Muġnî**, c. V, s. 20.
[100]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. III, s. 492.
[101]Mâlik, İbn Enes b. Mâlik b. Âmir el-Medeni, (1415/1994). **el-Müdevvene**, Suudi Arabistan, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, c. I, s. 485.
[102]İbn Rüşd,**Bidayetü'l müctehid**, c. II, s. 84.

3.1.2.4 İbn Rüşd'ün Mâlikîler namına meseleye ait aktardığı görüş Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüşe uyumluluğudur.

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş Mâlikî mezhebindetercih edilen görüşe uyumluluğu araştırmadan evvel, Mâlikî kitaplarda bu meseleyi araştıracağız.

3.1.2.4.1 A. Mâlikî kitaplarda mezhebin görüşü

İmam Mâlik'in görüşü:

Şöyle demiştir: "kimse kimsenin yerine ne hac edebilir ne umre yapabilir, ister sağ olsun ister ölü olsun, meğer ki vasiyet etse… O zaman yerine hac edilir. Ayrıca kimse kimsenin yerine ne oruç tutabilir ne de namaz kılabilir. Yalnız yerinde hac edilmeyi vasiyet eden kimse, vesayeti yapılsın." İmam Mâlik'a denilmiş: "Onun yerine hac mı edeyim yoksa sadakat mi vereyim?" İmam Mâlik, "Şayet onun yerinde hac edeceğine söz verdiysen, sözü yerine getir. Ancak eğer vasiyet vermeden öldüyse onun yerinde hac etme." diye cevap vermiştir.[103]

Mâlik'ten sonra Mâlikî mezhebi imamları görüşleri:

Mâlikî mezhebinde bu mesele ile ilgili iki görüş vardır.

Birinci görüş: Vekâleten hac olmaz diyenler.

Bu da Mâlik'in ve Mâlikî mezhebindeki el-Kâsîm b. Mohammed ve Eşheb gibi alimlerden ona uyanlar görüşü ki: "Vekâleten hac caiz değildir. Kimse sağ olan kimsenin yerine hac edemez, ister hasta olsun ister sağlam olsun, ölü olan kimsenin gönüllü olarak yerine hac edilmez, ister saruret (önceden hac etmeyen kimse) olsun ister olmasın. Başka bir iyilik yapsın. Benim için daha hoş olan yerine kurban kesip veya sadakat verip veya azat etmesidir.[104]

---

[103]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve' z-Ziyâdât**, c. II, s. 481-482.
[104]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. II, s. 543.

İkinci görüş: Vekâleten hac olur diyenler.

Kişi, onun yerine veya ona değerli olan kimsenin yerine birisini vekil gönderir. Veya kendisi, vekil ve vekâlet şartlarını yerine getirince başkasının yerine gider.[105]

Bu görüşü savunanlardan: İbnü'l-Arabî' (ö. Hicre 543), et-Tilimsânî (ö. Hicre 771), ve İbn Ferhûn'dur (ö. Hicre 799). [106] İbnü'l-Arabî'nin bu konuda görüşü: "B. Huseymiye'nin hadisi hacta sahih ve geçerli olduğuna dair ittifak var ki, 'İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder' şeriatte bulunan genel kaidenin dışındadır. Bu da Cenab-ı Hak'ın merhametindendir ki insan, çoluk çocuğuna ve malında boşuna harcanılan zaman bütünbütünzai olmasın."[107]

B. Deliller

Birinci görüşün delilleri:

1. "İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder." meâlinde olan ﴿وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى﴾ ayet-i kerimedir.[108]

Vech-i delalet: Zira herkese ancak çalıştığı vardır. Hasenat da ameli işleyenindir. Vekâleten hac edilen haç, onun yerinde hac edilen kişinin ameli değil ki ayetin sarih anlamını muhalefet eder. Bunun için bu tür hac sayılmaz.[109]

2. İbn Ömer'den rivayet edilen: "kimse kimsenin yerine oruç tutamaz, kimse kimsenin yerine de hac edemez."[110]

Vech-i delalet: Hac, namaz gibi bedeni bir ibadet olduğundan vekâleten yapılmaz.[111]

---

[105]Zürkānî, **ŞerḥuMuḥtaṣarıḪalîl**, c. II, s. 432.
[106]Desûkī, **Ḥâşiye**ʿ**ale'ş-Şerḥi'l-kebîr**, c. II, s. 18.
[107]İbn Hacer, Ebü'l-FazlŞihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, (h. 1379) **Fetḥu'l-bârîbi-şerḥiṢaḥîḥi'l-Buḫârî**, nşr. MuhammadFu'ad Abdülbaki – Mühibbüddin el-Hâtib, Beyrut, Daru'l-Marife, c. IV, s. 70.
[108]NecmSûresi, 39.
[109]Kurtubî, **el-Câmi**ʿ **li-aḥkâmi'l-Ḳur**ʾ**ân**, c. IV, s. 151, Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. III, s. 7.
[110]Mâlik, b. Enes b. el-Asbahî el- Himyerî, (1406/1985). **el-Muvaṭṭa**ʾ, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkī, Beyrut, Dâruİhyâ'i't-Türâsi'l-'Arabî, c. I, s. 303.
[111]İbn Battâl, **Şerḥuṣaḥîḥi'l-Buḫârî**, c. IV, s.524.

İkinci görüşün delilleri:

1- "Sadakalar (zekatlar), Allah'tan bir farz olarak ancak fakirlere, düşkünlere, zekât toplayan memurlare…" meâlinde olan ﴿إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا﴾ ayet-i kerimdir. [112]

Vech-i delalet: Zira zekât toplayanlar, İmam, vekâleten onun yerinde zekat toplamaya gönderdiği kimselerdir.[113]

2- Câbir b. Abdullah'tan (radıyallahu anh) şöyle dediği rivayet olunmuştur: Ben Hayber'e gitmek istemiştim. Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e varıp selâm verdim ve kendisine; Ben Hayber'e gitmek istiyorum, dedim. "Vekilimin yanına vardığın zaman ondan (benim hesabıma) on-beş vesk (hurma) al. Şayet senden (benim vekilim olduğuna dair) bir alâmet isterse, elini onun köprücük kemiğinin üstüne koy" buyurdu.[114]

Vech-i delalet: Bu hadisten göründüğü gibi, Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ashabına vekâlet yapardı.[115]

3- Abdullah İbn Abbâs ve Ali (radıyallahu anhüm) şöyle demişlerdir: Fadlibnu'l Abbâs Peygamber'in bineğinin arka tarafına binmişti. Kendisi de yakışıklıydı. Has'am kabilesinden güzel bir kadın geldi. Bu sırada Fadl o kadına bakmaya, kadın da Fadl'a bakmaya başladı. Peygamber de Fadl'ın yüzünü kadından diğer tarafa çevirmeye başladı. Bu esnada kadın: Allah'ın (bu hac) farizası babama, binek üzerinde duramaz hâlde yaşlı bir ihtiyarken erişti. Ben onun vekili olup, onun yerine hac edebilir miyim? diye sordu. Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) "Evet" diye cevap verdi. Bu suâl ve cevâp da Veda Haccı sırasında olmuştur.[116]

---

[112]TevbeSûresi, 60.
[113]Kurtubî, **el-Câmiʿ li-aḥkâmi'l-Ḳurʾân**, c. VIII, s. 177.
[114] Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as el-Ezdî, **es-Sünen**, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, Beyrut, el-Mektebetü'l-Asriyye, ktp. Kazalar, bab. 30.
[115]İbnü'l-Arabî, **Aḥkâmü'l-Ḳurʾân,** c. III, s. 221.
[116]Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm b. el-Müğiyre, (h. 1311). **Ṣaḥîḥ-i Buḫârî**, Mısır, Matbaatü'l Kübra el-Emiriyye, ktp. Hac, bab. no. 1, Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisabûrî, **Ṣaḥîḥ-i Müslim**, thk. Muhammed FuâdAbdülbâkī, Beyrut, Dârulİhyâ'i't-Türâsi'l-'Arabî, ktp. Hac, bab. no. 71.

Vech-i delalet: Hadis, parası olan ancak hacca gidemeyen kimsenin yerine birisinin gönderebilmesine işaret eder.[117]

Mâlik ve onun görüşünü kabul edenler, hadisin zahiri Kur'an'a muhalif olduğundan, Kur'an'ın zahirini tercih etmişler.[118]

C. Mezhepte tercih edilen görüş

Mezhepte tercih edilen görüş, sağ veya hasta olan kimseden vekâleten yerine hac etmek kabul edilmemektedir. Gücü yeten kimsenin ise bütün mezheplerin ittifakı ile kabul edilmez. Vefat etmeden önce onun yerine hac edilmesine vasiyet etse, meşhur görüş, o vasiyetiyerine getirmektir.[119]

D. Sonuç

Bu meselenin detaylarını Mâlikî mezhebine göre sunmamız ile, İbn Rüşd'ün İmam Mâlik'ten aktardığı görüş doğru olup ancak mezhepte bir ihtilaf vardır. İmam Mâlik'ten aktarılan sahih ve tercih edilen görüş, vekâleten hac etmek asla caiz değildir. Mezhepte tercih edilen görüş, İmam Mâlik'in görüşüdür.

3.1.3 Umre Hükmü

3.1.3.1 Mesele:

Umrenin meşruiyeti, Kur'an, sünnet ve icmada bulunmuştur. Cenab-ı Hak, “Haccı ve umreyi Allah için eksiksiz yerine getirin" meâlinde olan ﴿وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ﴾ ayet-i kerimeyi buyurmuştur.[120] Sünnette ise, Ebû Hureyre'den(radıyallahu anh) haber verildi ki, Rasûlullah (aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm) : "Umre, diğer umreye kadar ikisi arasındaki zaman içinde işlenilengünâhlarakeffâreîtir. Mebrûr hac ise, onun karşılığı

[117]Kādîİyâz, Ebü’l-Fazlİyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, (1419/1998). **İkmâlü’l-Muʿlimbi-fevâʾid Müslim**, thk. dr.Yahyâİsmâil, Mısır, Darü'l-Vefa, c. IV, s. 436.
[118]Kurtubî, Ebü’l-Abbâs Ziyâüddîn Ahmed b. Ömer b. İbrâhîm, (1417/1996). **el-Müfhim**, thk. MuhyiddinDîbMüstû, Ahmed Muhammed es-Seyyid, Yûsuf Ali Büdeyvî ve MahmûdİbrâhimBezzâl, Daru İbn Kesir, DaruİbniI-kelim et-Tayyib, c. III, s. 442.
[119]Hattâb, **Mevâhibü’l-celîl**, c. II, s. 543.
[120]Bakara Sûresi, 196.

ancak cennettir" buyurmuştur.[121] Alimler, önceki naslara binaen umrenin meşruiyetine ittifak edip, ancak vacip mi mendup mu diye ihtilaf etmişler.[122]

3.1.3.2 Bütün mezheplerde meselenin hakkındaki ihtilaf

Bu meselede üç görüş vardır:

Birincisi: Umre sünnet-i müekkede olup vacip değildir.[123]

İkincisi: Umre farzdır.[124]

Üçüncüsü: Umre vaciptir ancak farz değildir.[125]

3.1.3.3 Bidayetü'l müctehid kitabında aktarılanmeselenin hakkında Mâlikî mezhebi görüşü

İbn Rüşd'ün bu meseleye dair aktardığı görüş İmam Mâlik'in görüşüdür. Şöyle ki: "Şimdi de söz sırası Umre denilen ibadete gelmiştir. Kimisi vaciptir demiştir. İmam Şafii, İmam Ahmed, Ebû Sevr, Ebû Ubeyd, Sevrî ve Eyzâî de bu görüştedirler. Bu görüş aynı zamanda sahabelerden İbn Abbas ile İbn Ömer'in ve tabiilerden bir cemaatin de görüşüdür. İmam Mâlik ile bir cemaat de "Umre sünnettir" deyip,İmam Ebû Hanife ise "Tatavvu" demiştir ki Ebû Sevr ile İmamDâvûd da bu görüştedirler."[126]

Böylece, İbn Rüşd'ün İmam Mâlik'e isnat ettiği görüş, umrenin sünnet olmasıdır.

---

[121]Buhârî, **Ṣaḥîḥ-i Buḫârî**, ktp. Hac, bab. no. 1.
[122]İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh, (h. 1387). **et-Temhîdlimâfi'l-Muvaṭṭaʾmine'l-meʿânîve'l-esânîd**, thk. Mustafa b. Ahmed el-Ulvi, Muhammed Abdulkabir el-Bikri, Fas, Vizaretuumumu'l-Avkaf ve eş-Şû'ûn el-İslamiyye, c. XX, s. 14.
[123]Mâlik, **el-Muvaṭṭa**ʾ, c. I, s. 347, Bâcî, Ebü'l-VelîdSüleymân b. Halef b. Sa'd, (h. 1332). **el-Münteḳā**, Mısır, Matbaatu's-Saade, c. II, s. 235, Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. II, s. 467.
[124]Mâverdî, Ebü'l-HasenAlî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî, (1419/1999).**el-Ḥâvi'l-kebîr**, thk. Ali Muavvaz – Âdil Abdülmevcûd, Beyrut, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, c. IV, s. 43, İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd, **el-Muḥallâbi'l-âṣâr**, Beyrut, Daru'l-fikr, c. V, s. 5.
[125]Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed, (1406/1986). **Bedâʾiʿu'ş-ṣanâʾiʿ fî tertîbi'ş-şerâʾiʿ**, Beyrut, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, c. II, s. 226, İbn Kudâme, **el-Muġnî**, c. V, s. 13.
[126]İbn Rüşd,**Bidayetü'l müctehid**, c. II, s. 87.

3.1.3.4 İbn Rüşd'ün Mâlikîler namına meseleye ait aktardığı görüş Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüşe uyumluluğudur.

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş Mâlikî mezhebindetercih edilen görüşe uyumluluğu araştırmadan evvel, Mâlikî kitaplarda bu meseleyi araştıracağız.

A. Mâlikî kitaplarda mezhebin görüşü

İmam Mâlik'in görüşü:

İmam Mâlik'ten bu mesele ile ilgili nakledilen görüş tektir ki: umre sünnettir. Ancak terkinde herhangi bir Müslümana ruhsat verilememiştir.[127]

Mâlik'ten sonra Mâlikî mezhebi imamları görüşleri:

Bu meselede iki görüş vardır:

Birinci görüş: Umre sünnettir. Bu da Mâlik'in, İbnü'l-Mevvâz'ın[128] ve onu takip edenlerin görüşüdür.[129]

İkinci görüş: Umre, hac gibi vaciptir.[130] Bu görüşü savunanlardan İbn Hâbib'tir. İbn Abdilhakem de bu görüşü tercih etmiştir.[131]

B. Deliller

Birinci görüşü tercih edenlerin delili:

Sünnetin olmasına delil, İslam farzlarını addeden meşhur ve sabit hadislerin içinde umreyi zikretmemesidir. Bu da vacip olmamasına delildir. Bu eserlerden:

---

[127]Mâlik, **el-Muvaṭṭa**ʾ, c. I, s. 347, Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. II, s. 467.
[128]Büyük islam Alim-i, Ebû Abdillâh Muhammed b. İbrâhîm b. Ziyâd el-İskenderânî'dir. Lakabı İbnü'l-Mevvâz'dir. Mısır'ın müftüsüdür. Faydalı kitapları çoktur."İbnü'l-Mâcişûn ve Ebû Muhammed Abdullah b. Abdülhakem'den fıkıh öğrendi, Zehebî, **Siyerua**ʿ**lâmi'n-nübelâ**, c. XII, s. 6.
[129]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve' z-Ziyâdât**, c. II, s. 362.
[130]bkz. önceki kaynak.
[131]bkz. önceki kaynak.

1- Abdullah İbn Ömer (radıyallahu anhüma) aktardığı hadis: “İslâm beş esas üzerine kurulmuştur."[132]

Vech-i delalet: Hadiste hac zikredildiğine rağmen umre zikredilmemiş. İslam farzları addederken umre yer almamıştır.[133]

2- Câbir'in (radıyallahu anh) aktardığı hadis: Bedevi birisi Peygamberin (aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm) yanına gelip:"Ey Allah'ın resulü, bana söyle ki umre vacip midir?" diye sordu. Peygember, "Hayır, ancak umre etsen senin için hayırdır" diye cevap buyurmuştur.[134]

Vech-i delalet: Haccı yapmakla umrenin vacip olmaktan çıkartır. Çünkü umrede yapılan tüm işlemler hacta dahi aynısı yapılır.[135]

Ayet-i kerimede [136] ﴿وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ﴾ meâlen "Haccı ve umreyi Allah için eksiksiz yerine getirin"deki "أَتِمُّوا" lafzına karşılık gelen "eksiksiz yerine getirin" emri, umrenin farz kılınmasını gerektirmez. Zira bu, sünnetleri ve farzları da içerir. Yâni, kişi eğer hacca veya umreye başlasa onları tamamlamalıdır. Ayetteki kastedilen "eksiksiz tamamlamak", başlamaktan sonraki tamamlamaktır.[137]

3- Talha b. Ubeydillâ, Peygamberden (aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm) şöyle işitmiştir: "Hac bit cihat, umre ise bir nafiledir"[138]

Vech-i delalet: Hadis, açık bir şekilde umrenin farz olmayıp nafile olduğunu gösterir.[139]

---

[132]Buhârî, **Ṣaḥîḥ-i Buḥârî**, ktp. İman, no. 1, Müslim, **Ṣaḥîḥ-i Müslim**, ktp. İman, bab. no. 5.
[133]İyâz, **İkmâlü’l-Muʿlim**, c. IV, s. 310.
[134]Ahmed, **el-Müsned**, c. XXII, s. 290,
[135]Hattâb, **Mevâhibü’l-celîl**, c. II, s. 467.
[136]Bakara Sûresi, 196.
[137]İbnü’l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî el-İşbilî, (1428/2007).**Mesâlik fî şerḥiMuvaṭṭaʾi Mâlik**, nşr. Muhammed es-Süleymânî -Âişe es-Süleymânî, Darü'l-Garbi'l-İslami, c. IV, s. 244.
[138]İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. YezîdMâce el-Kazvînî, **es-Sünen**, thk. Muhammed Abdülbâkī, Kahire, DârüİhyâiI Kütübi'l Arabiyye, ktp. Menasik, bab. 44.
[139]Serahsî, Şemsü’l-eimme Muhammed b. EbîSehl Ahmed, (1414/1993). **el-Mebsûṭ**, Beyrut, Daru'l-Marife, c. IV, s. 58.

İslam farzlarını addeden sabit, meşhur olan hadislerde umre zikredilmemiş.[140] Ayrıca belli bir vakte bağlı olmayıp, başka bir ibadetin niyeti ile yapılabilir, (Haccı yaparken Arafat'ta hiç durmamışlar gibi). Bunlar ise nafilenin özellikleridir.[141]

İkinci görüşü savunanların delilleri:

1-"Hac veumreyiAllahiçin eksiksiz yerinegetirin"meâlinde olan ﴿وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ﴾ ayet-i kerimedir.[142]

Vech-i delalet: Umreyi tamamlamak vaciptir. Bu vacibe ulaşmak için başlamak gerekir. Ancak onunla vacibe ulaşmak mümkün olan amel, o da vaciptir.[143]

2-Ümmü'l-mü'minînÂişe (radıyallahu anha) demiş ki: Peygambere (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) dedim: Ey Allah'ın Resûlu, kadınların da cihatları var mıdır? Bunun üzerine Hz. Peygemberimiz: Çatışması olmayan cihatları vardır. Onlar, hac ve umredir.[144]

Vech-i delalet: Hac ve umre onlara cihattan daha hayırlı olmasıdır. Delili ise cihada nafile olarak gidememeleridir.[145]

3-Ömer b. Hattâb'tan rivayet edilen hadis: Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm): "İslam, Allah'tan başka hakkıyla ibadete layık hiçbir ilâh olmadığına, Muhammed'in O'nun rasûlu olduğuna şehadet, zekatı verip, hac ve umre edip, cünüplükten sonra gusül almak, abdesti en iyi şekilde yapıp tamamlamak, ramazan orucunu tutmaktır." (Cebrail) Dedi ki: "Bunu yapsam, Müslüman olur muyum?". Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) "Evet" diye cevap buyurdu. Bunun üzerine Cebrail aleyhisselam "Doğru söyledin." dedi.[146]

---

[140]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. II, s. 467.
[141]bkz. önceki kaynak.
[142]Bakara Sûresi, 196.
[143]İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî el-İşbilî, (1424/2003).**Aḥkâmü'l-Ḳur'ân**, nşr. Muhammed Ata, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, c. II, s. 54.
[144]İbn Mâce, **es-Sünen**, ktp. Menasik, bab. 8.
[145]İbn Battâl, **Şerḥuṣaḥîḥi'l-Buḫârî**, c. V, s.75.
[146]Müslim, **Ṣaḥîḥ-i Müslim**, ktp. İman, bab. no. 1, Dârekutnî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed b. Mehdî b. Dînâr el-Beğdadî, (1424/2004). **es-Sünen**, thk. Şuayb el-Arna'ut - Hasan Abdulmünim Şelebî - Abdüllatif Hirzüllah - Ahmed Berhûm, Müessestü'r-Risale, c. III, s. 341.

Vech-i delalet: Hz. Peygamberimiz (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) en iyi amellerden sayarak haccı umre ile beraber zikretti.[147]

4- İbn Abbâs'tan (radıyallahu anhüma) rivayet edildiğine göre, Resulü Ekrem (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) şöyle demiş: "Umre, hac gibi vaciptir ki, kim ona gücü yetse."[148]

Vech-i delalet: Umre, hac ile beraber tamamlama ve eksiksiz yerine getirme konusunda gelmesidir. Bundan dolay hac gibi vacip olmuştur.[149]

C. Mezhepte tercih edilen görüş

Mezhepte tercih edilen görüş, umrenin sünnet olmasıdır.[150]

D. Sonuç

Bu meselenin detaylarını Mâlikî mezhebine göre araştırmamız ile diyebiliriz ki:İbn Rüşd'ün İmam Mâlik'ten aktardığı görüş doğru olup, ancak mezhebin görüşlerinde ihtilaf vardır. Nakil, itimat edilen görüşe dayanmıştır.

3.2 Haccın Kime Vaciptir ve Ne Zaman Vacip Olur?

3.2.1 Hac Ne Zaman Vacip Olur?

3.2.1.1 Mesele

Kur'an, sünnet ve icma'ın tüm sabit ve kesin delilleri bu farzın kesinliğine toplanmıştır. Alimler de gücü yetene ömürde bir kereye mahsus muhkem farz olduğunu ittifak

[147]Hasan Han, Ebü't-Tayyib Muhammed Sıddîk, (1412/1992). **Fetḥu'l-beyân fî maḳāṣıdi'l-Ḳur'ân**, Beyrut, el-Mektebetü'l-Esriyyelî't-Tîba't-i ve en-Neşir, c. I, s. 395.
[148]Beyhakī, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali b. Mûsa, (1424/2003). **es-Sünenü'l-kübrâ**, thk. Muhammed Ata, Beyrut, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, c. IV, s. 572.
[149]Hararî, Muhammed el-Amin b. Abdullah el-Ermî el-Alvî, (1421/2001). **TefsirüHedaik-i er-Ruhi ve er-Rayhan**, nşr. Hâşim Muhammed, Beyrut, DaruTavk en-Neca, c. III, s. 202.
[150]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. II, s. 466.

etmişler.[151] Ancak, bu farz derhal mı (fevr) yoksa daha sonra mı (terâhî) yapılmalı diye ihtilaf etmişler.

3.2.1.2 Bütün mezheplerde meselenin hakkındaki ihtilaf

Alimler, hac derhal mı (fevr) yoksa daha sonra mı (terâhî) yapılmalı diye iki görüşe ayrılmışlar:

Birinci görüş: Hac, derhal yapılmalıdır. Kim haccın şartlarını sağlayıp, o yılda hac etmeyip bir sonraki yıla ertelese, günahkâr olur.[152]

İkinci görüş: Hac vaciptir ancak terâhî (gevşeklik) vardır. İster hemen yapıp vicdanını rahatlasın, ister -zamanı tayin etmeden- gelecekte yapmak niyeti ile daha sonraya bıraksın. Şayet hac etmeden vefat etse, bu görüşü savunanların zahirinden günahkâr olmaz.[153]

3.2.1.3 Bidayetü'l müctehid kitabında aktarılanmeselenin hakkında Mâlikî mezhebinin görüşü

İbn Rüşd'ün bu meseleye dair aktardığı görüş İmam Mâlik'in ile talebelerinin görüşüdür. İbn Rüşd'ün söylediği şöyledir: " 'Hac ne zaman vacip olur?' mevzuuna gelince: Bu mevzudaki ihtilâfın şekli de şöyledir: Haccın vücubu fevrî midir, yani hac vacip olur olmaz aynı yılda hacca gitmek vacip midir, yoksa kişinin keyfi ne zaman isterse o zaman hacca gidebilir mi?İmam Mâlik ile talebeleri arasında bu her iki görüşü benimseyenler de vardır. İmam Mâlik'in Müteahhirîn olan tabilerinin sözlerinden, hac vücubunun fevrî olmadığı görüşünde oldukları anlaşılmaktadır. Bağdatlı olan tabileri ise, fevrî olduğunu söylemişlerdir."[154]

---

[151]Eter, Nuruddin Muhammed el-Hasanî, (1404/1984). **el-Hac ve el-Umre fî el-Fikhi el-İslmaî**, Beyrut, Mü'essesetü er-Risale, s. 13.
[152]İbnü'l-Cellâb, Ebü'l-KāsımUbeydullāh b. Hüseyn b. Hasen, (1428/2007) **et-Tefrî fî Fikhi el-İmam-î Mâlik bin Enes**,thk. Seyyid Hasan, Beyrut, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, c. I, s. 191.
[153]Nevevî, Ebû ZekeriyyâYahyâ b. Şeref, **el-Mecmûʿşerḥu'l-Müheẕẕeb**, Beyrut, Daru'l-fikri, c. VII, s. 106.
[154]İbn Rüşd,**Bidayetü'l müctehid**, c. II, s. 86.

İbn Rüşd'ün söylediğine göre, iki görüşün İmam Mâlik ve talebelerine müta'evvel olup mezhebin içinde ihtilaf vardır.

3.2.1.4 İbn Rüşd'ün Mâlikîler namına meseleye ait aktardığı görüş Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüşe uyumluluğudur.

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş Mâlikî mezhebindetercih edilen görüşe uyumluluğu araştırmadan evvel, Mâlikî kitaplarda bu meseleyi araştıracağız.

A. Mâlikî kitaplarda mezhebin görüşü

İmam Mâlik'in görüşü:

İmam Mâlik'ten iki rivayet var:

Birinci görüş: Iraklıların ve İbnü'l-Kassâr'ın Mâlik'ten rivayet etikleri görüş ki hac derhal yapılmalıdır.[155]

Hacca gücü yeten kimse haccı geciktiremez. Ayrıca denildi ki: Hacca gücü yeten kimse geciktirmesi caiz değildir. Ancak bazı durumlarda bir veya iki sene geciktirebilir. Bu da istihsan sayılıp, haccı zorluklarını göz önüne bulundurmakla güç yetme noktasından yararlanmakladır. Çünkü gücün kesin olarak yetmesinin demesi kendinin bir ictihadıdır. Zira mutlak emir, terâhî değil, fevri gerektirir.[156]

İkinci görüş: Mağribilerin Mâlik'ten rivayet ettikleri görüş ki terâhî görüşüdür. Ta kendini bir sonraki yılda yapamayacağı zannettiği zamana kadardır.[157]

Mâlik'ten sonra Mâlikî mezhebi imamları görüşleri:

Mâlikî mezhebinde bu mesele ile ilgili iki görüş vardır.

---

[155]Desûkī, **Ḥâşiyeʿale'ş-Şerḥi'l-kebîr**, c. II, s. 3.
[156]Lahmî, Ali b. Muhammed, (1432/2011). **et-Tebsire**, thk. Ahmed Abdülkerim Necîb, Katar, Vizâretü'l-Evkâfve'ş-Şüûnü'l-İslâmiyye, c. III, s. 1272.
[157]Desûkī, **Ḥâşiyeʿale'ş-Şerḥi'l-kebîr**, c. II, s. 3.

Birinci görüş: Ale-l-fevr olmasıdır (derhal yapılmalı)[158]

Mâlikîlerden bu görüşü savunup Mâlik'in görüşünü uygun bulanlardan el-Lahmî,[159]İbnü'l-Kassâr[160] ve Iraklılardır.[161]

İkinci görüş: Alet-terâhî olmasıdır (derhal yapılması farz değildir).Ancak geciktirme ile yapılamayacağının korkusu varsa, geciktirilmez. Zaman ve mekân değişmesi ile insanlar bunda farklılık gösterirler.[162]

Bu görüş, Mağribilerin rivayet ettikleri görüştür.[163]Bâcî: "Bana göre tercih edilen bu görüştür" demiş. Fâkihânî de bu görüşü kabul edip, İbn Carud el-Muntaka kitabında ona ima etmiş.[164]

Ayrıca Kurtbî tefsirinde,[165] İbn Rüşd el-Ced de el-Muḳaddimât[166] eserinde onu beyan etmiştir. Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr: "Mâlik'in mezhebinde sahih olan görüş budur."[167] demiştir. Bununla birlikteSahnûn da aynısını söylemiş. Ancak insanların gücü, hastalıkların çoğunluğu, yolun ve nefsin güvenliği kişiden kişiye değiştiğinden geç kalmaktan korkusu ile Sahnûn, bu görüşte meseleyi genişletip 60 sene sınırını koymuş.[168] Bazıları, Sahnûn'un görüşüne Peygamberin (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) hadisi olan: "Ümmetimin vasatî ömrü 60-70 yıldır. Bunu aşabilenler azınlıkta kalacaklardır."[169] delil olarak göstermişler.

---

[158]Kayrevânî, ŞihabuddinEbû'l-Abbas Ahmed b. Ahmet, (1427/2006**). ŞerhuZaruk ala Metn'r-Risale**, nşr. Ahmed Ferid el-Müzdi, Beyrut, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, c. I, s. 523.
[159] Ebû el-Hasan Ali b. Muhammed er-Rebi'dir. Lakabı el- Lahmî'dir. Ebû Abdullah el-Mazî ve başkaları ondan ders almışlardır. Zamanında en Meşhur fıkıhçıymış. el-Müdevvene'ye not yazıp, bıraktığı esere **et-Tebsire** ile meşhur olmuştur. Hicri 78 yılında vefat etmiştir. Kādîİyâz, **Tertîbü'l-medârik**, c. VIII, s. 109.
[160]Ebü'l-HasenAlî b. Ömer b. Ahmed el-Bağdâdî'dir. Mâlikîler arasında fıkhı en iyi bilen kişi olarak nitelemektedir. Ali b. Fazlvd.'inden hadis rivayet etti. Ebû Zer el-Hafiz ondan hadis hadis rivayet etti. Hirci 397 yılı Zilkadenin 8. gününde vefat etmiştir. Zehebî, **Siyeruaʿlâmi'n-nübelâ**, c. XVII, s. 108.
[161]Zürkānî, **ŞerḥuMuḫtaşarıḪalîl**, c. II, s. 407.
[162]Desûkī, **Ḥâşiyeʿale'ş-Şerḥi'l-kebîr**, c. II, s. 3.
[163]Sâvî, Ahmed b. Muhammed es-Sâvî el-Mâlikî el-Halvetî, (1372/1952), **Ḥâşiyetü'ş-Şâvîʿalâ eş-Şerhi es-Sağir**, nşr. Şeh Ahmed Sad Ali vd., Mektebetü Mustafa el-Babî el-Helebi, c. I, s. 261.
[164]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. II, s. 471.
[165]Kurtubî, **el-Câmiʿ li-aḥkâmi'l-Ḳurʾân**, c. IV, s. 149.
[166]İbn Rüşd el-Ced, **el-Muḳaddimâtü'l-mümehhidât**, c. I, s. 382.
[167]İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir, (1984). **et-Taḥrîrve't-tenvîr**, Tunus, ed-DârU't-Tunisiyyelî'n-Neşir, c. IV, s. 24.
[168]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. II, s. 471.
[169]İbn Mâce, **es-Sünen**, ktp. Zühd, bab. 27.

B. Deliller

Birinci görüşün delilleri

1-"Yolculuğa gücü yetenlerin hac etmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır." meâlinde olan ﴿وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلاً﴾ ayet-i kerimedir.[170]

Vech-i delalet: Hac, ale-l-fevr olmalıdır. Zira haccın vücubu, güç yetme şartına bağlıdır. Asıl olan, şarta bağlı olan bir emir, şart gerçekleşince ara olmadan vacip hükmüne geçmesidir.[171]

2- "Rabbinizin bağışına koşun"[172]meâlinde olan ﴿وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ﴾ ve"hayır işlerinde yarışın" meâlinde olan ﴿فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ﴾ayet-i kerimelerdir.[173]

Vech-i delalet: Bu ayetler, Cenab-ı Hakk'ın emirlerini itaat etmeye koşmayı vacip eder.[174]

3- İbn Abbâs'ın (radıyallahuanhüma) rivayet ettiği hadis: Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm): "Hac etmek isteyen kimse acele etsin. Zira hastalanabilir, servetini yitirebilir, ihtiyacı ortaya çıkabilir" buyurmuştur.[175]

Vech-i delalet: Peygamberin (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) başkasını acele ile emredip, kendisi sebepsiz geciktirmez. Acele, haccın ale-l-fevr olmasını iktiza eder.[176]

4- Peygamberin (aleyhi's-salâtü ve's-selâm): "Kim (kemiğinde) kırık olursa veya (şiddetli) hastalığı olursa veya hareket edemeyecek derecesine topal olursa haccını feshedip seneye haccetmelidir." buyurulmasıdır.[177]

---

[170]Âl-i İmrânSûresi, 97.
[171]Zürkānî, **ŞerḥuMuḥtaṣarıḪalîl**, c. II, s. 408.
[172]Âl-i İmrânSûresi, 133.
[173]Bakara Sûresi, 148.
[174]İbnü'l-Arabî, **Aḥkâmü'l-Ḳurʾân**, c. I, s. 66.
[175]İbn Mâce, **es-Sünen**, ktp. Menasik, bab. 1.
[176]Cessâs, **Aḥkâmü'l-Ḳurʾân**, c. III, s. 302.
[177]İbn Mâce, **es-Sünen**, ktp. Menasik, bab. 85, Ebû Dâvûd, **es-Sünen**, ktp. Menasik, bab. 43, Tirmizî, **es-Sünen**, ktp. Hac, bab. 96, 268, Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî el-Hârasanî, (1411/1991)**es-Sünenü'l-kübrâ**, thk. et-Türâsü'l-İslami, Beyrut, Dâru'l-Marife, c. III, s. 218.

Vech-i delalet: Peygamberin (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) "seneye" demesi, ale-l-fevr olmasına delildir.[178]

Ayrıca, ale-l-fevr olmasının görüşünü güçlendiren sebeplerden, Mâlik'in güç yetme meselesinde zikrettiği teferruatın çoğu ale-l-fevr olmasına dayanırdı.[179]

İkinci görüşün delilleri

1-"Hac ve umreyi Allah için eksiksiz yerine getirin" meâlinde olan ﴿وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ﴾ ayet-i kerimedir.[180]

Vech-i delalet: Bu ayet, Âl-i İmran suresinden. Yâni Uhud savaşının olduğu yılda, hicretin 3. yılında indirilmiştir.[181] Öyle ise hac, Peygamberin (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) hac etmesinden yıllar önce farz kılınmıştır.[182] Zira kendisi, hicretin 10. yılında hac etmiştir.[183] Eğer hac ale-l-fevr olsaydı bu kadar geciktirmezdi. Eğer geciktirmenin bir sebebi olsaydı elbette söylerdi. Öyle ise ayet, haccın ale-l-fevr olmasını iktiza etmez, sadece haccın farz olduğunu gösterir.[184]

2- Ebû Hüreyre (radıyallahu anh)'den rivâyette, Dimam b. Sa'lebePeygamberin (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) yanına gelince ondan namazı, orucu, zekâtı ve haccı sordu. Soruda: "Allah adına, bu evi gücü yeten kimsenin haccını Allah mı emretti?" Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) "Allah şahidimdir evet." buyurdu.[185]

Vech-i delalet: Dimam, hicretin 5., 7. veya 9. yılında huzur-u nebevi'ye gelmiştir. Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) haccı hicretin 10. yılına kadar geciktirmiştir.[186] Bu geciktirme, terâhî'ya delildir.

---

[178]Şinkītî, Muhammed el-Emîn b. Muhammed el-Muhtâr b. Abdilkādir el-Cekenî, (1415/1995). **Eḍvâʾü'l-beyân**, Beyrut, Dârü'l-Fikr, c. IV, s. 338.
[179]Zürkānî, **ŞerḥuMuḫtaṣarıḪalîl**, c. II, s. 408.
[180]Bakara Sûresi, 196.
[181]Kurtubî, **el-Câmiʿ li-aḥkâmi'l-Ḳurʾân**, c. IV, s. 144.
[182]İbn Âşûr, **et-Taḥrîrve't-tenvîr**, c. IV, s. 24.
[183]Kurtubî, **el-Câmiʿ li-aḥkâmi'l-Ḳurʾân**, c. IV, s. 144.
[184]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. II, s. 473.
[185]Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî el-Hârasanî, (1406/1986) **es-Sünenü'l-kübrâ**, thk. Abdulfettah Ebû Gade, Heleb, Mektebü'l-Metbuati'l-İslamiye, ktp. Oruç, bab. 1..
[186]Kurtubî, **el-Câmiʿ li-aḥkâmi'l-Ḳurʾân**, c. IV, s. 144.

3- Haccı geciktirip bir sonraki yılda yapan kimse ameli kazâ değil edâ ettiğinde icma vardır. Eğer geciktirmesi haram olsaydı, haccı edâ değil, kazâ etti denilecekti. Bu ise ale-l-fevr olmadığını güçlendirir.[187]

C. Mezhepte tercih edilen görüş

Mezhepte tercih edilip ona göre hareket edilen görüş, Mâlik'in görüşü olan ale-l-fevr olmasıdır.[188]

D. Sonuç

Bu meselenin detaylarını Mâlikî mezhebine göre araştırmamız ile diyebiliriz ki: İbn Rüşd'ün İmam Mâlik'e isnat ettiği görüş doğru olmakla birlikte, tercih edilmeyen görüşü de nakledip doğru görmüştür. İbn Rüşd'ün iki görüşü Mâlik'e iki görüşü isnat ettiğini görürüz.

3.2.2 Çocuğun Haccı Sıhhatına Dair

3.2.2.1 Mesele

Alimler, çocukla hac edilse, çocuk buluğ yaşına gelince o hac, farz olan haccın yerine geçmeyip, hacca gücü yetip şartlarını yerine getirdiğinde hac ona vacip olduğundaicmaları vardır.[189] Fetva İmamları da çocuk buluğ yaşına gelene dek, farz olmadığını icma etmişler.[190] Ancak çocuğun haccı sıhhatinde ihtilaf etmişler.

3.2.2.2 Bütün mezheplerde meselenin hakkındaki ihtilaf

Bu meselede iki görüş vardır:

---

[187]Şinkītî, **Eḍvâʾü'l-beyân**, c. IV, s. 332.
[188]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. II, s. 473.
[189]İbnü'l-Kattân, HafızEbü'l-Hasen, (1424/2004). **el-İḳnâʿ fî mesâʾili'l-icmâʿ**, thk. Hasan Fevzi es-Sa'idî, Kahire, el-Faruk el-Hadîselî't-Tiba' ve en-Neşir, c. I, s. 248.
[190]İbnü'l-Münzir, Muhammed b. İbrâhîm b. el-Münzir en-Nîsâbûrî, (1425/2004). **el-İcmâʿ**, thk. FuadAbdulmünim Ahmed, Dâru'l-Müslim lî'n-neşri ve't-Tevzi', s. 60.

Birinci görüş: Haccı sahih, ancak vacip değildir.[191]

İkinci görüş: Haccı sahih değildir.[192]

3.2.2.3 Bidayetü'l müctehid kitabında aktarılanmeselenin hakkında Mâlikî mezhebinin görüşü

İbn Rüşd'ün bu meseleye dair aktardığı görüş İmam Mâlik'in görüşüdür. İbn Rüşd'ün söylediği şöyledir: "Fakat çocuğun haccı sahih midir, değil midir diye ihtilâf etmişlerdir. İmam Mâlik ile İmam Şafii: "Sahihtir" İmam Ebû Hanife ise: "Sahih değildir" demişlerdir. Bu ihtilâfın sebebi bu mevzuda hadisin usul ile çelişmesidir."[193]

İbn Rüşd'ün İmam Mâlik'ten rivayet ettiği görüş, çocuğun haccı sahih olmasıdır.

3.2.2.4 İbn Rüşd'ün Mâlikîler namına meseleye ait aktardığı görüş Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüşe uyumluluğudur.

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş Mâlikî mezhebindetercih edilen görüşe uyumluluğu araştırmadan evvel, Mâlikî kitaplarda bu meseleyi araştıracağız.

A. Mâlikî kitaplarda mezhebin görüşü

İmam Mâlik'in görüşü:

"İhramı rededilmez, haccını da tamamlar. Ancak bu hac, İslam farzlarını yerine getirmek için hacca karşılığı gelmez. Fakat çocuk Arafat'ta durmadan önce buluğa erse, ihramını istînâf (yeniden) etse İslam farzlarını yerine getirmek için hacca karşılık gelir. Ayrıca, eğer birinci ihramı ile farz olan haccı niyet etse, sayıldığına dair diyenler vardır."[194]

---

[191]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve' z-Ziyâdât**, c. II, s. 360, İbnKudâme, **el-Muġnî**, c. V, s. 50.
[192]Kâsânî, **Bedâ'i' u'ş-şanâ'i'**, c. II, s. 120.
[193]İbn Rüşd,**Bidayetü'l müctehid**, c. II, s. 83.
[194]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. II, s. 476, Cündî, Halîl b. İshâk b. Mûsâ, (1429/2008). **et-Tavżîḥ fî Şerḥi'l-Muḫtaşar**, thk. Ahmed b. Abdülkerim Necib, Merkez Necibeveyhlî'l-mahtûtat ve Hîzmeti't-Türas, c. II, s. 494.

Mâlik'ten sonra Mâlikî mezhebi imamları görüşleri:

Mezhepteki alimler Mâlik'in görüşünde ittifak edip mezhepte ihtilaf bulunmamaktadır.

B. Mâliîlerin görüşüne gösterdikleri deliller:

Vacip olmadığına delil, kalem kaldırılma hadisidir.[195] Ali'den (radıyallahu anh) rivayet edildiğine göre Resûlu Allah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Üç gruptan kalem kaldırılmıştır; uyanıncaya kadar uyuyan, buluğa erinceye kadar çocuk ve akıllanıncaya kadar akıl hastasıdır."[196]

Çocuğun haccı sahih olup, ihrama girse ihramı kabul edildiğine delil, İbn Abbas'tan getirdikleri hadistir. Zira bu hadiste: "Bir kadın, tahtırevandayken Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) yanından geçti. Kadına: "Bu Allah'ın Resûlu" denildi. Bunun üzerine kadın, bir çocuğu kaldırıp gösterdi ve 'Buna hac var mı?' diye sordu. Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm):"Evet, ayrıca senin için de sevap vardır" buyurmuştur. [197]

Vech-i delalet: Hadis, çocuğun haccı istihbap ve nedep olarak sahihtir.[198]

Çocuk buluğa erince farz olan haccı yerine getirmesi lazımdır. Delili ise İbn Abbâs'tan rivayet edilen hadiste, Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm): "Bir çocuk, küçükken hac etse, buluğa erince (ona farz olan) haccı bir daha yapmalıdır." buyurmuştur.[199]

Vech-i delalet: Çocuk hac etse, buluğa erince bir hac ona farz olur. Çünkü küçüklüğündeki hac, farz olan haccın yerine geçmez.[200]

C. Mezhepte tercih edilen görüş

---

[195]Kurtubî, **el-Câmiʿ li-aḥkâmi'l-Ḳurʾân**, c. IV, s. 146.
[196]İbn Mâce, **es-Sünen**, ktp. Talak, bab. 30., Ebû Dâvûd, **es-Sünen**, ktp. Hadlar, bab. 30., Ahmed, **Müsned**, c. II, s. 266.
[197]Müslim, **Ṣaḥîḥ-i Müslim**, ktp. Hac, c. II, s. 974, bab. no. 72.
[198]Bâcî, **el-Münteḳā**, c. III, s. 78.
[199]Beyhakī, **es-Sünenü'l-kübrâ**, c. IV, s. 533.
[200]Şinkītî, **Eḍvâʾü'l-beyân**, c. IV, s. 305.

Mâlikî mezhebinde ihtilaf olmadığı, tercih edilen görüş, buluğa ermeyen çocuğa hac vacip olmadığı, ancak haccı sahihtir diyen görüştür. Fakatbu hac farz olan haccın yerine geçmezdir.[201]

D. Sonuç

Bu meselenin detaylarını Mâlikî mezhebine göre araştırmamız ile diyebiliriz ki: İbn Rüşd'ün İmam Mâlik'ten aktardığı görüş doğru olup Mezhepte tercih edilen görüştür. Mezhepteki görüş tektir, İbn Rüşd'ün aktardığı görüştür.

3.2.3 Birinin Yerine Hac Edecek Kişinin Önceden Hac Etmesinin Şartını Araştırmak

3.2.3.1 Mesele

Alimler sağ veya ölü olan birinin yerine hac edecek kişinin önceden hac etmesi şart mıdır değil midir diye ihtilaf etmişler.

3.2.3.2 Bütün mezheplerde meselenin hakkındaki ihtilaf

Bu konu ile ilgili iki görüş var:

Birinci görüş: Vekil olan kimse önceden kendisi için farz olan haccı edâ etmiş olması gerektiğini söyleyen görüştür. Şayet kendisi için farz olan haccı edâ etmeden evvel başkası için hac etse, o hac, vekilin haccı sayılır.[202]

İkinci görüş: Vekil olan kimse önceden kendisi için farz olan haccı edâ etmiş olması gerekmediğini söyleyen görüştür. Kendisi için hac etmeden evvel başkası için hac etmesi caizdir. Ancak en iyisi, vekil ilk önce kendisi için hac etmesidir.[203]

---

[201]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. II, s. 476.
[202]Mâverdî, **el-Ḥâvi'l-kebîr**, c. III, s. 403, Nevevî, **el-Mecmûʿ**, c. VII, s. 118, Şemseddin, Muhammed b. Muflih el-Mekdisî, (1424/2003). **el-Fur'**, thk. Abdullah b. Abdulmhüsin et-Türki, Beyrut, Mü'essesetü er-Risale, c. V, s. 222.
[203]Serahsî, el-Mebsut, c. IV, s. 171, Kâsânî, **Bedâʾiʿu'ş-şanâʾiʿ**, c. II, s. 213, Mâlik, **el-Müdevvene**, c. I, s. 485, İbnü'l-Cellâb, **et-Tefrî**, c. I, s. 191. İbn Kudâme, **el-Muġnî**, c. V, s. 42.

3.2.3.3 Bidayetü'l müctehid kitabında aktarılanmeselenin hakkında Mâlikî mezhebinin görüşü

İbn Rüşd'ün bu meseleye dair aktardığı görüş İmam Mâlik'in görüşüdür. İbn Rüşd'ün söylediği şöyledir: "Bu mevzuda bir başka ihtilâf daha vardır ki da, ister sağ olan, ister ölen bir kimse yerine hacceden kimsenin daha önce hacca gitmiş olmasının şart olup olmadığı hususundadır. Kimisi "Şart değildir. Fakat eğer daha önce hacca girmişse daha iyidir" demiştir. İmam Mâlik de, ölen kimse yerine hacceden hakkında bu görüştedir. Zira ona göre, sağ olan kimse yerine hac yapılamaz."[204]

İbn Rüşd'ün Mâlik'ten aktardığı görüş, önceden haccı edâ etmesi daha iyi olmasını göstermekle, vekilin önceden hac etmesi lazım olmadığı, ölünün yerine hac etmesi caiz olduğudur.

3.2.3.4 İbn Rüşd'ün Mâlikîler namına meseleye ait aktardığı görüş Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüşe uyumluluğudur.

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş Mâlikî mezhebindetercih edilen görüşe uyumluluğu araştırmadan evvel, Mâlikî kitaplarda bu meseleyi araştıracağız.

A. Mâlikî kitaplarda mezhebin görüşü

İmam Mâlik'in görüşü:

Mâlik'ten aktarılan rivayet tektir, şöyledir: "Şayet yerinde hac edilmeye vasiyet etse, vasiyet yapılmalıdır. Bana göre uygun görüş, onun yerine hac edecek kişinin önceden hac eden kimse olsa iyidir. Terâhi görüşüne göre yerine hac edecek kimse saruret olması mekruhtur. Ale-l-furv görüşüne göre caiz değildir."[205]

Mâlik'ten sonra Mâlikî mezhebi imamları görüşleri:

[204]İbn Rüşd,**Bidayetü'l müctehid**, c. II, s. 85.
[205]Mâlik, **el-Müdevvene**, c. I, s. 485, Desûkī, **Ḥâşiyeʿale'ş-Şerḥi'l-kebîr**, c. II, s. 8.

Mezhepteki alimler Mâlik'in görüşünde ittifak edip mezhepte ihtilaf bulunmamaktadır.

B. Mâliîlerin görüşüne gösterdikleri deliller:

Peygamberin (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) haccın kazâsını borcu ödemeye benzetmesidir. Bu da sahih olan birkaç hadistir. İbn Abbâs'tan rivayet edildiğine göre "Cuhayne kabilesinden bir kadın Peygambere geldi ve: Annem hac yapmayı adamıştı, fakat hac yapamadan öldü. Şimdi ben onun yerine hac edebilir miyim? diye sordu. Peygamberin (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) "Evet, annenin yerine hac et! Şayet ananın üzerinde bir kul borcu olaydı, sen ananın o borcunu öder miydin? (Elbette öderdin.) Allah hakkını da ödeyip yerine getiriniz. Hem Allah hakkı vefa edilip ödenmeye, başkalarından daha ziyâde lâyıktır" buyurmuştur.[206]

Vech-i delalet: Kişinin başkasının borcu kendi borcundan önce ödemesi caiz olduğunu bilinmektedir.[207]

C. Mezhepte tercih edilen görüş

Mâlikî mezhebinde ihtilaf yoktur, tercih edilen görüş, İmam Mâlik'in görüşüdür. Yerine hac edilmeye vasiyet eden kimse yerine hac edilir. Yerine hac edilecek kişi önceden hac etmiş birisi olsa daha iyi olur.[208]

D. Sonuç

Bu meselenin detaylarını Mâlikî mezhebine göre araştırmamız ile diyebiliriz ki: İbn Rüşd'ün İmam Mâlik'ten aktardığı görüş doğru olup mezhepte tercih edilen görüştür. Mezhepte ihtilaf yoktur.

---

[206]Buhârî, **Ṣaḥîḥ-i Buḫârî**, ktp. Ceza-İ's-Sayd, bab. no. 20.
[207]İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. MecdiddînAbdisselâm el-Harrânî, (1409/1988). **Şerḥu'l-ʿUmdefi'l-fıḳh**, thk. Sâlih b. Muhammed el-Hasan, Riyad, Mektebetü'l-Haramin, c. I, s. 290.
[208]Karâfî, Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs, (1994). **eẕ-Ẕaḫîre**, thk. Muhammet Hacci, Beyrut, Darü'l-Garbi'l-İslami, c. VII, s. 38, Desûkī, **Ḥâşiyeʿale'ş-Şerḥi'l-kebîr**, c. II, s. 18.

3.2.4 Kadının Haccını Vacip Kılınma Şartlarından Kadın Yanında Eşi veya Mahremin Bulunması Mıdır

3.2.4.1 Mesele

Fıkıhçılar, erkeğe farz kılınan farzlar kadına da farz kılındığına, hac etmesi için erkekte bulunması gereken şartların kadında da bulunmasında, kadın, nafile olarak yapılan hacca mahremsiz yapılamadığında ittifak etmişlerdir.[209] ancak farz olan hacca mahremsiz gidip gidemediğinin konusunda ihtilaf etmişler.

3.2.4.2 Bütün mezheplerde meselenin hakkındaki ihtilaf

Alimlerin iki görüşü vardır:

Birinci görüş: Kadın, emniyetli birkaç kadın arkadaş bulsa hac yolculuğuna mahremsiz çıkabilir. Eş, mahrem veya emniyetli birkaç kadın arkadaşı bulunsa hac ona farz olur.[210]

İkinci görüş: Kadının hac yolculuğuna mahremsiz çıkmasını caiz değildir.[211]

3.2.4.3 Bidayetü'l müctehid kitabında aktarılanmeselenin hakkında Mâlikî mezhebinin görüşü

İbn Rüşd'ün bu meseleye dair aktardığı görüş İmam Mâlik'in görüşüdür. İbn Rüşd'ün söylediği şöyledir: "Bu babın ihtilâf edilen konularından biri de, kendisi ile birlikte hac yolculuğuna çıkacak bir mahremi bulunmayan kadına haccın vacip olup olmadığı meselesidir. İmam Mâlik ile İmam Şafii, 'Bu kadın için vücub şart değildir, kadın, emniyetli birkaç kadın arkadaş bulursa hac yolculuğuna çıkabilir' demişlerdir."[212]

---

[209]İbn Hazm, **el-Muḥallâ**, c. III, s. 206.
[210]Bâcî, **el-Münteḳā**, c. III, s. 82,Desûkī, **Ḥâşiye**ʿ**ale'ş-Şerḥi'l-kebîr**, c. II, s. 9. Nevevî, **el-Mecmû**ʿ, c. VII, s. 86.
[211]İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî, (1389/1970). **Fetḥu'l-ḳadîr' 'ala'l-Hidaye**, Mısır, Şeriket ve Matbaatü'l-Mustafa el-Babî el-Halabî, c. II, s. 420, Kâsânî, **Bedâ**ʾ**i**ʿ**u'ş-şanâ**ʾ**i**ʿ, c. II, s. 123, İbn Kudâme, **el-Muġnî**, c. V, s. 31.
[212]İbn Rüşd,**Bidayetü'l müctehid**, c. II, s. 86.

İbn Rüşd'ün Mâlik'ten aktardığı görüş, kadının emniyetli birkaç kadın arkadaşı bulunsa hac yolculuğuna mahremsiz ve eşsiz çıkabilmesidir.

3.2.4.4 İbn Rüşd'ün Mâlikîler namına meseleye ait aktardığı görüş Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüşe uyumluluğudur.

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş Mâlikî mezhebindetercih edilen görüşe uyumluluğu araştırmadan evvel, Mâlikî kitaplarda bu meseleyi araştıracağız.

A. Mâlikî kitaplarda mezhebin görüşü

İmam Mâlik'in görüşü:

Mâlik'ten aktarılan rivayet tektir, şöyledir: "Saruret olan (hiç hac etmemiş) kadın hakkında: Şayet onunla hacca gidecek mahremi yoksa, veya vardır ama gidemiyorsa, kadın, Allah'ın farzını terk etmeyip bir grup ile çıksın."[213]

Mâlik'ten sonra Mâlikî mezhebi imamları görüşleri:

Mezhepteki alimler Mâlik'in görüşünde ittifak edip mezhepte ihtilaf bulunmamaktadır.

B. Mâlikîlerin görüşüne gösterdikleri deliller

"Yolculuğa gücü yetenlerin hac etmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır." meâlinde olan ﴿وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلاً﴾ ayet-i kerimedir.[214]

Vech-i delalet: Bu genel bir hükümdür. Mahremi iktiza etmiyor, güvenilir bir grup bunu sağlayabiliyorlar.[215]

---

[213]Mâlik, **el-Muvaṭṭa**ʾ, c. I, s. 425
[214]Âl-i İmrânSûresi, 97.
[215]İbn Battâl, **Şerḥuṣaḥîḥi'l-Buḫârî**, c. V, s. 533.

Yâni kadın emniyetli arkadaşlar ile nafile değil, farz olan yolculuğa çıkabilir. Yolculuk farz hükmü alsa kadının eşi ile veya mahremi ile veya emniyetli arkadaşlar ile çıkabilir. Yolculuk nafile ise sadece eşi veya mahremi ile çıkabilir.[216]

Demek ki Mâlikîler, nafile yolculuğunda eşin veya mahremin bulunmasını lazım görüp, farz olan hac yolculuğunda güvenilir bir grup ile çıkmasına cevaz vermişler.

Güvenilir bir grubun eşin veya mahremin yerine geçtiği hadislerden delil, Buhâri'nin "Kadın haccı babı"nda Ömer (radıyallahu anh), en son hac ettiği hactaPeygamberin (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) eşlerine (hac etmek üzere) izin verip, onlar ile Osman b. Affân ve Abdurrahmân b. Avf gönderdiğini rivayet ettiği hadistir.[217]

Mâlikîler dışında, kadının mahremsiz hacca gitmesini caiz görmeyenlerin delili ise:

Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) şöyle buyurmuştur: "Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kadının bir gün ve bir gecelik yolculuğa yanında kendisiyle mahremsiz çıkması helal değildir."[218]

İbn Abbâs'tan Resûlullah (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) hutbe verirken şöyle işittiği rivayet edilmiştir: "Bir kadın beraberinde bir mahremi olmaksızın sefere çıkmasın." Bir adam ayağa kalkarak dedi ki: "Ey Allah'ın Resulü! Ben falan falan gazveye yazıldığım halde hanımım Hac amacıyla yola çıktı." Bunun üzerine Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) :"Haydi sen de git hanımla birlikte hac et." buyurdu.[219]

Bu hadisi delil olarak gösterenlere cevap,Peygamberin (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) kadının tek başına yola çıkması zaruri olmayan yolculuklar içindir. Ancak hac gibi bir farz, topluluk içinde yapılsa bir sakıncası yoktur.[220]

C. Mezhepte tercih edilen görüş

---

[216]Desûkī, **Ḥâşiyeʿale'ş-Şerḥi'l-kebîr**, c. II, s. 9.
[217]Buhârî, **Ṣaḥîḥ-i Buḫârî**, ktp. Ceza-i's-Sayd. bab. no. 24.
[218]Buhârî, **Ṣaḥîḥ-i Buḫârî**, ktp. Namaz kasrı. bab. no. 4, Müslim, **Ṣaḥîḥ-i Müslim**, ktp. Hac, bab. no. 74.
[219]Buhârî, **Ṣaḥîḥ-i Buḫârî**, ktp. Cihad ve Siyer, bab. no. 139, Müslim, **Ṣaḥîḥ-i Müslim**, ktp. Hac, bab. no. 74.
[220]İbn Battâl, **Şerḥuṣaḥîḥi'l-Buḫârî**, c. III, s. 80.

Bu konunun araştırması ile Mâlikî mezhebinde ihtilaf olmadığı, tercih edilen görüş mahremin bulunması, kadının "güç yetmesi"nin altına girmiyor. Kadın güvenilebilir bir grup bulsa hac ona farz olur.[221]

D. Sonuç

Bu meselenin detaylarını Mâlikî mezhebine göre araştırmamız ile diyebiliriz ki: İbn Rüşd'ün İmam Mâlik'ten aktardığı görüş doğru olup mezhepte ihtilaf yoktur.

3.3 Haccın Çeşitleri

3.3.1 Mekkeli Olmayıp Mescid-i Harâm'a Girip Temettü'ü Eden Kimse

3.3.1.1 Mesele

Ulema, Mekkelilerden olup, Mekke'den ayrılıp başka yerde ikamet eden kimse, Mekkelilerden sayılmayıp, hac aylarında umreye başlasa, sonra Mekke'de ikamet edip aynı yılda hac etse temettü' etmiş olup hedy kesmesi gerektiği, hedy bulmazsa oruç tutması gerektiğinde ittifak etmişler.[222]Ancak Mescid-i harâm ehli (bir görüşte ailesi Mescid-Harâm'da oturmayan kimse) olan kimseden temettü' haccı olur mu olmaz mu diye ihtilaf etmişlerdir.

3.3.1.2 Bütün mezheplerde meselenin hakkındaki ihtilaf

Alimlerin bu meselede üç görüşü var.

Birinci görüş: Mescid-i Harâm ehli, Mekke'nin ve Zituvavadisinin halkıdır.[223]

İkinci görüş: Mescid-i Harâm ehli, mîkātlardan ta Mekke'ye kadar, Mekkeliler dahil üzere, o bölgede yaşayan kimselerdir.[224]

---

[221]Desûkī, **Ḥâşiyeʿale'ş-Şerḥi'l-kebîr**, c. II, s. 9.
[222]İbn Abdilberr, **el-İstiẕkâr**, c. IV, s. 96.
[223]Mâlik, **el-Müdevvene**, c. I, s. 401.
[224]İbn Abdilberr, **et-Temhîd**, c. VIII, s. 343.

Üçüncü görüş: Mescid-i Harâm ehli, Mekke ile kaldığı yer arasında iki gece mesafesi bulunup, veya Mekke'ye kadar yola çıksa namazı kasr edemeyen kimselerdir.[225]

3.3.1.3 Bidayetü'l müctehid kitabında aktarılanmeselenin hakkında Mâlikî mezhebinin görüşü

İbn Rüşd'ün bu meseleye dair aktardığı görüş İmam Mâlik'in görüşüdür. İbn Rüşd'ün söylediği şöyledir: "Ayrıca Mescid-i Harâm ehli kimler olduğunda da ihtilâf etmişlerdir. İmam Mâlik 'Mescid-i Harâm ehli, Mekke, Zituva ve o havalide oturanlardır' demiştir. İmam Ebû Hanife 'Hac mîkâtları ve Mekke arasında oturanlar da Mescid-i Harâm ehli sayılırlar' demiştir. İmam Şafii (Mısır'dayekn) 'Mekke ile arasındaki mesafe iki gece olan yerlerde oturanlar Mescid-i Harâm ehliden sayılırlar' demiştir ki iki gecelik mesafe, Mekke'den en uzak olan mîkât'ın mesafesidir. Zahirîler de 'Mescid-i Harâm ehli, Harem'in sınırları içinde oturanlardır' demişlerdir. SüfyanSevrî de 'Mescid-i Harâm ehli, sadece Mekke içinde oturanlardır' demiştir. İmam Ebû Hanife 'Mescid-i Harâm ehli, deyimine girenler temettü' haccını yapamazlar', îmam Mâlik de 'Temettü' haccı onlar için mekruhtur' demiştir. Bu ihtilâfın sebebi, bunların hepsinin Mescid-i Harâm ehli deyimi içine -az çok girmeleridir."[226]

İbn Rüşd, Mâlikîler namına İmam Mâlik'in görüşü nakledip, Mescid-i Harâm ehli, Mekke, Zituva ve o havalide oturanların olduğunu savunan görüştür.

3.3.1.4 İbn Rüşd'ün Mâlikîler namına meseleye ait aktardığı görüş Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüşe uyumluluğudur.

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş Mâlikî mezhebindetercih edilen görüşe uyumluluğu araştırmadan evvel, Mâlikî kitaplarda bu meseleyi araştıracağız.

A. Mâlikî kitaplarda mezhebin görüşü

[225]Mâverdî, **el-Ḥâvi'l-kebîr**, c. IV, s. 62, Nevevî, **el-Mecmûʿ**, c. VII, s. 179.
[226]İbn Rüşd,**Bidayetü'l müctehid**, c. II, s. 98.

İmam Mâlik'in görüşü:

İmam Mâlik'ten aktarılan görüş tektir: "Kıran veya temettü' haccını yapıp, hedy ona vacip olmayanlar Mekke'nin has ehli ve Zituva ehlidir. Mina ehli ise Mekke'nin ehli gibi değiller. Temettü' yapmayan ve kıran yapsa kıran hedyi kesmesi lazım olmayan Mescid-i Harâm ehli, Mekke'nin kendi ehli ve Zituva ehlidir.[227]

Mâlik'ten sonra Mâlikî mezhebi imamları görüşleri:

Mezhepteki alimler Mâlik'in görüşünde ittifak edip mezhepte ihtilaf bulunmamaktadır.

C. Mâlikîlerin görüşüne gösterdikleri deliller

1- "Bu, ailesi Mescid-i Harâm civarında oturmayanlar (ehli olmayanlar) içindir." Meâlinde ﴿ذَٰلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾ ayet-i kerimedir.[228]

Vech-i delalet: ayet-i kerime, Mescid-i Harâm ehli, Mescid-i Harâm'ın bulunduğu kasabadaki halktır. Harem ehli ise buna dahil değiller. Zira Harem ehli buna dahil olsaydılar, Mekke'nin halkı yolculuğa çıkınca Harem'den çıkmadan evvel namazı kasr edemeyeceklerdi. Ancak yolculuğa çıkınca evlerinden çıkmakla namazı kasr edebildiklerinden, Mescid-i Harâm ehli, Harem dahil olmamak üzere Harem'e kadar Mekkeehildir.[229]

Ayrıca Cenab-ı Hak, gücünün elverdiği türden hedy kesmesini Mekkeliler dışında ailesi Mescid-i Harâm'da oturmayanlara vacip yaptı. Bu da ona şart olduğuna delildir. Zira Mescid-i Harâm ehli mikâtı Mekke'dir.[230] Böyle ise iki yolculuktan birisi düşmekle onlara avantaj olmuyor.[231]

---

[227]Mâlik, **el-Müdevvene**, c. I, s. 406.
[228]Bakara Sûresi, 196.
[229]İbn Battâl, **Şerḥuṣaḥîḥi'l-Buḫârî**, c. IV, s. 256.
[230]bkz. önceki kaynak. c. IV, s. 194.
[231]Bâcî, **el-Münteḳā**, c. II, s. 232.

2- "Hac günlerine kadar umre ile faydalanmak isteyen, elverdiği türden hedy kessin" meâlinde olan ﴿فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ﴾ ayet-i kerimedir.[232]

Vech-i delalet: "فَمَنْ تَمَتَّعَ" demesi, temettü'ü mubah kılar, sonra temmettü'ühedye bağladı, ardından Mekkelileri istisna etti. İstisna, üzerine bir hüküm bağlanmış bir fiilden sonra gelse, istisna hükmü fiile değil, bağlanmış olan hükme geçer.[233]

Buradan anlaşılır ki, temettü', ailesi Mescid-i Harâm'da oturmayanlara özeldir. Mîkât ehli veya daha yakın olanların ne temettü' ne de kıran yapabilir.[234] İbn Ömer'den (radıyallahu anhüma) rivayet var ki: "Temettü', ailesi Mescid-i Harâm'da oturmayanlara bir ruhsattır. [235]

Bunun için Şevval, Zilkade veya Zilhiccede umre edip, ailesine dönüp, aynı yılda tekrar dönüp hac eden kimseye hedy ona vacip değildir. Hedy, hac aylarında umre edip, hac zamanına kadar kalıp hac edenlere vaciptir. Ancak Mekke'ye taşınıp orada yaşayan, sonra hac aylarında umre eden ve aynı ihram ile hacca geçen, temettü' etmiş olmuyor.Ne hedy ne oruç ona lazımdır. Kendisi Mekkeli sayılır.[236]

Mekkeli olan kimse, Mekke'de kalmayı düşünmeyerek Mekke'den ayrılsa, onun hükmü Mekke'ye yabancı olan kimsenin hükmüdür. Yâni Mekke'nin halkından sayılmayıp temettü' ve kıran ona caiz oluphedyi ona lazımdır. Melumdur ki hac aylarında umre ihramı ile hacca geçen temettü' etmiş olur. Hac ihramı ile gelse, temettü' etmiş olmazdır.[237]

C. Mezhepte tercih edilen görüş

Bu konunun araştırması ile Mâlikî mezhebinde ihtilaf olmadığı, tercih edilen görüş İmam Mâlik'in görüşüdür ki, Mekke'nin dışından gelip Mekke'de yerleşen kimse, hac

---

[232]Bakara Sûresi, 196.
[233]İbn Battâl, **Şerḥuṣaḥîḥi'l-Buḫârî**, c. IV, s. 258.
[234]Cessâs, Ahmed b. Ali Ebû Bekir er-Razi el-Henafi, (1405). **Aḥkâmü'l-Ḳur**ʾ**ân**, thk. Muhammed Sadik el-Kahmavî, Beyrut, DârulİhyâʾiʾtTürâsi'l-'Arabî, c. III, s. 348.
[235]bkz. önceki kaynak.
[236]Mâlik, **el-Muvaṭṭa**ʾ, c. I, s. 345.
[237]Desûkī, **Ḥâşiye**ʿ**ale'ş-Şerḥi'l-kebîr**, c. II, s. 29.

aylarında umre edip, oradan hacca geçse temettü' etmiş sayılmazdır. Mekke'de yaşıyorsa kendisi Mekke halkından sayılır.[238]

D. Sonuç

Bu meselenin detaylarını Mâlikî mezhebine göre araştırmamız ile diyebiliriz ki: İbn Rüşd'ün İmam Mâlik'ten aktardığı görüş doğru olup Mezhepte tercih edilen görüştür. Mezhepte ihtilaf yoktur.

3.3.2 Hac İhramını Bozup Umre İhramına Çevirmek

3.3.2.1 Mesele

Alimler, hac aylarında umre ihramı ile Mekke'ye giren kimsenin tavaf ile başlamazsa hacca geçebilmesinde müttefiktirler. [239] Ancak hac ihramını bozup umreye dönüştürmekte ihtilaf etmişler.

3.3.2.2 Bütün mezheplerde meselenin hakkındaki ihtilaf

Birinci görüş: Hac ihramı bozup umre ihramına çevirmek caiz değildir, sadece Peygamberin (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ashabına mahsus bir durumdu.[240]

İkinci görüş: Bozmak bugüne kadar caizdir. Yâni hedy getirmediyse Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'den rivayet edilen hadislerse göre haccını bozabilir.[241]

3.3.2.3 Bidayetü'l müctehid kitabında aktarılanmeselenin hakkında Mâlikî mezhebinin görüşü

İbn Rüşd'ün bu meseleye dair aktardığı görüş, alimlerin icmaı olup şöyle sunulur: "Ulemanın cumhuru, ta ilk zamandan beri bunu mekruh sayagelmişlerdir. Fukaha' el-Amsar ve İbn Abbas ise, bunun cevazını benimsemişler. İmam Ahmed ile İmamDâvûd

[238]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. III, s. 56.
[239]İbnü'l-Münzir, **el-İcmâ**', s. 57.
[240]İbn Abdilberr, **et-Temhîd**, c. XXIII, s. 358, Nevevî, Ebû ZekeriyyâYahyâ b. Şeref, (h. 1392) **el-Minhâc fî şerḥiṢaḥîḥi Müslim**, Beyrut, Dârulhyâ'i't-Türâsi'l-'Arabî, c. VIII, s. 203.
[241]İbn Kudâme, **el-Muġnî**, c. V, s. 426.

da aynı görüştedirler. Bununla beraber hepsi, Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Efendimiz'in bir hac yılında ashabına haclarını umreye çevirmelerini emrettiğinde müttefiktirler. Zira Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Efendimiz, 'Şayet sonradan hatırıma geleni önceden düşünseydim beraberimde kurban getirmezdim ve haccımı umre yapardım'[242] demiş ve ashabı içinde kurbanlıkları bulunmayanlara; haclarını umreye çevirmelerini emretmiştir. Zahirîler bu hadise dayanmışlardır. Cumhur ise, bu hükmün Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ın ashabına mahsus olduğu görüşünde bulunmuşlardır."[243]

İbn Rüşd, Mâlikîlerin görüşünü cumhurun görüşünün altına alıp haccı bozup umreye dönüştürmek olduğunu söylemiştir.

3.3.2.4 İbn Rüşd'ün Mâlikîler namına meseleye ait aktardığı görüş Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüşe uyumluluğudur.

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş Mâlikî mezhebindetercih edilen görüşe uyumluluğu araştırmadan evvel, Mâlikî kitaplarda bu meseleyi araştıracağız.

A. Mâlikî kitaplarda mezhebin görüşü

İmam Mâlik'in görüşü:

İmam Mâlik'ten aktarılan görüş tektir. Şöyle ki: "İmam Mâlik'ten: Alimlerin şöyle dediklerini duydum: "İfrad haccı için ihrama girip de sonradan umreye girmek isteyenler için bu mümkün değildir." İmam Mâlik'ten: "Bizim Medine'de böyle söyleyen âlimleri ben gördüm."[244]

Mâlik'ten sonra Mâlikî mezhebi imamları görüşleri:

Mezhepteki alimler Mâlik'in görüşünde ittifak edip haccı bozup umreye dönüştürmek caiz olmadığını diyerek mezhepte ihtilaf bulunmamaktadır.

---

[242]Nesâî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, c. IV, s. 38.
[243]İbn Rüşd, **Bidayetü'l müctehid**, c. II, s. 98.
[244]Mâlik, **el-Muvaṭṭa**', c. I, s. 335.

C. Mâlikîlerin görüşüne gösterdikleri deliller

1- "Hac ve umreyi Allah için eksiksiz yerine getirin" meâlinde olan ﴿وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ﴾ ayet-i kerimenin tamamıdır.[245]

Vech-i delalet: ayet-i kerime, birisi hacca başlayıp tamamlamadan önce hactan çıkması caiz olmadığına delalet eder.[246]

2- Mâlik b. Nâfi'den rivayet edilen ki: İbn Ömer, Hz. Ömer (radıyallahu anh)'ın şöyle dediğini nakletmiştir: "Resûlullah (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) zamanında iki mut'a vardı. Ben ikisini de yasaklayıp yapana ceza veriyorum. Biri nikâh mut'ası, diğeri hac mut'asıdır."[247]

Vech-i delalet: Bu tür mut'a, Ömer b. Hâttab yasaklayıp yapana ceza verdiği mut'a türlerindendir.[248]

3- Haris b. Hilâl b. Hâris'den, Hâris'in de babası: "Resûlullah (aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'a: 'Ya Rasûlallah, Haccı umreye çevirmek bize mahsus mudur, yoksa bizden sonrakiler de yapabilecekler mi?' diye sordum. Resûlullah (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) 'Bize mahsustur' dedi' demiştir.[249]

Vech-i delalet: Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm), ashabına haccı bozup umreye dönüştürmeye emretti ki, Cahiliye döneminde bulunan hac aylarında umreyi tahrim etmek adetini iptal edip ashabına göstermektir. Zira kendisi, bir daha hac etmeden evvel vefat etmekten endişesi ile hac aylarında umre yapmıştır[250].

4- Cabir'den rivayet edildiğine göre: Süraka b. CuşumPeygamberi (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Akabe'de taşlarken gördü. Dedi ki "Ey Allah'ın Resulu! Bu size mahsus

[245]Bakara Sûresi, 195.
[246]İbn Battâl, **Şerḥuṣaḥîḥi'l-Buḫârî**, c. IV, s. 249.
[247]Beyhakī, **es-Sünenü'l-kübrâ**, c. VII, s. 335.
[248]İbn Abdilberr, **et-Temhîd**, c. XXIII, s. 375.
[249]İbn Mâce, **es-Sünen**, ktp. Menasik, bab. 42, Ebû Dâvûd, **es-Sünen**, ktp. Menasik, bab. 24, Nesâî,**es-Sünenü'l-kübrâ**, c. V, s. 179.
[250]İbn Battâl, **Şerḥuṣaḥîḥi'l-Buḫârî**, c. IV, s. 249.

mudur?" Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm): "Hayır, ebede kadardır." buyurmuştur.[251]

Vech-i delalet: Hadis, hac aylarında umrenin caiz olduğuna, haccı bozarak umreye dönüştürmek değil, temettü' yapmak ile olur. Hz. Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) o sene ashabına bozmayı emretme sebebi, müşriklerin umrenin hac aylarında caiz olmadığını itikadını bozmak içindir. Haccı bozmak, o inancı bozmak için yapılmıştır. Peygamber 'in (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) amacı, açık ve netmiş.[252]

C. Mezhepte tercih edilen görüş

Bu konunun araştırması ile Mâlikî mezhebinde ihtilaf olmadığı, tercih edilen görüş İmam Mâlik'in görüşüdür. Şöyle ki: İmam Mâlik'in hac niyeti ile ihramlı kimse, o ihram ile (önümüzdeki sene olsa bile) bir hac veya umre yapmasını mekruh gördü. Eğer Mekke'ye ilk girdiğinde veya Arafat 'ta veya teşrik günlerinde bu niyeti getirse, yanlış yapmış olur. Ancak haccını devam edebilir.[253]

D. Sonuç

Bu meselenin detaylarını Mâlikî mezhebine göre araştırmamız ile diyebiliriz ki: İbn Rüşd'ün İmam Mâlik'ten aktardığı görüş doğru olup Mezhepte tercih edilen görüştür. Mezhepte ihtilaf yoktur.

3.3.3 Henüz Hac Ayları Girmemişken Umre İhramına Girip de Umrenin Menasikini, Hac Ayları Girdikten Sonra Tamamlayan ve Aynı Yılda Hac Eden Kimsenin Haccı

3.3.3.1 Mesele

Ulema cumhuru, hac aylarında umre yapan, hac edene kadar kişinin temettü' yapıp hedy kesmesi gerektiğinde müttefiktirler. Şayet memleketine geri dönse, sonra aynı

[251]Buhârî, **Ṣaḥîḥ-i Buḫârî**, Ebvabu'l-Umre, bab. no. 6.
[252]İyâz, **İkmâlü'l-Muʿlim**, c. IV, s. 260.
[253]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. III, s. 48.

yılda hac etse ona hiçbir şey lazım değildir.[254] Ancak hac ayları girmemişken umreye ihram edip, sonra hac ayları girdiklerinde umreyi tamamlayan sonrasında hac edenin hükmünde ihtilaf etmişlerdir.

3.3.3.2 Bütün mezheplerde meselenin hakkındaki ihtilaf:

Birinci görüş: Umrenin ihramından ne zaman çıktığına göre, yâni tahallülün gerçekleştiği aya göre diyenlerdir. Şayet tahallül hac aylarında gerçekleşmezse temettü' etmiş olmuyor. Şayet hac aylarında gerçekleşirse ve aynı yılda hac etse temettü' etmiş olur.[255]

İkinci görüş: Şayet Ramazan ayında üç, Şevval ayında dört tavaf yaparsa ve aynı yılda hac etse temettü' etmiş olur. Şayet Ramazan ayında dört, Şevval ayında üç tavaf yaparsa, temettü' etmiş olmaz.[256]

Üçüncü görüş: Şayet hac aylarında Kâbe'nin etrafında tavaf etse ve aynı yılda hac etse temettü' etmiş olur. Zira umrenin tamamı ancak Kâbe'nin etrafında tavaf etmek ile olur. Bu meselede umrenin tamamına bakılır.[257]

3.3.3.3 Bidayetü'l müctehid kitabında aktarılanmeselenin hakkında Mâlikî mezhebinin görüşü

İbn Rüşd'ün bu meseleye dair aktardığı görüş İmam Mâlik'in görüşüdür. İbn Rüşd'ün söylediği şöyledir: "Ulema, henüz hac ayları girmemişken umre ihramına girip de umrenin menasikini, hac ayları girdikten sonra tamamlayan ve aynı yılda hac eden kimsenin haccı, temettü' mudur, değil midir diye ihtilâf etmişlerdir. İmam Mâlik 'Eğer hac ayları girdikten sonra umre ihramından çıkarsa hacc-ı temettu'dur' demiştir ki, İmam Ebû Hanife, İmam Şafii ve SüfyanSevrî'nin sözleri de buna yakındır. Ancak SüfyanSevrî, umre tavafının bütün şavtları Şevval ayı içinde yapılmasını şart koymuştur. İmamŞâfıi'nin görüşü de bu görüştür. İmam Ebû Hanife ise 'Üçü

[254]İbn Abdilberr, **el-İstiẕkâr**, c. IV, s. 99.
[255]İbn Abdilberr, **et-Temhîd**, c. VIII, s. 348, Karâfî, **eẕ-Ẕaḫîre**, c. III, s. 296.
[256]Kâsânî, **Bedâʾiʿu'ş-şanâʾiʿ**, c. II, s. 172.
[257]Nevevî, **el-Mecmûʿ**, c. VII, s. 171.

Ramazan'da, dördü Şevval'de yapıldığı zaman temettü'dür, aksini yapılırsa, yâni dördü Ramazan'da üçü Şevval'de yapıldığı zaman temettü' değildir' demiştir[258]

İbn Rüşd, İmam Mâlik'ten aktardığı görüş, kişinin tahallülü ne zaman yapıldığına göre bağlıdır diyen görüştür. Şayet tahallül hac aylarında gerçekleşmezse temettü' etmiş olmuyor. Şayet hac aylarında gerçekleşirse ve aynı yılda hac etse temettü' etmiş olur.

3.3.3.4 İbn Rüşd'ün Mâlikîler namına meseleye ait aktardığı görüş Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüşe uyumluluğudur.

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş Mâlikî mezhebindetercih edilen görüşe uyumluluğu araştırmadan evvel, Mâlikî kitaplarda bu meseleyi araştıracağız.

A. Mâlikî kitaplarda mezhebin görüşü

İmam Mâlik'in görüşü:

İmam Mâlik'ten aktarılan görüş tektir. Şöyle ki: Kişinin tahallülü ne zaman yapıldığına göre bağlıdır. Şayet tahallül hac aylarında gerçekleşmezse temettü' etmiş olmuyor. Şayet hac aylarında gerçekleşirse ve aynı yılda hac etse temettü' etmiş olur.[259]

Mâlik'ten sonra Mâlikî mezhebi imamları görüşleri:

Mezhepteki alimler Mâlik'in görüşünde ittifak edip Eşhab: "Hac ayları dışında kalmak niyeti ile Mekke'ye yerleşip sonra umre edip hac aylarında temettü' eden kişi, temettü' etmiş olmuyor. Zira kendisi, Mekkeli oldu. Eğer kalmak niyeti ile yerleşmemiş ise temettü' etmiş olur." demiştir.[260] Muhammed, İbn Abbas ve İbn Habib de bu görüştedirler.[261]

C. Mâlikîlerin görüşüne gösterdikleri deliller

---

[258]İbn Rüşd,**Bidayetü'l müctehid**, c. II, s. 99.
[259]Mâlik, **el-Müdevvene**, c. I, s. 418.
[260]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve' z-Ziyâdât**, c. II, s. 366.
[261]bkz. önceki kaynak.

1- Mâlik'ten aktarılan rivayet, Abdullah b. Dînâr'dan şöyle rivayet edilmiştir: Abdullah b. Ömer: "Kim hac aylarında, Şevval, Zilkade veya Zilhiccede, hac etmeden evvel umre etse, sonra hac etse temettü' etmiş olup kolayına gelen bir hayvan kessin, bulamasa hactayken üç gün oruç tutup hactan dönünce yedi gün oruç tutsun." demiştir. Mâlik: Bu, hacca kadar kalıp aynı yılda hac eden kişi için geçerlidir.[262]

Vech-i delalet: Demek ki: ister uzak ister yakın bir yolculuğa çıksa, memleketine geri dönmediği sürece temettü' kesilmemiş sayılır. Zira umre ile haccı bir yolculuk ile kesmemiş olup, ikisini aynı yolculukta yapmıştır.[263]

2- Hz. Âişe (Radıyallahu anha) şöyle demiş: "Veda' haccı senesi Resûlullah (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ile birlikte yola çıkıp umreye niyet ettik. Sonra Resûlullah (aleyhi's-salâtü ve's-selâm); "Kimin yanında hedy kurbanı varsa hacca umre ile beraber niyet etsin; sonra ihramda devam ederek netîcede her ikisinin ihramından beraberce çıksın." buyurdu. Ben, Mekke'ye hayızlı olarak vardım. Ne beyti tavaf ettim, ne de Safa ile Merve arasında Sa'y yaptım. Bunu Resûlullah (aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'e arz ettiğimde: "Saçını çöz, taran ve hacca niyet et! Umreyi bırak!" buyurdu. Ben de öyle yaptım. Haccı eda ettiğimiz vakit Resûlullah (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) beni (kardeşim) Abdurrahmân b. Ebû Bekir ile Ten'îm'e gönderdi. Oradan umre yaptım. Resûlullah (aleyhi's-salâtü ve's-selâm): "Senin kazaya kalan umrene bedel budur." buyurdu. Urve, bunun hakkında: "Cenab-ı hak, onun haccını ve umresini kazasını kabul etti." Hişâm da: "Ne hedy kesilmiş, ne oruç tutulmuş ne de sadaka verilmiştir" demişlerdir.[264]

Vech-i delalet: Temettü'ün neleri kapsadığını beyan eder. Zira temettü', hac ayları içinde Harem'e kasr mesafesi uzaklığında birisinin umreye ihram getirmesi, ardından (memleketine dönmeden) aynı yılda hac etmesidir.[265]

C. Mezhepte tercih edilen görüş

[262]Mâlik, **el-Muvaṭṭa**ʾc. I, s. 344.
[263]Hudeyri, Abdulkerim b. Abdullah b. Abdurrahman, **Şerhu'l- Muvaṭṭa**ʾ, c. VII, s. 72.
[264]Buhârî, **Ṣaḥîḥ-i Buḫârî**, ktp. Hac, bab. no. 31.
[265]Kastallânî, Ahmed b. Muhammed b. EbîBekr b. Abdulmalik, (h. 1323). İrşâdü's-sârîlîşerhîṣaḥîḥi'-buhârî, Mısır, el-Metbeatu'l-Kübre el-Amiriye, c. I, s. 355.

Bu konunun araştırması ile Mâlikî mezhebinde ihtilaf olmadığı, tercih edilen görüş Mâlik'in görüşüdür ki: Hac aylarında umre ihramı ile gelse, sonra Mekke'de hac zamanına kadar kalıp hac etse temettü' etmiş olur.[266]

D. Sonuç

Bu meselenin detaylarını Mâlikî mezhebine göre araştırmamız ile diyebiliriz ki: İbn Rüşd'ün İmam Mâlik'ten aktardığı görüş doğru olup Mezhepte tercih edilen görüştür.

3.3.4 İfrad mı Kıran mı Temettü' mü Daha Üstündür

3.3.4.1 Mesele

Alimler, kişinin ifrad, temettü' veya kıran ile herhangi bir nüsük ile ihram edebildiğine ittifak etmişler.[267] Zira Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) hepsini onaylamıştır. Ancak hangisi daha üstün olduğunda ihtilaf etmişlerdir.

3.3.4.2 Bütün mezheplerde meselenin hakkındaki ihtilaf:

Kimi ifrad,[268] kimi kıran,[269] kimi temettü'[270] haccı daha üstün olduğunu söylemiştir.

3.3.4.3 Bidayetü'l müctehid kitabında aktarılanmeselenin hakkında Mâlikî mezhebinin görüşü

İbn Rüşd'ün bu meseleye dair aktardığı görüş İmam Mâlik'in görüşüdür. İbn Rüşd'ün söylediği şöyledir: "Ulema, bu hac çeşitleri arasında hangisinin, yani ifrad mı, temettü' mu, yoksa kıran haccının mı daha üstün olduğunda ihtilâf etmişlerdir.Bu ihtilâfın sebebi de,Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Efendimiz'in hangisini yaptığında ihtilâf etmeleridir. Zira Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Efendimiz'in bunlardan hangisini yaptığına dair rivayetler değişiktir. İmam Mâlik, Hz.

---

[266]Zürkānî, **ŞerḥuMuḫtaṣarıḪalîl**, c. II, s. 398.
[267]İbn Abdilberr, **el-İstiẕkâr**, c. IV, s. 59, Şinkītî, **Eḍvâ'ü'l-beyân**, c. IV, s. 343.
[268]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve' z-Ziyâdât**, c. II, s. 365, İlîş, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed, (1409/1989). Mineḥu'l-celîl'alâMuḫtaṣari'ş-ŞeyḫḪalîl, Beyrut, Daru'l-Fikr, c. II, s. 237, Nevevî, **el-Mecmû'**, c. VII, s. 151.
[269]Kâsânî, **Bedâ'i'u'ş-şanâ'i'**, c. II, s. 174.
[270]İbn Kudâme, **el-Muġnî**, c. V, s. 96.

Âişe'nin'Haccetü'l-Vedâ' yılında Rasûl-i Ekrem (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ile birlikte çıktık. Kimimiz yalnız umreyi niyet ederek, kimimiz de hem haccı, hem umreyi niyet ederek ihrama girdik. Rasûl-i Ekrem (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ise yalnız hac niyetini getirerek ihrama girdi' dediğine dair olan rivayete dayanmıştır. İmam Mâlik bu hadisi Hz, Aişe'den birçok tariklerden getirmiştir. Ebû Ömer b. Abdilber'Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Efendimiz'in yalnız hacca niyet ederek ihrama girdiği, Câbir b. Abdullah'tan mütevatir ve birçok sıhhatli yollarla rivayet olunmuştur ve aynı zamanda bu görüş, Ebû Bekir, Ömer, Osman, Aişe ve Câbir'in de görüşüdür' demiştir"[271]

İbn Rüşd, Mâlikîler namına aktardığı görüş, İmam Mâlik'in görüşü olup en üstün ifrad haccı olduğunu söylemiştir.

3.3.4.4 İbn Rüşd'ün Mâlikîler namına meseleye ait aktardığı görüş Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüşe uyumluluğudur.

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş Mâlikî mezhebindetercih edilen görüşe uyumluluğu araştırmadan evvel, Mâlikî kitaplarda bu meseleyi araştıracağız.

A. Mâlikî kitaplarda mezhebin görüşü

İmam Mâlik'in görüşü:

İmam Mâlik'ten aktarılan iki tane görüş var.

Biri: Her zaman en üstün ifradtır. İmam Mâlik: "Bize göre en üstün ifradtır." demiştir.[272]Peygamberin (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ashabı Veda' haccı senesi onunla birlikte yola çıkıp umreye niyet etmişler. Sonra Resûlullah (aleyhi's-salâtü ve's-selâm); "Kimin yanında hedy kurbanı varsa hacca umre ile beraber niyet etsin; sonra ihramda devam ederek netîcede her ikisinin ihramından beraberce çıksın." buyurdu.[273]

[271]İbn Rüşd,**Bidayetü'l müctehid**, c. II, s. 100.
[272]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve' z-Ziyâdât**, c. II, s. 364.
[273]Buhârî, **Ṣaḥîḥ-i Buḫârî**, ktp. Hac, bab. no. 31.

Diğeri: Duruma göre, ifrad veya temettü'dür.

Eşhabin, Mâlik'ten rivayet ettiğine göre, o böyle demiştir: "Kim Mekke'ye geç gelip Arafat'ta durma vaktine denk gelse, ifrad haccı yapması bana göre daha iyidir. Kim erken gelip, ifrad ihramı ile girmesi takdirde sabrı tüketip zor olacak kişinin temettü' yapması bana göre daha iyidir."[274]

Bu rivayette, Ehşab'ın Mâlik'ten temettü' (Bazı zamanlarda) daha üstün olduğunu nakletmiştir.

Mâlik'ten sonra Mâlikî mezhebi imamları görüşleri:

Mâlikî alimleri bu mesele ile ilgili üç görüşü vardır:

Birincisi: "En üstün ifradtır." diyenlerdir.

Bu görüşü savunanlardan İbn Arafedir. Turtûşi[275] de bunu nakletmiştir. Mâlik'in ve talebeleri en üstün ifrad haccı olduğunda ittifak etmişlerdir.[276]

İkincisi: Kıran daha üstün diyenlerdir. Çünkü iki ibadetin cemi daha üstün olmalıdır.

Mâlikîlerden bu görüşü savunanlar arasında Eşhabtır.[277]

Üçüncüsü: Temettü' daha üstündür diyenlerdir.

Mâlikîlerden bu görüşü savunanlar arasında el-Lahmî'dır.[278]

B. Deliller

[274]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve' z-Ziyâdât**, c. II, s. 365.
[275]Büyük İslam Alimi Ebû Bekr Muhammed b. Velîd b. Muhammed b. Halef el-Fihrî et-Turtûşî'dir. Turtûşe ise Endülüs'ün en kuzeyi tarafıydı. Ebü'l-Velîd el-Bâcî'den Arapça, fıkıh, hadis, ferâiz ve hilâf okudu. İskenderiye'de, hicri 520 yılında vefat etmiştir, Zehebî, **Siyerua'lâmi'n-nübelâ**, c. XIX, s. 490.
[276]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. III, s. 49.
[277]Desûkī, **Ḥâşiye'ale'ş-Şerḥi'l-kebîr**, c. II, s. 27.
[278]bkz. önceki kaynak.

Birinci görüşün delili:

İfradı daha üstün gören Mâlik, ve onun görüşünde olanlar, şu delillere dayanmışlar:

1- "Hac ve umreyi Allah için eksiksiz yerine getirin" meâlinde olan ﴿وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ﴾ ayet-i kerimenin tamamıdır.[279]

Vech-i delalet: Ömer b. Hâttâb (radıyallahu anh) bu ayet-i kerime hakkında: "Her birini tek yapmakla yerine getirmektendir." demiştir.[280]

2- Âişe şöyle demiş: "Veda haccı senesi Resûlullah (aleyhi’ s-salâtü ve’ s-selâm) ile yola çıktık. Kimimiz Umreye, kimimiz haccı ile umreye, bâzılarımız da yalnız hacca niyet etmiştik. Resûlullah (aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm) yalnız hacca niyet etmişti. Umreye niyet edenler (onu eda ettikten sonra) ihramdan çıktılar. Yalnız hacca yahut haccı ile Umreye niyet etmiş olanlar bayram gününe kadar ihramdan çıkmadılar."[281]

Vech-i delalet: Hz. Âişe'nin (radıyallahu anha) bu hadiste kullandığı lafızlara bakılırsa, Peygamberimiz (aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm)'ın ifrad niyeti ile hac ettiği anlaşılır. Zira Hz. Âişe, temettü' ve kıranın özelliklerini sayıp, kimileri kıran, kimileri temettü' yaptığını söylemiştir. O zaman geride kalan İfrad'tır.[282]

3- Mâlik, Abdülrahman b. el-Kâsîm'den, o da babasından, Hz.Âişe (radıyallahu anha) naklen rivayet etti ki: "Resûlullah (aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm) ifrad haccı yaptı"[283]

Vech-i delalet: Hz. Âişe (radıyallahu anha) Peygamberimiz (aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm)'dan yakın olup fıkıh alanında çok bilgiliydi. Bunda dolayı Peygamberimiz (aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm)'ın İfrad haccından başka bir hac yaptığını diyen görüş reddedilir.[284]

---

[279]Bakara Sûresi, 196.
[280]İbn Battâl, **Şerḥuṣaḥîḥi’l-Buḫârî**, c. IV, s. 244.
[281]Buhârî, **Ṣaḥîḥ-i Buḫârî**, ktp. Hac, bab. no. 34.
[282]Şinkītî, **Eḍvâ’ü’l-beyân**, c. IV, s. 343.
[283]Mâlik, **el-Muvaṭṭa**’, c. I, s. 335.
[284]İbn Battâl, **Şerḥuṣaḥîḥi’l-Buḫârî**, c. IV, s. 242.

4- Ayrıca İfrad, sahabelerin seçeneği olup, Medineliler, imamları, emirleri, alimleri ve umum halkı emelidir.[285]

5- İfrad, kendisi kamildir. Temettü' ve kıran gibi hedy ile noksanını tamamlamaya gerek yok. [286]Malumdur ki, ibadeti en kâmil şekilde yapmak, noksansız yapmak daha üstündür.

İkinci görüş olan "Kıran daha üstündür" diyenlerin gösterdikleri deliller:

Enes (radıyallahu anh) şöyle anlatır: "Resûlullah (aleyhi's-salâtü ve's-selâm), biz de onunla birlikte iken, öğle namazını Medine'de dört rekât olarak, ikindi namazını Zul-Huleyfe'de iki rekât olarak kılmıştır. Daha sonra sabaha kadar orada kalmış, sonra bineğine binip Beyda'ya (çöle doğru) geldikleri zaman Allah'a hamdetmiş, tesbihte bulunmuş ve tekbiri getirmiştir. Daha sonra hac ve umre için telbiyede bulunmuştur. Yanındakiler de ona uyarak hac ve umre için telbiye getirdiler."[287]

Ayrıca Buhari'nin Hz. Ömer'den şöyle rivayet etmiştir: "Ben Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ı Akîk vadisinde iken, "Bu gece bana Rabbim'den bir elçi gelerek: "Bu mübarek vadide namaz kıl ve umre ile beraber hac yapmaya niyet et" buyurduğunu işittim."[288]

Vech-i delalet: Bu hadis, Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'ın Kıran haccı yaptığına delalet eder.[289]

Üçüncü görüş olan "Temettü' haccı daha üstündür" diyenlerin gösterdikleri deliller şunlardır:

1- Cabir İbn Abdullah'ın aktardığına göre Cabir, Mekke'ye kurbanlık deve gönderdiği bir halde iken, Resûlullah (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ile birlikte hac yapmıştır. O sırada insanlar ifrad haccı yapmaya niyet etmişlerdi. Resûlullah (aleyhi's-salâtü ve's-

[285]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve' z-Ziyâdât**, c. II, s. 365.
[286]Medenî, Muhammed Zekeriya el-KandHelevi, (1424/2003). **Evcazu'l-Mesalik ile Muvaṭṭaʾ-i Mâlik**, thk. Takiyyeddin en-Nadevi, Şam, Daru'l-Kalem, c. VI, s. 516.
[287]Buhârî, **Ṣaḥîḥ-i Buḫârî**, ktp. Hac, bab. no. 27.
[288]Buhârî, **Ṣaḥîḥ-i Buḫârî**, ktp. Hac, bab. no. 7.
[289]Şinkītî, **Eḍvâ'ü'l-beyân**, c. IV, s. 387.

selâm) onlara, "Kabe'yi tavaf edin, Safa ile Merve arasında sa'y ettikten sonra tıraş olup ihramdan çıkın. Terviye gününe kadar ihram yasakları size helaldir. Terviye günü (yeniden) ihrama girin. Ettiğiniz ifrad hacı niyetini de umreye çevirin"[290] buyurdu. Sahabeler, "Biz bunu hac olarak belirlemiştik, bunu nasıl umre yapabiliriz ki?" diye sorunca, "Siz emrettiğimi yapın. Eğer hedy kurbanımı göndermemiş olsaydım ben de size emrettiğim gibi yapardım. Kurban kesilene kadar bana ihram yasakları helal olmaz" buyurdu. Sahabeler de söylendiği şekilde yaptılar."[291]

Vech-i delalet: Resûlullah (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ashabına hac ihramını bozup umreye dönüştürmeyi emretmiştir. Böylece onları ifrad'tantemettü'e yönlendirmiştir. Resûlullah (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ashabını ancak daha üstün olana yönlendirir.[292]

2- İbn Abbâs'tan rivayet edildiğine göre Resûlullah (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) şöyle buyurmuştur: "Eğer sonradan hatırıma geleni önceden düşünseydim beraberimde kurban getirmezdim ve haccımı umre yapardım. Zira Umre, kıyamet gününe kadar hacca dâhil olmuştur." [293] Başka bir rivayette: "Ardından parmaklarını iç içe geçirdi."[294]

Vech-i delalet: Peygamberimiz (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) temettü' ettiğini temenni etmiştir. Hâlbuki Peygamberimiz (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ancak üstünü temenni edip yapar. Öyle ise Cenab-ı Hak, üstün olanı ona bildirmeyip en düşüğü temenni etmesi mümkün değildir. Demek ki ümmetine üstün olanı temenni edip yapılmasına emretmiştir.[295]

C. Mezhepte tercih edilen görüş

Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüş, Mâlik'in görüşüdür. En üstün hac, İfrad haccıdır.[296]

---

[290]Buhârî, **Ṣaḥîḥ-i Buḥârî**, ktp. Hacbab. no. 34.
[291]bkz. önceki kaynak.
[292]İyâz, **İkmâlü'l-Muʿlim**, c. IV, s. 241.
[293]Müslim, **Ṣaḥîḥ-i Müslim**, ktp. Hac, bab. no. 31.
[294]Ahmed, **Müsned**, c. IV, s. 140.
[295]İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî el-İşbilî, (1992).**el-Ḳabes fî şerḥi Muvaṭṭaʾi Mâlik b. Ene**, thk. Muhammed Abdullah veled Kerim, Darü'l-Garbi'l-İslami, s. 559.
[296]Desûkī, **Ḥâşiyeʿale'ş-Şerḥi'l-kebîr**, c. II, s. 28.

D. Sonuç

Bu meselenin detaylarını Mâlikî mezhebine göre araştırmamız ile diyebiliriz ki: İbn Rüşd'ün İmam Mâlik'ten aktardığı görüş doğru olup Eşhab'ın "Kıran daha üstündür" ve el-Lahmî'nin "Temettü' daha üstündür" görüşleri ile uyuşmamaktadır.

4. İHRAM ŞARTLARI, İHRAMDAN DOLAYI YASAKLANAN MUBAH VE HELÂL ŞEYLER

4.1 İhram Şartları

4.1.1 Hac Edenin Evden Mi MikâttenMi İhramı Daha Üstündür

4.1.1.1 Mesele

Alimler, bu mikâtlar kişinin ihramı için duraklama noktası, bu mikâtlar hem ehline hem mikâttan geçen kimsenin mikâtı olduğunda müttefiktirler.[297]Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm), ihrama girme yeri olarak Medineliler için Zülhuleyfe'yi, Şamlılar için Cuhfe'yi, Necidliler için Karnu'l-Menazil'i, Yemenliler için de Yelemlem'i belirlemiştir. Bu yerler, onlar ve oralara gidip de hac ve umre yapmak isteyen ve o bölgelerin ötesinden gelecek diğer hacılar için mîkat bölgeleridir. Bu bölgelerden daha içeride yani Kabe'ye daha yakın olanlar ise istedikleri yerden ihrama girebilir. Hatta Mekkeliler de Mekke'den girebilir."[298]Ancak hac edenin evi mikâtın dışında ise evden mi mikâttan mı haccı daha iyi diye ihtilaf etmişlerdir.

4.1.1.2 Bütün mezheplerde meselenin hakkındaki ihtilaf

Birinci görüş: Hac edenin evinden ihramı daha üstün[299]

İkinci görüş: Hac edenin mikâttan ihramı daha üstün[300]

4.1.1.3 Bidayetü'l müctehid kitabında aktarılanmeselenin hakkında Mâlikî mezhebinin görüşü

İbn Rüşd'ün bu meseleye dair aktardığı görüş, İmam Mâlik'in görüşü olup şöyledir: "Evleri ile mikâttan hangisinin kendileri için daha sevaplı olduğunda ihtilâf

[297]İbn Abdilberr, **el-İstiẕkâr**, c. IV, s. 37.
[298]Buhârî, **Ṣaḥîḥ-i Buḫârî**, ktp. Hac, bab. no. 7.
[299]Kâsânî, **Bedâʾiʿu'ş-şanâʾiʿ**, c. II, s. 165, Mâverdî, **el-Ḥâvi'l-kebîr**, c. IV, s. 73.
[300]Desûkî, **Ḥâşiyeʿale'ş-Şerḥi'l-kebîr**, c. II, s. 24. İbn Kudâme, **el-Muġnî**, c. V, s. 66.

etmişlerdir. … Mâlik, îshak ve İmam Ahmed ise 'Mikâtlardan ihrama girmeleri daha üstündür' demişlerdir. Bunların mesnedi, yukarıda bahsi geçen hadislerle Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Efendimiz'inmikâtlardan ihrama girmesi ve mikâtlardan ihrama girmeyi emretmesidir."[301]

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş İmam Mâlik'in görüşüdür. Hac edenin ihrama girmesi mikâttan daha üstündür.

4.1.1.4 İbn Rüşd'ün Mâlikîler namına meseleye ait aktardığı görüş Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüşe uyumluluğudur.

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş Mâlikî mezhebindetercih edilen görüşe uyumluluğu araştırmadan evvel, Mâlikî kitaplarda bu meseleyi araştıracağız.

A. Mâlikî kitaplarda mezhebin görüşü

İmam Mâlik'in görüşü:

İmam Mâlik'ten aktarılan görüş tektir. Şöyle ki: "Eğer mikâta girmeden evvel kendi memleketinde ihrama girse, onun bir sakıncası yoktur. Ancak mikâta yakın olana bunun yapması bize göre uygun değildir."[302]

Mâlik'ten sonra Mâlikî mezhebi imamları görüşleri:

Mezhepteki alimler iki görüşe ayrıldılar:

Birinci görüş: Mikâttan ihramı daha faziletlidir.

[301]İbn Rüşd, **Bidayetü'l müctehid**, c. II, s. 89.
[302]Sıkıllî, Ebû Bekir Mohammed b. Abdillâh b. Yunus et-Temimi, (1424/2013). **el-cami' lîmesaili'l-müdevvene**, Daru'l-Fikrlî't-Tiba' ve'n-Neşr, c. IV, s. 455.

İmam Mâlik ile aynı görüşte olup bu görüşü savunanlardan İbn Arafe[303] ve Sened'tir. Aynı zamanda bu görüş, Iraklılar (detaylara girmeyerek) mezhepte kabul ettikleri görüştür.[304]

İkinci görüş: Mâlik'ten el-Lâhmi'nin zikrettiği görüş olup mikâttan önce ihramagirmesi her zaman caiz olduğudur.[305]

Bu görüşü savunanlardan İbnü'l-Mevvâzdır. Onun böyle demesinin sebebi, kişinin mikâttan yakın olunca, mikâttan ihrama girmemesi takdirinde şeriyi muhalefet etmekten başka bir anlamı kalmıyor. Uzak olan adamın ise ihramda devam etmekte niyeti olabilir. Mikât ise, ihrama girmeyen kişiyi ihrama girmesi için bir engel olarak konulmuştur. Yoksa ondan önce ihram edilmesin diye konulmamıştır. Mikâtın yakın olmasından maksat tahfiftir. Kim ondan önce ihrama girse, daha hayırlı bir iş yapmış olur.[306]

B. Deliller

Birinci görüşün delili:

1-"Onun emrine aykırı davrananlar korksunlar!" meâlinde olan ﴿فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ﴾ ayet-i kerimedir.[307]

Vech-i delalet: Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Efendimiz'in emrine aykırı davranmayı nehy etmek.[308] Zira Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) evinde ihrama girmek yerine Medine ehline gösterdiği bölgeden ihramagirip, sahabeler ve ulemanın çoğu bunu da yapmışlar. Ayrıca onun yaptığından daha iyi veya amelinden daha üstün bir amelin bulunması imkansızdır.[309]

---

[303] Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Arafe el-Vergammî et-Tûnisî'dir. Tunus Kadısı İbn Abdüsselâm el-Hevvârî'den tefsir, fıkıh ve usûl-i fıkıh, muhaddis Vâdîâşî'den hadis dersi aldı. Çok alimlere ve kadılara öğretmenlik yaptı. Zeytûne Camii'nde hatiplik ve imamlık yapmıştır. Hicri 748 yılında vefat etti, İbn Farhûn, **ed-Dîbâc**, c. II, s. 333.
[304]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. III, s. 21.
[305]bkz. önceki kaynak.
[306]bkz. önceki kaynak.
[307]NûrSûresi, 63.
[308]İbn Battâl, **Şerḥuṣaḥîḥi'l-Buḫârî**, c. IV, s. 118.
[309]bkz. önceki kaynak.

2- Mâlik, Abdullah b. Dinâr'dan rivayet edip, o da Abdullah İbn Ömer (radıyallahu anh)'ınaktardığına göre Resûlullah (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Medineliler Zülhuleyfe'den, Şamlılar Cuhfe'den, NecidlilerKarn'dan ihrama girmelerini emretmiştir. [310]

Vech-i delalet: Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) emretti, emrin aslı vücuptur. Bu ise ihramı mikâttan öncesi veya sonrası bir yerde yapılmasını caiz olmadığını gösterir.[311]

İbnü'l-Arabî[312] de Süfyan b. Uyeyne'den şöyle rivayet etmiştir: Bir adam, İmam Mâlik'in yanına gelip de Mescid-i Nebevi'den ihrama girmek istemiş. İmam Mâlik: "Yok, Zülhuleyfe'den ihrama gir" demiş. Adam ısrar edince İmam Mâlik: "Yapma, senin fitneye düşmenden korkuyorum" demiş. Adam: "Bunda nasıl fitne olur ki birkaç mil eklenirse?!" diye sormuş. Bunun üzerine İmam Mâlik: "Peygamberefendimiz (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Zülhuleyfe'den başka yerden mi ihrama girdi? Onun yaptığından daha üstün bir şey mi yapacağını düşünüyorsun?" diyerek " Onun emrine aykırı davrananlar başlarına ya bir belânın gelmesinden yahut can yakan bir cezaya çarpılmaktan korksunlar!" meâlinde olan ﴿فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَن تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ ayet-i kerimeyi okumuştur.[313]

Ayrıca Ömer b. Hâttâb, İmrân b. Huseyn'in Basra'da, Osman b. Afân ise Abdullah b. Âmir'inmikâttan önce ihramagirmelerini yanlış saydıkları rivayet edilmiştir.[314]

Mikâttan önce ihrama girmeyi mekruh saymaları sebebi, kişinin Cenab-ı Hak ona geniş tuttuğu daireyi darıltmaması, ihramda yapılmaması gereken şeyleri yapsa ihramına zarar vermemesi içindir.[315]

---

[310]Buhârî, **Ṣaḥîḥ-i Buḫârî**, ktp. Hac, bab. no. 8.
[311]Medenî, **Evcazu'l-Mesalik,** c. VI, s. 443.
[312]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. III, s. 40.
[313]NûrSûresi, 63.
[314]İbn Battâl, **Şerḥuṣaḥîḥi'l-Buḫârî**, c. IV, s. 198.
[315]Zürkānî, **Şerḥu'l-Muvaṭṭa**ʾ, c. II, s. 360.

İkinci görüşün delilleri:

1- Alî b. EbîTâlib, İbn Mesûd, Umran b. El-Huseyn, İbn Ömer ve İbn Abbâs, sahabelerin en fıkıhçılarından sayıldıkları ile birlikte uzak yerlerden ihrama girmişler. Halbuki bunlar, Peygamberin (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) hac ederken mikâtta ihramagirdiği görüp, onun sebebini başka yerden ihramı yasaklamak değil, ümmetine kolaylık sağlamak amacı ile yapıldığını anlamışlardır.[316]

2- Şube de,Amr b. Mürre'den, o da Abdullah b. Seleme'den şöyle rivayet etmiştir: Bir adam, Ali'nin yanına gelip: "Cenab-ı Hakkın ayet-i kerimesi "﴿وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ﴾ hakkında ne diyorsun?" diye sormuş.[317] Hz. Ali: "Evindeyken ihrama girmek "Yerine getirmek" demektir." diye cevap vermiştir.[318]

3- Nâfi'denaktarılan bir rivayette, Abdullah b. Ömer Fürü' vadisinden ihrama girmiştir.[319]

Vech-i delalet: Fürü' vadisi Zülhuleyfe'den sonra geldiğinden, kendi mikâtında ihrama girmeyip Cuhfe'ye giderken ihrama girmiştir. Demek ki kendi mikâtını aşmıştır.

C. Mezhepte tercih edilen görüş

Mezhepte tercih edilen görüşİmam Mâlik'in görüşüdür. Mikâttan önce ihrama girmek mekruhtur, ancak ihram sahihtir.[320]

D. Sonuç

Bu meselenin detaylarını Mâlikî mezhebine göre araştırmamız ile diyebiliriz ki: İbn Rüşd'ün İmam Mâlik'ten aktardığı görüş doğru olup, ancak mezhepte ihtilaf vardır. El-Lâhmi'nin değil, İbn Rüşd'ün Mâlikîler namına aktardığı görüş Mezhepte tercih edilen görüştür.

---

[316]Medenî, **Evcazu'l-Mesalik,** c. VI, s. 457.
[317]Bakara Sûresi, 196.
[318]Cessâs, **Aḥkâmü'l-Ḳur'ân**, c. I, s. 319.
[319]Mâlik, **el-Muvaṭṭa'**, c. I, s. 331.
[320]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. III, s. 21.

4.1.2 Kendi Mikâtını Bırakıp Başkasının Mikâtından İhrama Giren Hakkına

4.1.2.1 Mesele

Hac veya umreyi yapacak kimse, kendi mikâtında ihrama girmeyip, Mekke'ye daha yakın bir mikâtta ihrama girmenin hükmüne ihtilaf etmişlerdir. Örneği: Medinelilerden olup da Zülhuleyfe'yi geçip Cuhfe'de ihrama girmektir.[321]

4.1.2.2 Bütün mezheplerde meselenin hakkındaki ihtilaf

Birinci görüş: Kendi mikâtını geçen kimsenin bir kurban kesmesi gerekir.[322]

İkinci görüş: Medineli olan kimsenin kendi mikâtından ihrama girse daha iyi olmasıdır. Yapmasa, Cuhfe'de ihrama girse, onun bir sakıncası yoktur. [323]

4.1.2.3 Bidayetü'l müctehid kitabında aktarılanmeselenin hakkında Mâlikî mezhebinin görüşü

İbn Rüşd'ün bu meseleye dair aktardığı görüş, İmam Mâlik'in görüşü olup şöyle sunulmaktadır: "Kendi mikâtını bırakıp da başka mikâttan, meselâ Medine tarafından geldiği halde Zülhüleyfe'den değil de Cuhfe'den ihrama giren kimse hakkında ihtilâf etmişlerdir. Kimisi "Ona kurban lâzım gelir" demiştir ki İmam Mâlik ile tabilerinden bir kısmı bu görüştedirler. İmam Ebû Hanife ise, "Ona bir şeylâzım gelmez" demiştir."[324]

İbn Rüşd'ün Mâlikîler namına aktardığı görüşü, İmam Mâlik'in görüşüdür. Mikâtını bırakıp da başka bir mikâttan ihrama giren kimsenin bir kurban kesmesi lazım olduğunu savunan görüştür. Ayrıca mezhepte ihtilaf vardır.

---

[321]İbn Abdilberr, **el-İstiẕkâr**, c. IV, s. 40.
[322]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve' z-Ziyâdât**, c. II, s. 338, İbn Kudâme, **el-Muġnî**, c. V, s. 69.
[323]Kâsânî, **Bedâ'iʿu'ş-şanâ'iʿ**, c. II, s. 164.
[324]İbn Rüşd, **Bidayetü'l müctehid**, c. II, s. 90.

4.1.2.4 İbn Rüşd'ün Mâlikîler namına meseleye ait aktardığı görüş Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüşe uyumluluğudur.

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş Mâlikî mezhebindetercih edilen görüşe uyumluluğu araştırmadan evvel, Mâlikî kitaplarda bu meseleyi araştıracağız.

A. Mâlikî kitaplarda mezhebin görüşü

İmam Mâlik'in görüşü:

İmam Mâlik'ten aktarılan görüş tektir. Şöyle ki: "Kim bilerek veya bilmeyerek mikâtı geçse, ihrama girmediği takdirde, hac zamanını kaçırmayacağından emin olsa, geri dönüp mikâtta ihramagirsin. Şayet Mekke'ye girmiş ise veya girmek üzere ise, dönmeyip ihrama girip sonra hedy kessin. Mekke'den uzak ise, ve haccı yetişecekse dönsün."[325]

Mâlik'ten sonra Mâlikî mezhebi imamları görüşleri:

Mezhepteki alimlerin iki görüşü var:

Birinci görüş: Mikâtı geçen kimse bir kurban kesmelidir.

Bu görüşte olup Mâlik ile birlikte olanlardan Eşhab ve İbn Habib'tir. İbn Habib de: "Kim kendi mikâtını bırakıp geçse sonradan ihrama girse bir kurban kesmelidir. Ancak mikâtına yakın bir bölgede ihrama girse, ona bir şey yoktur." demiştir.[326]

Bu görüş, aynı zaman Ebû Muhammed'in görüşüdür. Kendisi demiş ki: "Irak, Yemen veya Necid tarafından gelenlerden birisi Zülhüleyfe'den geçse ona mikât olur. Zülhüleyfe'yi bırakıp Cuhfe'ye kadar geçse hedy kesmesi gerekir. Bu da Şam, Mısır ve Mağrib taraflarından gelenler hariç olmak üzere diğer taraflardan gelen herkes için geçerlidir. Zira Cuhfe, onların mikâtıdır. Zülhüleyfe'de ihrama girseler, bir sakıncası yoktur. Risale kitabının sahibi, Irak, Yemen ve Necid halkını zikrettikten sonra:

---

[325]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve' z-Ziyâdât**, c. II, s. 339.
[326]bkz. önceki kaynak.

Bunlarda kimse Medine'yi uğrasa Medinelilerin mikâtı olan Zülhüleyfe'de ihrama girmesi vaciptir. Onu bırakıp kendi mikâtında ihramagirmesi caiz değildir."[327] Ayrıca Ebû İshak: "Kendi mikâtından başka bir mikâttan geçen kimsenin, eğer kendi mikâtı geçtiği mikâttan sonra gelmiyorsa, ilk geçtiği mikâtta ihrama girmesi gerekir. İlk mikâtı bırakıp geçse, hedy ona vacip olur." demiştir.[328]

Bu da demek ki: Şayet mikâtı bırakıp ona geri dönmese hedy ona lazım olur. Şayet mikâtı bırakıp başka yerden ihrama girse, sonra mikatına geri dönmese, hedy onun üzerinden düşmez. Şayet mikâtı bırakıp ihrama girmeden evvel mikâtına geri dönüp ihrama girse o zaman hedy ona lazım olmaz.[329]

İkinci görüş: İhram etmeden miktattan geçse bir sakıncası yoktur.

Bu görüşü savunanlardanİbnü'l-Mevvaz'dır. Onun söylediği şu şekildedir: "Kim Mekke'ye girmemek niyeti ile mikâttan geçse, sonra umre yapma arzu etse, mikâta dönmeden ihramagirsin. Onun bir hedy kesmesi lazım değildir. Bu da İbnü'l-Kâsîm'ın görüşüdür. "Mikâtta ihrama girmeyip başka yerde girenihramlının bir hedy kesmesi gerekmiyor" demiştir"[330]

B. Deliller

Birinci görüşün delilleri:

1- İbn Ömer (radıyallahu anh)'ınaktardığına göre Resûlullah (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Medineliler Zülhuleyfe'den, Şamlılar Cuhfe'den, NecidlilerKarn'dan ihrama girmelerini emretmiştir.[331]

Vech-i delalet: Herkesin ona tayin edilmiş mikâtta ihrama girsin. Kendi mikâtını bırakmak ona caiz değildir.[332]

---

[327]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. III, s. 37.Zürkānî, **ŞerḥuMuḫtaṣarıḪalîl**, c. II, s. 448.
[328]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. III, s. 37.
[329]Desûkī, **Ḥâşiyeʿale'ş-Şerḥi'l-kebîr**, c. II, s. 24.
[330]Kayrevânî, **en-Nevâdir veʾ z-Ziyâdât**, c. II, s. 339.
[331]Mâlik, **el-Muvaṭṭa**ʾ, c. I, s. 330. Müslim, **Ṣaḥîḥ-i Müslim**, ktp. Hac, bab. no. 2.
[332]İbn Battâl, **Şerḥuṣaḥîḥi'l-Buḫârî**, c. IV, s. 197.

2- Bu mikâtlar, nüsükün sınırlarıdır. Kimsenin haddı değil ki Cenab-ı Hakkın sınırlarını aşsın.[333]

İkinci görüşün delilleri:

1- İbn Abbâs'tan rivayet edilen hadis: Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm), ihrama girme yeri olarak Medineliler için Zülhuleyfe'yi, Şamlılar için Cuhfe'yi, Necidliler için Karnu'l-Menazil'i, Yemenliler için de Yelemlem'i belirlemiştir. Bu yerler, onlar ve oralara gidip de hac ve umre yapmak isteyen ve o bölgelerin ötesinden gelecek diğer hacılar için mîkat bölgeleridir.[334]

Vech-i delalet: Hadisteki "Şamlılar için Cuhfe" lafzı, Şamlı olup Zülhuleyfe'den geçen veya geçmeyen herkesi içine alır. Başkasının mikâtından geçen kimse aksilik bir durum yapmış olmaz."[335]

2- Hz. Âişe (radıyallahu anha) bir senede iki defa umre yapmıştır. Birisinde Zülhuleyfe'de, diğerinde Cuhfe'de ihrama girmiştir.[336]

Vech-i delalet: Hz. Âişe'nin umreye ihrama girmek istediğinde Cuhfe'de, hac etmek üzereihrama girmek istediğinde Zülhuleyfe'de ihrama girerdi. Ayrıca Peygamberin (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Âişe'yi umre ihramına girmek için Mekke'den çıkmasını emretmesi, Mekke'nin umre için mikât olmadığına delalet eder.[337]

3- Ebû Katade'nin oğlu Abdullah (radıyallahu anh) şöyle demiştir: "Hudeybiye anlaşmasının yapıldığı yıl babam da gitti. Arkadaşları ihrama girdiği halde o ihrama girmedi."[338]

Vech-i delalet: Hadis, birisinin başkasından ihrama girdiği yerden ihrama girmesi caiz olduğunu beyan eder.[339]

---

[333]İbn Teymiyye, **Şerḥu'l-ʿUmde**, c. I, s. 320.
[334]Buhârî, **Ṣaḥîḥ-i Buḫârî**, ktp. Hac bab. no. 7.
[335]İbn Hacer, **Fetḥu'l-bârîbi-şerḥiṢaḥîḥi'l-Buḫârî**, c. III, s. 386.
[336]Beyhakī, **Maʿrifetü's-sünen ve'l-âṣâr**, c. VII, s. 47.
[337]İbn Battâl, **Şerḥuṣaḥîḥi'l-Buḫârî**, c. IV, s. 195.
[338]Buhârî, **Ṣaḥîḥ-i Buḫârî**, ktp. Ceza-i's-Sayd, no. 1, Müslim, **Ṣaḥîḥ-i Müslim**, ktp. Hac, bab. no. 8.
[339]İbn Hacer, **Fetḥu'l-bârîbi-şerḥiṢaḥîḥi'l-Buḫârî**, c. IV, s. 23.

C. Mezhepte tercih edilen görüş

Mezhepte tercih edilen görüşİmam Mâlik'in görüşüdür. Mikâtı bırakıp sonradan ihrama girse ve mikâtına geri dönse, hedy kesmesi lazımdır.[340]

D. Sonuç

Bu meselenin detaylarını Mâlikî mezhebine göre araştırmamız ile diyebiliriz ki: İbn Rüşd'ün İmam Mâlik'ten aktardığı görüş doğru olup, ancak mezhepte ihtilaf vardır. İbn Rüşd'ün aktardığı görüş, Mezhepte tercih edilen görüştür.

4.1.3 Haccın Zaman Mikâtları

4.1.3.1 Mesele

Haccın zaman mikâtları, haccın her bir rüknü, bu zaman dışında yapılmaması doğru olmayan zamandır. Cenab-ı Hak, zaman mikâtını, "Sana hilâlleri soruyorlar. De ki: Onlar insanlar ve hac için vakit ölçüleridir." meâlinde olan ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهِلَّةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ﴾ ayet-i kerimede göstermiştir.[341]Ulema, Şevval ve Zilkade hac aylarından olduklarında ittifak, ancak Zilhicce ayı tamamı dahil midir değil midir diye ihtilaf etmişlerdir.[342]

4.1.3.2 Bütün mezheplerde meselenin hakkındaki ihtilaf

Birinci görüş: Hac ayları, Şevval ve Zilkade ayları ve Zilhiccenin ilk on günüdür.[343]

İkinci görüş: Hac ayları, Şevval ve Zilkade ayları ve Zilhiccenin ilk on gecesidir. Nahr gününün fecrinin başlangıcına kadardır.[344]

---

[340]Desûkī, **Ḥâşiyeʿale'ş-Şerḥi'l-kebîr**, c. II, s. 24.
[341]Bakara Sûresi, 196.
[342]İbn Hübeyre', Yahyâ b. Muhammed b. Hübeyre eş-Şeybânî, (1423/2002). **İẖtilâfü'l-eʾimmeti'l-erbaʿ**, thk. Seyyid Yusuf Ahmed, Lübnan, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, c. I, s. 277.
[343]Mevsılî, Abdullāh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Beldehî, (1356/1937). **el-İẖtiyâr li-taʿlîli'l-Muẖtâr**, thk. Şeyh Mahmud Ebû dakika, Kahire, Metbeatu'l-Helebi, c. I, s. 141.
[344]Mâverdî, **el-Ḥâvi'l-kebîr**, c. IV, s. 27.

Üçüncü görüş: Hac ayları, Şevval ve Zilkade ve Zilhicce tamamlarıdır.[345]

4.1.3.3 Bidayetü'l müctehid kitabında aktarılanmeselenin hakkında Mâlikî mezhebinin görüşü

İbn Rüşd'ün bu meseleye dair aktardığı görüş, İmam Mâlik'in görüşü olup şöyle sunulmaktadır: "Zaman mikâtı haccın her üç çeşidi için muayyen bir zamandır ki bu zaman da ulemanın arasında Şevval ve Zilkade ayları ile Zilhicce ayının başından dokuz günün buna dahil olmasında bir ihtilafı yoktur. Îmam Mâlik; 'Bu üç ayın tamamı haccın zaman mikâtıdır' demiştir. İmam Şafii de: 'Şevval ve Zilkade ayları ile Zilhicce'nin ilk on günüdür' demiştir. Îmam Ebû Hanife ise 'Sadece on gündür' demiştir. Îmam Mâlik'in delili "Hac zamanı malum olan birkaç aydır" âyet-i kerimedir[346]. Zira eğer hac zamanı Şevval ve Zilkade ayları ile Zilhicce ayından sadece dokuz veya on gün olursa o zaman hac zamanı birkaç ay olmaz, iki aydan fazla olur."[347]

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş İmam Mâlik'in görüşüdür. Bu üç ayın tamamı hac aylarıdır.

4.1.3.4 İbn Rüşd'ün Mâlikîler namına meseleye ait aktardığı görüş Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüşe uyumluluğudur.

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş Mâlikî mezhebindetercih edilen görüşe uyumluluğu araştırmadan evvel, Mâlikî kitaplarda bu meseleyi araştıracağız.

A. Mâlikî kitaplarda mezhebin görüşü

İmam Mâlik'in görüşü:

İmam Mâlik'ten aktarılan iki görüş vardır.

---

[345]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve' z-Ziyâdât**, c. II, s. 340.
[346]Bakara Sûresi, 189.
[347]İbn Rüşd, **Bidayetü'l müctehid**, c. II, s. 90.

Birincisi: Hac ayları, Şevval ve Zilkade ve Zilhicce tamamlarıdır.[348]

İkincisi: Hac ayları, Şevval ve Zilkade ayları ve Zilhiccenin ilk on günüdür.[349]

Mâlik'ten sonra Mâlikî mezhebi imamları görüşleri:

Mâlikîlerin bu meselede iki görüşü vardır.

Biri: Hac ayları, Şevval ve Zilkade ve Zilhicce tamamlarıdır.

Bu görüşü savunanlardan Eşhab olup, Ömer b. Hâttab'tan[350] rivayet etmiştir.

Ayrıca İbn Arafe: "Haccın zaman mikâtları onun ayları olan Şevval ve Zilkade ve Zilhiccedir" demiştir.[351]

Diğeri: Hac ayları, Şevval ve Zilkade ayları ve Zilhiccenin ilk on günüdür.

Bu görüşü savunanlardan İbn Habib ve el-Lâhmi'dir. Ayrıca Hz. Ömer, Osman, İbn Ömer ve İbn Abbâs'ın da bu görüşü savundukları rivayet edilmiştir. Bununla beraber Muhammed b. Abdulhekem demiş ki: Zilhiccenin ilk günü bittiğinde hac ayları bitmiş olur.[352]

Bu ihtilafı, ifada tavafını geciktirmekle hedy kesme konusundaki ihtilafa sebep oldu. Meşhur olan görüşe Muharrem ayına kadar geciktirse hedy gerekli olur. Ancak hac ayları Zilhiccenin onuncu gününde bittiğini söyleyen görüşe göre Zilhiccenin on birinci gününe kadar geciktirse hedy gerekli olur. Bu da Bâcî'nin, Abdulhak, el-Lâhmî ve başkaların görüşüdür. Mâlik, ifada tavafını geciktirip Mina günlerinde sonra tavaf edenin hakkında: "Şayet çok aralıklı zaman olmadan tavaf etse, ona bir şey lazım değildir. Şayet çok gecikse hedy kesmelidir." demiştir.[353]

---

[348]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve' z-Ziyâdât**, c. II, s. 340.
[349]bkz. önceki kaynak.
[350]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve' z-Ziyâdât**, c. II, s. 340.
[351]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. III, s. 15.
[352]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve' z-Ziyâdât**, c. II, s. 340.
[353]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. III, s. 16.

B. Deliller

Birinci görüşü savunanların delili:

1- "Hac bilinen aylardadır." meâlinde olan ﴿الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ﴾ ayet-i kerimedir.[354]

Vech-i delalet: Cenab-ı Hak, "aylar" kelimesini buyurduğuna göre, bu ayların tamamı hac ayları sayılmalıdır.[355] Zira burada, cem' bir lafız buyurdu. cem'in en azı ise iki veya üçtür. Burada sadece iki ayı kast ettiğini kimse söylememiştir. O zaman üç ayın tamamı kast etmiş olur.[356]

Ayrıca şeytan taşlama Mina günlerinde olup, onuncu günden sonra olur. Şeytan taşlamak ise haccın amellerindendir. Bu görüşte olanlar, ifada tavafı olmadan kadınlardan uzak durup, ifada tavafını da ayın sonuna kadar geciktirse, hedy ona lazım gelmez. İfada tavafı ise, haccın amellerindendir.[357] Geçen ayette ise "refs" kelimesi geçmiştir. Refs ise, kadınlarla birleşmektir. Delili ise: "Oruç gecesinde kadınlarınızla birleşmek size helâl kılındı. Onlar sizin için elbisedir, siz de onlar için elbisesiniz." mealinde olan ﴿ أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ وَأَنتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّ ﴾ ayet-i kerimedir.[358]

Zilhicce ayı tamamı hac ayı olması demesi, Nahr günü fecrinden kişinin ihramdan çıktığı zamana kadar uzadığını söylemek içindir. Yoksa ihrama girmek için değildir. Zira Nahr günü fecrinden sonra yapılan ihram, bir sonraki yıl için olur. O ise mekruh bir ameldir.[359]

İkinci görüşü savunanların delilleri:

1- İbn Ömer'in (radıyallahu anhüma) i kerime hakkında -ayet[360] ﴿الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ﴾ "Şevval, Zilkade, ve Zilhiccenin ilk on günüdür." dediği rivayet edilmiştir.[361]

---

[354]Bakara Sûresi, 189.
[355]Kurtubî, **el-Câmiʿ li-aḥkâmi'l-Ḳurʾân**, c. IV, s. 343.
[356]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. III, s. 16.
[357]İbn Rüşd el-Ced, Muhammed b. Ahmed b. el-Kurtubî, (1408/1988). **el-Beyânve't-taḥṣîl,** thk. Muhammed Hacci vd., Beyrut, Darü'l-Garbi'l-İslami, c. IV, s. 44.
[358]Bakara Sûresi, 187.
[359]Desûkī, **Ḥâşiyeʿale'ş-Şerḥi'l-kebîr**, c. II, s. 21.
[360]Bakara Sûresi, 189.
[361]Beyhakī, **es-Sünenü'l-kübrâ**, c. IV, s. 559.

Vech-i delalet: "أشهر" kelimesi tam iki aya ve üçüncü ayın bir kısmını içerebilir. Zira bir ayın kısmı, tamamının yerine geçebilirdir.[362]

2- Cenab-ı Hak, "Belli günler"i zikrettikten müteakip "Sonra kirlerini gidersinler, adaklarını yerine getirsinler ve Beyt-i Atik'i (Kâbe'yi) tavaf etsinler." meâlinde olan ﴿ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ﴾ ayet-i kerimeyi buyurdu.[363]

Vech-i delalet: Kirleri gidermek, ancak Nahr gününde, kurban kesmek ile olur. Yâni "belli günler"iakabinde koymuştur. Bu ise "belli günler"inNahr gününden önce geldiğine işarettir. Halbuki Nahr gününde kirler giderilir, Kâbe etrafında tavaf edilir.[364]

C. Mezhepte tercih edilen görüş

Mezhepte tercih edilen görüşİmam Mâlik'in görüşüdür. Hac ayları Şevval, Zilkade ve Zilhiccenin tamamıdır. Bu ise lafzın sarih anlamına göredir.[365]

D. Sonuç

Bu meselenin detaylarını Mâlikî mezhebine göre araştırmamız ile diyebiliriz ki: İbn Rüşd'ün İmam Mâlik'ten aktardığı görüş doğru olup, ancak mezhepte ihtilaf vardır. İbn Rüşd'ün aktardığı görüş, Mezhepte tercih edilen görüştür. İbn Habib'in ve el-Lâhmî'nin görüşü değildir.

4.1.4 Umreyi Yılda Birkaç Defa Tekrar Etme

4.1.4.1 Mesele

Ulema, "Allah için hac ve umreyi yerine getirin." meâlinde olan ﴿وأتموا الحج والعمرة لله﴾ ayet-i kerimeye [366]dayanarak umrenin meşru olduğunda ittifak etmişlerdir. Ayrıca

---

[362]Kurtubî, **el-Câmiʿ li-aḥkâmi'l-Ḳurʾân**, c. IV, s. 405.
[363]Hac Sûresi, 29.
[364]İbn Receb, ZeynüddînAbdurrahmân b. Ahmed b. AbdirrahmânReceb el-Bağdâdîed-Dımaşkī, (1417/1996). **Fetḥu'l-bârîʿalâŞaḥîḥi'l-Buḫârî**, thk. Mahmud b. Şaban b. Abdulmaksûd – Salah Sâlim el-Masûrati vd. Kahire, Mektebetü'l-Guraba el-Asariyye, c. IX, s. 6.
[365]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. III, s. 16.
[366]Bakara Sûresi, 196.

umrenin, hac tavafları esnası müstesna yıl boyunca caiz olduğuna icma etmişlerdir.[367] Ancak umrenin yılda birkaç defa yapılmasında ihtilaf etmişlerdir.

4.1.4.2 Bütün mezheplerde meselenin hakkındaki ihtilaf

Birinci görüş: Umreyi yılda birkaç defa yapmak caizdir mekruh değildir.[368]

İkinci görüş: Umreyi yılda birkaç defa yapmak mekruhtur.[369]

4.1.4.3 Bidayetü'l müctehid kitabında aktarılanmeselenin hakkında Mâlikî mezhebinin görüşü

İbn Rüşd'ün bu meseleye dair aktardığı görüş, İmam Mâlik'in görüşü olup şöyle sunulmaktadır: "Ulema bir sene içinde umreyi tekrarlamanın hükmünde ihtilâf etmişlerdir. İmam Mâlik, her yıl umre yapmanın müstehab olduğunu görürmüş. Fakat bir yıl içinde umreyi iki veya üç defa yapmak mekruh saymıştır"[370]

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüşü İmam Mâlik'in görüşüdür. Aynı yılda birkaç umreyi yapmak mekruh gören görüştür.

4.1.4.4 İbn Rüşd'ün Mâlikîler namına meseleye ait aktardığı görüş Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüşe uyumluluğudur.

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş Mâlikî mezhebindetercih edilen görüşe uyumluluğu araştırmadan evvel, Mâlikî kitaplarda bu meseleyi araştıracağız.

A. Mâlikî kitaplarda mezhebin görüşü

---

[367]İbn Abdilberr, **el-İstiẕkâr**, c. IV, s. 112.
[368]Kâsânî, **Bedâʾiʿu'ş-ṣanâʾiʿ**, c. II, s. 227, Nevevî, **el-Mecmûʿ**, c. VII, s. 149, İbn Kudâme, **el-Muġnî**, c. V, s. 16.
[369]Mâlik, **el-Muvaṭṭaʾ**, c. I, s. 347, hdsno. 68, Abdülvehhâb, Ebû Muhammed b. Alî b. Nasr et-Tağlibî el-Bağdâdî el-Mâliki, (1425/2004) **et-Telḳīnfi'l-fıḳhi'l-Mâlikî**, thk. Ebû Uveys Muhammed Buhubze el-Hasanî et-Titvanî, Beyrut, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, c. I, s. 80, Bâcî, **el-Münteḳā**, c. II, s. 236, İbnü'l-Hâcib, Ebû AmrCemâlüddînOsmân b. Ömer b. EbîBekr b. Yûnus el-Kurdî el-Mâliki, (1421/2000). **Câmiʿu'l-ümmehât**, thk. Ebû Abdurrahman el-Ehder el-Ehderî, Şam, el-Yamamelî't-tibaat-i ve'n-Neşri ve't-tevzi, s. 187.
[370]İbn Rüşd,**Bidayetü'l müctehid**, c. II, s. 91.

İmam Mâlik'in görüşü:

İmam Mâlik'ten aktarılan görüş tektir. Şöyle ki: "Kimsenin aynı yılda birkaç defa umre yapmasını uygun görmüyorum"[371]

Mâlik'ten sonra Mâlikî mezhebi imamları görüşleri:

Mâlikîlerin bu meselede iki görüşü vardır.

Birinci görüş: Mekruhtur.Bu ise Mâlik veİbnü'l-Kâsîm'in görüşüdür.[372]

İkinci görüş: Caizdir.Bu görüşte olanlardan İbnü'l-Mâcişûn,[373] İbn Habib, İbnü'l-Mevvaz'dır. İbn Habib: "Mutarrif'in de aynı yılda birkaç defa umre yapılmasında sakınca görmemiştir." demiştir.[374] El-Lâhmî'nin de: "Birisinin Cenab-ı Hak katına yanaşmak için yaptığı bir ibadeti yasaklamak veya yapacağı bir hayır iyi görmemekte – Yasaklama nassı gelmediği sürece- bir anlam görmüyorum." demiştir.[375]

Hz. Âişe (radıyallahu anha) umreyi yedi yılı bırakıp da hepsini bir yılda kazâ etmiştir.[376]Hz Ali'den: "Her ayda bir umre yapılır." rivayet edilmiştir.[377]

C. Mâlikîlerin görüşüne gösterdikleri deliller

Birinci görüşün delilleri:

1- “Hac ve umreyi Allah için eksiksiz yerine getirin" meâlinde olan ﴿وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ﴾ ayet-i kerimedir.[378]

---

[371]Mâlik, **el-Muvaṭṭa**ʾ, c. I, s. 347.
[372]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve’ z-Ziyâdât**, c. II, s. 362.
[373] Ebû Mervân Abdülmelik b. Abdilazîz b. Abdillâh b. Ebî Seleme el-Kureşî et-Teymî el-Medenî. İmam Mâlik'in talebelerinden idi. İbn Abdülber hakkında: "Akıcı bir fıkıhçı idi" demiş. Son zamanlarında görme yeteneği kaybettiği rivayet var. Hicri 312 yılında vefat etmiştir, Zehebî, **Siyeruʿlâmi’n-nübelâ**, c. X, s. 359.
[374]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve’ z-Ziyâdât**, c. II, s. 363.
[375]Hattâb, **Mevâhibü’l-celîl**, c. II, s. 467.
[376]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve’ z-Ziyâdât**, c. II, s. 362.
[377]bkz. önceki kaynak.
[378]Bakara Sûresi, 195.

Vech-i delalet: Umreyi hacca benzetmektir. Zira umre, hac ile birlikte birkaç ayette zikredilmiştir. [379] Ayrıca Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'a benzetmektir. Çünkü kendisi, umreyi aynı yılda birkaç defa yapabildiğine rağmen yapmamıştır.[380]

2- Peygamberin (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) dört farklı yolculukta dört defa umre etmiştir. Her yolculuktan birden fazla umre yapmamıştır.[381]

Peygamberin (aleyhi's-salâtü ve's-selâm): "Umre, diğer umreye kadar arasındakiler için keffarettir."[382]

Vech-i delalet: Umre, diğer umreye kadar günahlardan kefarettir.[383] Umre yılda bir defa yapılır.İkinci defa yapılsa o da geçerli olur. İster hac aylarında olsun ister olmasın, ister o yılda hac etmeyi düşünsün, ister de düşünmesin.[384]

İkinci görüşün delilleri:

Kitade'den rivayet edilen, Hz. Enes'in böyle demesidir: Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) dört defa umre etti. Hac ile beraber yaptığı umre müstesna hepsi Zilkade ayındaydı.[385]

Vech-i delalet: Hadiste umrenin aynı yılda birkaç defa yapılması teşvik edilir.[386]

Âişe (Radiyallahü anha) hakkında rivayet edilen hadistir. Sahaveler, umreye niyet ederek (Mekke'ye) geldiler. Şerife vardığıklarındaÂişehayzını gördü. Resûlullah (aleyhi' s-salâtü ve' s-selâm), Âişe (Radiyallahu anha)'nın yanına girdiğinde Âişe ağlıyordu. Ona: 'Hâlin nedir?' diye sordu. Âişe: 'Hâlim hayız görmüş olmamdır; başkaları ihramdan çıktı, ben çıkamadım; beyti de tavaf edemedim. Âlem şimdi hacca gidiyorlar.' dedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhi' s-salâtü ve' s-selâm). Bu,

---

[379]İbn Cemâa, Abdülazîz b. Muhammed b. İbrâhîm el-Kinânî, (1414/1994). **Hidâyetü's-sâlikile'l-meẕâhibi'l-erbaʿafi'l-menâsik**, thk. Nûreddin Asar, Beyrut, Dâru'l-Beşa'ir el-İslamiye, c. III, s. 1258.
[380]İdvî, **hâşiyetü'l-İdvî**, c. III, s. 1258.
[381]Zürkānî, **ŞerḥuMuḥtaṣarıḪalîl**, c. II, s. 405.
[382]Buhârî, **Ṣaḥîḥ-i Buḥârî**, ktp. Umre, bab. no. 1, Müslim, **Ṣaḥîḥ-i Müslim**, ktp. Hac, bab. no. 79.
[383]İbn Battâl, **Şerḥuṣaḥîḥi'l-Buḥârî**, c. XI, s. 280.
[384]Mâlik, **el-Müdevvene**, c. I, s. 403, bkz. önceki kaynak.
[385]Ahmed, **Müsned**, c. II, s. 280, Beyhakī, **es-Sünenü'l-kübrâ**, c. IV, s. 565.
[386] Ebû el-Hasan, **Mirâtü'l-mefâtîh şerhi Mişkâti'l-Mesâbîh**, c. VIII, s. 305.

Allah'ın, Âdem kızlarına tekdir buyurduğu bir şeydir. Yıkan sonra hacca niyet et!' buyurdular. Âişe de öyle yapıp bütün vakfe yerlerinde durdu. Temizlendiği vakit Kabe'yi ve Safa ile Merve'yi tavaf etti. Sonra Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) :'Haccınla umrenin ikisinden beraberce hille çıktın.' buyurdu. Âişe: 'Yâ Resûlullah! Ben, içimden hacca gidip, beyti tavaf etmediğimi hissediyorum' dedi. Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm)'Öyle ise yâAbdirrahmân! Bunu götür de Ten'îmdenumre yaptır!'[387] buyurdular. Bu vak'aHasbe gecesi olmuştu. Bir ayda iki umredir.[388]

Vech-i delalet: Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Âişe'yi bir ayda iki defa umre yaptırdı.[389]

C. Mezhepte tercih edilen görüş

Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüş İmam Mâlik'in görüşüdür. Her yıl bir defa umre yapmak müstahebtir. Aynı yıl birkaç defa umre yapmak mekruhtur.[390]

D. Sonuç

Bu meselenin detaylarını Mâlikî mezhebine göre araştırmamız ile diyebiliriz ki: İbn Rüşd'ün İmam Mâlik'ten aktardığı görüş doğru olup, ancak mezhepte ihtilaf vardır. İbn Rüşd'ün aktardığı görüş, Mezhepte tercih edilen görüştür. Muterrif, İbn Habib ve el-Lâhmî'nin görüşü değildir.

4.2 İhramdan Dolayı Yasaklanan Mubah ve Helâl Elbise Ve Kokular

4.2.1 Şalvardan Başka Giyeceği Bulmayan İhram Edenin Hakkında,Acaba Giyebilir mi?

4.2.1.1 Mesele

[387]**Ṣaḥîḥ-i Müslim**, ktp. Hac, no. 17.
[388]Beyhakī, **es-Sünenü'l-kübrâ**, c. IV, s. 561.
[389]İtyubi, Muhammed b. Ali b. Adem, el-Vellevî, (1424/2003). **Zehiretü'l-Ükbe fî şerhi'l-Müctebi** (Şerhu süneni en-Nesâi), DâruâlBerumlî'n-Neşrve't-Tevzi'
[390]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. II, s. 467.

Ulema, ihramlının dikiş elbise giymesi caiz olmadığında müttefiktirler.[391] Ayrıca şalvar giymesi caiz olmadığına icma etmişler.[392] Ancak şalvardan başka giyeceği bulmayan kimse için hedy kesmesi lazım mıdır değil mıdır diye ihtilaf etmişlerdir.

4.2.1.2 Bütün mezheplerde meselenin hakkındaki ihtilaf:

Birinci görüş:İhramlıizar bulmazsa şalvar giyip fidye ona lazım olur[393]

İkinci görüş:İhramlı izar bulmazsa şalvar giysin. Bir şey ona lazım değildir.[394]

4.2.1.3 Bidayetü'l müctehid kitabında aktarılanmeselenin hakkında Mâlikî mezhebinin görüşü

İbn Rüşd'ün bu meseleye dair aktardığı görüş, İmam Mâlik'in görüşü olup şöyle sunulmaktadır: "Şalvardan başka giyeceği bulmayan kişinin hükmünde ihtilâf etmişlerdir. İmam Mâlik ile İmam Ebû Hanife 'İhramda olan kimse şalvar giyemez. Şayet giyse fidye gerekir.' demişlerdir. İmamŞâfti, SüfyanSevrî, İmam Ahmed, Ebû Sevr ve İmam Dâvûd ise 'İzar bulamadığı zaman şalvar giyse, kendisine bir şey lâzım gelmez' demişlerdir. İmam Mâlik, yukarıda geçen İbn Ömer'in hadisinin zahirine dayanarak, 'Eğer kişiye, izar bulamadığı zaman şalvar giyme ruhsatı bulunsaydı Peygamber Efendimiz (aleyhi's-salâtü ve's-selâm), mesti bulamayan kimseyi nasıl istisna etmişse bunu da istisna edecekti' demiştir.[395]

İbn Rüşd'ün bu meselede aktardığı görüş, İmam Mâlik'in görüşüdür. Şalvar giymek caiz değildir. Giyse fidye ona lazım olur.

---

[391]İbn Abdilberr, **et-Temhîd**, c. XV, s. 104.
[392]İbnü'l-Münzir, **el-İcmâ**ʿ, s. 53.
[393]Kâsânî, **Bedâ**ʾ**i**ʿ**u'ş-şanâ**ʾ**i**ʿ, c. II, s. 188, Abdülvehhâb, İbn Alî b. Nasr et-Tağlibî el-Bağdâdî, **el-Ma**ʿ**ûne**ʿ**alâmeẕhebi**ʿ**âlimi'l-Medîne**, thk. Hamiş Abdulhak, Mekke,Mektebetü Mustafa Ahmed e-Bâz, s. 527, Kayrevânî, **en-Nevâdir ve' z-Ziyâdât**, c. II, s. 344.
[394]Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî el-Küreşi, (1410/1990). **el-Üm**, Beyrut, Dâru'l-Marife, c. II, s. 160, Müzenî, Ebû İbrâhîmİsmâîl b. Yahyâ b. İsmâîl, (1410/1990). **el-Muḫtaşar**, Beyrut, Dâru'l-Marife, c. VIII, s. 162,Şîrâzî, İbrahim b. Ali b. Yusuf el-Fîrûzâbâdî el- Şîrâzî, (1403/1983). **et-Tenbihfî'l-Fikhi eş-Şâfiî**, Beyrut, Alemü'l-Kütüb, s. 72, Nevevî, **el-Mecmû**ʿ, c. VII, s. 249.
[395]İbn Rüşd,**Bidayetü'l müctehid**, c. II, s. 91.

4.2.1.4 İbn Rüşd'ün Mâlikîler namına meseleye ait aktardığı görüş Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüşe uyumluluğudur.

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş Mâlikî mezhebindetercih edilen görüşe uyumluluğu araştırmadan evvel, Mâlikî kitaplarda bu meseleyi araştıracağız.

A. Mâlikî kitaplarda mezhebin görüşü

İmam Mâlik'in görüşü:

İmam Mâlik'ten aktarılan görüş tektir. Şöyle ki: " İhramlı şalvar giymesini uygun görmüyorum. Zira Resûlullah'ın (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) İhramlıların giymesini yasakladığı elbiseler arasında şalvar da vardır. Mesti istisna ettiği gibi şalvarı istisna etmemiştir."[396]

Mâlik'ten sonra Mâlikî mezhebi imamları görüşleri:

Mezhepteki alimler Mâlik'in görüşünde ittifak edip mezhepte ihtilaf yoktur.

C. Mâlikîlerin görüşüne gösterdikleri deliller

1- Abdullah b. Ömer'den: Adamın biri Resûlullah'a (aleyhi's-salâtü ve's-selâm): "İhramlı hangi elbiseleri giyemez?" diye sordu. Resûlullah (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) şöyle buyurdu: "Gömlek giymeyin, sarık sarmayın şalvar, bornoz ve mest giymeyiniz. Ancak terlik bulamayanlar mestlerin aşık kemiği görülecek şekilde kesmek suretiyle giyebilirler. Zaferan veya vers sürülmüş hiçbir elbiseyi de giymeyiniz."[397]

Vech-i delalet: Hadis, şalvarın İhramlı kimse için caiz olmadığını ifade etmiştir.[398]

2- Yahya der ki: İmam Mâlik'e Resûlullah'ın (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) "İzarbulamyan şalvar giysin." hadisi şerifiyle ilgili bir soru soruldu. Şu cevabı verdi:

---

[396]Mâlik, **el-Muvaṭṭa**ʾ, c. I, s. 325.
[397]**Ṣaḥîḥ-i Müslim**, ktp. Hac, bab. no. 1.
[398]İbn Battâl, **Şerḥuṣaḥîḥi'l-Buḫârî**, c. IV, s. 214.

"Bu rivayeti duymadım. İhramlı şalvar giymesini uygun görmüyorum. Zira Resûlullah'ın (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) İhramlı giymesini yasakladığı elbiseler arasında şalvar da vardır. Mesti istisna ettiği gibi şalvarı istisna etmemiştir."[399]

Vech-i delalet: Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) şalvar giymeyi yasaklayıp, mest gibi onu istisna etmemiştir.[400]

Bundan anlaşılır ki, İhramlı kimsenin dikiş elbise giymesi yasaktır. Şalvar giyse fidye ona lazım olur.[401] Zira ihramlının elbisesi iki şeydir: izar ve ridadır. Bu da Peygamberin (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) sünnetine muvafık olan ameldir.[402]

C. Mezhepte tercih edilen görüş

Bu konunun araştırması ile Mâlikî mezhebinde ihtilaf olmadığı, tercih edilen görüş İmam Mâlik'in görüşüdür. İhramlı için şalvar giymesi caiz olmadığı, giymesi durumunda fidye ona gerekli olduğunu söyleyen görüştür.[403]

D. Sonuç

Bu meselenin detaylarını Mâlikî mezhebine göre araştırmamız ile diyebiliriz ki: İbn Rüşd'ün İmam Mâlik'ten aktardığı görüş doğru olup, mezhepte ihtilaf yoktur. Aktardığı görüş, Mezhepte tercih edilen görüştür.

4.2.2 Terlik Varken Yan Tarafları Kesilmiş Mest Giyen Kimsenin Hakkında

4.2.2.1 Mesele

Ulema, İhramlının ne sağlam ne kesilmiş mestlerin giymesi caiz olmadığında müttefiktirler. Ancak terlik bulamazsa o zaman aşık kemiği görülecek şekilde kesilmiş

[399]Mâlik, **el-Muvaṭṭa**ʾ, c. I, s. 325.
[400]yâz, **İkmâlü'l-Muʿlim**, c. IV, s. 163.
[401]Desûkī, **Ḥâşiyeʿale'ş-Şerḥi'l-kebîr**, c. II, s. 56.
[402]Buhârî, **Ṣaḥîḥ-i Buḫârî**, ktp. Hac, bab. no. 23.
[403]Desûkī, **Ḥâşiyeʿale'ş-Şerḥi'l-kebîr**, c. II, s. 57.

mestleri giyebilir.[404] Bu da Peygamberin (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) "Gömlek giyinmesin, sarık sarılmasın ve mest de giyinmesin. Ancak terlik bulamayanlar mestlerin aşık kemiği görülecek şekilde kesmek suretiyle giyebilirler."[405] Ancak terlik varken kesilmiş mesti giyen hükmünde ihtilaf etmişlerdir.

4.2.2.2 Bütün mezheplerde meselenin hakkındaki ihtilaf

Birinci görüş: Caiz değildir, fidye ona lazımdır.[406]

İkinci görüş: Caiz değil ancak fidye ona lazım değildir. Terlik varken kesilmiş mesti giyse fidye ona gerekmez.[407]

4.2.2.3 Bidayetü'l müctehid kitabında aktarılanmeselenin hakkında Mâlikî mezhebinin görüşü

İbn Rüşd'ün bu meseleye dair aktardığı görüş, İmam Mâlik'in görüşü olup şöyle sunulmaktadır: "Terlik varken kesilmiş mestleri giyen kimse hakkında da ihtilâf etmişlerdir, İmam Mâlik: 'Ona fidye lâzım gelir." demiştir ki Ebû Sevr de bu görüştedir. İmam Ebû Hanife ise 'Fidye lâzım gelmez' demiştir. İmam Şafii'den ise, her iki kavil de rivayet olunmuştur."[408]

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş İmam Mâlik'in görüşüdür. Terlik varken kesilmiş mestleri giyen kimseye fidyenin lazım olduğunu savunan görüştür.

4.2.2.4 İbn Rüşd'ün Mâlikîler namına meseleye ait aktardığı görüş Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüşe uyumluluğudur.

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş Mâlikî mezhebindetercih edilen görüşe uyumluluğu araştırmadan evvel, Mâlikî kitaplarda bu meseleyi araştıracağız.

---

[404]İbnü'l-Cellâb, **et-Tefrî**, c. I, s. 200, Abdülvehhâb, Ebû Muhammed b. Alî b. Nasr et-Tağlibî el-Bağdâdî el-Mâliki, (1428/2007) **Şerḥu Risâle**, thk. Ebû'l-Fadided-Dimatî Ahmed b. Ali, Beyrut, Dâru İbn Hazm, c. II, s. 110.
[405]Buhârî, **Ṣaḥîḥ-i Buḫârî**, ktp. Hac, bab. no. 21, Müslim, **Ṣaḥîḥ-i Müslim**, ktp. Hac, bab. no. 1.
[406]Mâlik, **el-Müdevvene**, c. I, s. 464, Nevevî, **el-Mecmû'**, c. VII, s. 249, İbnKudâme, **el-Muġnî**, c. V, s. 122.
[407]Kâsânî, **Bedâ'iʿu'ş-şanâ'i'**, c. II, s. 183.
[408]İbn Rüşd,**Bidayetü'l müctehid**, c. II, s. 92.

A. Mâlikî kitaplarda mezhebin görüşü

İmam Mâlik'in görüşü:

İmam Mâlik'ten aktarılan görüş tektir. Şöyle ki: Şayet ihrama giren kişi terliği buluyorsa ancak zaruret için mest giyilmeye ihtiyaç duyarsa, aşık kemikleri görülecek şekilde kesip öyle giysin. Fidye de ona lazım olur. [409]

Mâlik'ten sonra Mâlikî mezhebi imamları görüşleri:

Mezhepteki alimler Mâlik'in görüşünde ittifak edip mezhepte ihtilaf yoktur. Bunun hakkında İbnü'l-Mevvaz demiş ki: "Şayet ihrama giren kişi terliği, terliğe uygun bir fiyata veya yakın olan bir fiyata bulmazsa mesti aşık kemikleri görülecek şekilde kesip öyle giyebilir. Ancak eğer terliği bulup satın alabildiğine rağmen mesti giyse, fidye ona lazımdır. İbn Habib de: "Mesti kesip giyme ruhsatı terliğin bulunmama durumu içindir. Bugünlerde ise terlikler her yerde bulunur ki bulunmama ihtimali yoktur. O zaman ruhsat kalktı. Bundan sonra mesti giyen kişiye fidye lazımdır. Bu da İbnü'l-Mâcişûn'un görüşüdür." demiştir.[410]

Bâci ise bunun hakkında söyle demiştir: "Mezhebimizde, İbn Abbâs'ın hadisi zahirine göre, mesti giyene fidyenin gerekli olduğunda ihtilaf yoktur."[411]

C. Mâlikîlerin görüşüne gösterdikleri deliller

İbn Ömer'den rivayet edilen hadis: Adamın biri Resûlullah'a (aleyhi's-salâtü ve's-selâm): "İhramlı hangi elbiseleri giyemez?" diye sordu. Resûlullah (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) şöyle buyurdu: "Gömlek giymeyin, sarık sarmayın şalvar, bornoz ve mest giymeyiniz. Ancak terlik bulamayanlar mestlerin aşık kemiği görülecek şekilde yan

[409]Mâlik, **el-Müdevvene**, c. I, s. 464.
[410]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve' z-Ziyâdât**, c. II, s. 345.
[411]Bâcî, **el-Münteḳā**, c. II, s. 197.

taraflarını kesmek suretiyle giyebilirler. Zaferan veya vers sürülmüş hiçbir elbiseyi de giymeyiniz."[412]

Vech-i delalet: Bu hadisteki ruhsat, saç kemse ruhsatı gibi fidyenin zorunluğu kaldırmaz.[413] Ayrıca hadiste emir vardır, emir de vücubu iktiza eder.[414] Bununla beraber Peygamberimiz (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) mest giyilmesinde terliğin bulunmaması şart koymuştur. Demek ki terlik varken mest giymek caiz değildir. Zira mest, özel bir organ dikilmiş elbise türünden sayılır. Öyle ise ihramlının mest giymesiyle eldiven giyen kişi gibi fidye vacip olur. Özeti budur ki: Şayet terliği buluyorsa, ancak mesti – ayağında bulunan bir zaruret için olsa bile – aşık kemiği görülecek şekilde kesip giyse, fidye ona lazımdır.[415]

C. Mezhepte tercih edilen görüş

Bu konunun araştırması ile Mâlikî mezhebinde ihtilaf olmadığı, tercih edilen görüş İmam Mâlik'in görüşüdür. Şayet terliği bulup ancak ucuz değilse veya aşırı derece pahalı değilse, bunun üstüne mesti aşık kemiği görülecek şekilde kesip giyse, veya kesmeden giyse, fidye ona lazım olur.[416]

D. Sonuç

Bu meselenin detaylarını Mâlikî mezhebine göre araştırmamız ile diyebiliriz ki: İbn Rüşd'ün İmam Mâlik'ten aktardığı görüş doğru olup, mezhepte ihtilaf yoktur.

---

[412]Mâlik, **el-Muvaṭṭa**ʾ, c. I, s. 324, Müslim, **Ṣaḥîḥ-i Müslim**, ktp. Hac, bab. no. 1, Ahmed, **Müsned**, c. IX, s. 340.
[413]İyâz, **İkmâlü'l-Muʿlim**, c. IV, s. 161.
[414]Bâcî, **el-Münteḳā**, c. II, s. 197.
[415]Mâlik, **el-Müdevvene**, c. I, s. 464, Karâfî, **eẕ-Ẕaḫîre**, c. III, s. 228.
[416]Desûkī, **Ḥâşiyeʿale'ş-Şerḥi'l-kebîr**, c. II, s. 56.

4.2.3 İhrama Giren Kişi İçin Aspir (Usfür) Kullanma Hükmü

4.2.3.1 Mesele

Ulema, ihramlı, vers veya zaferan ile boyanmış bir elbiseyi giyemeyeceği görüşünde müttefiktirler.[417] Fakat aspir ile boyanmış elbisede ihtilâf etmişlerdir.

4.2.3.2 Bütün mezheplerde meselenin hakkındaki ihtilaf

Birinci görüş: Aspir kokulu değildir. Kullanılmasında veya kokulanmasında bir sakınca yoktur. Kullanana fidye gerekmez.[418]

İkinci görüş: Aspir kokudur, güzel bir kokusu vardır. Aspirle boyanmış elbise giyse fidye ona lazımdır. Zira kokulu elbise giymek ihramlıya yasaktır.[419]

4.2.3.3 Bidayetü'l müctehid kitabında aktarılanmeselenin hakkında Mâlikî mezhebinin görüşü

İbn Rüşd'ün bu meseleye dair aktardığı görüş, İmam Mâlik'in görüşü olup şöyle sunulmaktadır: "Ulema, ihramda olan kimsenin, vers veya zaferan ile boyanmış bir elbiseyi giyemiyeceği görüşünde müttefiktirler. Fakat aspir ile boyanmış elbisede ihtilâf etmişlerdir. İmam Mâlik "Sakıncası yoktur. Zira bu boya kokulu değildir" demiştir. İmam Ebû Hanife ile SüfyanSevrî ise, "Bu da kokulu bir boyadır. Onun için fidye lâzım gelir" demişlerdir. İmam Ebû Hanife'nin delili, İmam Mâlik'in, Peygamber (aleyhi’ s-salâtü ve’ s-selâm)[420] Efendimiz'in Kassî (içinde ipek bulunan bir giysi) ve aspir ile boyanmış elbise giymeyi yasak ettiğine dair Hz. Ali'den rivayet ettiği hadistir."[421]

---

[417]İbn Abdilberr, **el-İstiẕkâr**, c. IV, s. 19.
[418]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve’ z-Ziyâdât**, c. II, s. 341, Nevevî, **el-Mecmû**ʿ, c. VII, s. 274, İbn Kudâme, **el-Muġnî**, c. V, s. 144.
[419]Kâsânî, **Bedâ**ʾ**i**ʿ **u’ş-şanâ**ʾ**i**ʿ, c. II, s. 189.
[420]Mâlik, **el-Muvaṭṭa**ʾ, , c. I, s. 324. Müslim, **Ṣaḥîḥ-i Müslim**, ktp. Hac, bab. no. 1, Ahmed, **Müsned**, c. IX, s. 340.
[421]İbn Rüşd, **Bidayetü'l müctehid**, c. II, s. 92.

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş İmam Mâlik'in görüşüdür. Aspirli elbise, kokulu olmadığından giymesinin bir sakıncası yoktur.

4.2.3.4 İbn Rüşd'ün Mâlikîler namına meseleye ait aktardığı görüş Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüşe uyumluluğudur.

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş Mâlikî mezhebindetercih edilen görüşe uyumluluğu araştırmadan evvel, Mâlikî kitaplarda bu meseleyi araştıracağız.

A. Mâlikî kitaplarda mezhebin görüşü

İmam Mâlik'in görüşü:

İmam Mâlik'ten aktarılan görüş tektir. Şöyle ki: "Ülkü olan kimseye aspirli elbise (aşırı derece boyanmamış ise) giymesini mekruh görüyorum."[422]

Mâlik'ten sonra Mâlikî mezhebi imamları görüşleri:

Mezhepteki alimler Mâlik'in görüşünde ittifak edip mezhepte ihtilaf yoktur.

Bununla ilgili Eşhab demiş ki: "Aspirli elbiselerden cesedin her tarafında iz bırakanı mekruh görüyorum. Onu giyene fidye gerekmez, ancak yanlış yapmıştır. Erkeğe en iyi elbise ise beyaz ihramdır. Başkasını da giyse bir sıkıntı yoktur."[423] İbn Habib de: "Kadın ise Mâlik'in mekruh saydığı elbise hariç istediğini giyebilir. İhramlıyken hızîyi (ipeğin en incesinden yapılan elbise) de giyebilir." demiştir.[424]

Bu görüşler de "müfdim" olmayan aspirli elbiseler içindir. Müfdim, aşırı derece aspirle boyanmış elbise demektir. Sebebi ise zaferan ve vers ile boyanmış elbiselere benzemesidir. Ancak siyah veya güzel koku veren bitkiler ile boyanmış renklerine sahip olmayan elbise ise giyilmesi tüm ihramlılara caizdir.[425]

---

[422]Desûkī, **Ḥâşiyeʿale'ş-Şerḥi'l-kebîr**, c. II, s. 59.
[423]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve' z-Ziyâdât**, c. II, s. 342.
[424]bkz. önceki kaynak.
[425]Desûkī, **Ḥâşiyeʿale'ş-Şerḥi'l-kebîr**, c. II, s. 59.

C. Mâlikîlerin görüşüne gösterdikleri deliller

1- Esma b. Ebû Bekir'in (radıyallahu anhüma) ihramlıyken içinde zaferan bulunmayıp aspirli elbise giydiğini nakledilmiştir.[426]

Vech-i delalet: Aspirin zaferan ve vers gibi olmadığına, ihramlıya caiz olduğuna delalet eder.[427]

2- Abdullah b. Ömer'den rivayet edilen ki: Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ihramlıya zaferan veya vers ile boyanmış elbise giymesini yasakladı.[428]

Vech-i delalet: İhramlı koku sürmez. Yasak ise zaferan ve vers için geldi ki bunlar güzel kokulardır. Aspir ise koku değildir.[429]

3- Yine Abdullah b. Ömer'den rivayet edilen bir rivayettir. Sunulması bu şekildedir: Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ihramlı kadına eldiven, peçe ve zaferan veya vers ile boyanmış elbiseyi giymesini yasakladı. Bunun haricinde, aspir ile boyanmış, ipekten veya yönden dikilmiş elbise, şalvar, gömlek veya mest gibi giyimlerden istediği giysin. [430]

Vech-i delalet: Hadis, aspirli elbisenin giyilmesi caiz olduğunu ifade eder. Zira aspir, koku değildir. Aşıboyası veya siyah boya ile boyanmış elbisenin hükmünü alır. Vers ve zaferan ise kokudurlar, aspire benzemezler.[431]

C. Mezhepte tercih edilen görüş

[426]Mâlik, **el-Muvaṭṭa**ʾc. I, s. 326.
[427]Şinkītî, **Eḍvâʾü'l-beyân**, c. V, s. 78.
[428]Mâlik, **el-Muvaṭṭa**ʾ c. I, s. 325Buhârî, **Ṣaḥîḥ-i Buḫârî**, ktp. Elbise, bab. no. 37, Müslim, **Ṣaḥîḥ-i Müslim**, ktp. Hacbab. no. 1.
[429]İyâz, **İkmâlü'l-Muʿlim**, c. IV, s. 162.
[430]Beyhakī, **es-Sünenü'l-kübrâ**, c. V, s. 83.
[431]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. III, s. 150.

Bu konunun araştırması ile Mâlikî mezhebinde ihtilaf olmadığı, tercih edilen görüş İmam Mâlik'in görüşüdür. Ülkü olup veya olmayan kimsenin aspirli elbise - aşırı derece boyanmamış olma şartı ile - giymesi caizdir.[432]

D. Sonuç

Bu meselenin detaylarını Mâlikî mezhebine göre araştırmamız ile diyebiliriz ki: İbn Rüşd'ün İmam Mâlik'ten aktardığı görüş doğru olup, mezhepte ihtilaf yoktur. Mezhepte tercih edilen görüş, aktardığı görüştür.

4.2.4 İhramlı Kadın İçin Eldiven Giyme Hükmü

4.2.4.1 Mesele

Ulema, ihram hükmünün kadınlar için yüze mahsus olup kadınların baş ve saçlarını ihram halinde örtebildiklerinde ve yüzlerini erkeklerin nazarından korumak için baş örtülerini yüzleri üzerine hafif bir şekilde sarkıtabildiklerinde müttefiktirler.[433] Ancak kadına mahsus birkaç meselede ihtilaf etmişler. Bu meselelerden birisi, eldiven giyme hükmüdür.

4.2.4.2 Bütün mezheplerde meselenin hakkındaki ihtilaf

Birinci görüş: Mekruh değildir, giymesinde bir sorun yoktur.[434]

İkinci görüş: İhramlıyken eldiven giymesi caiz değildir. Giymesi durumunda fidye lazım olur.[435]

4.2.4.3 Bidayetü'l müctehid kitabında aktarılanmeselenin hakkında Mâlikî mezhebinin görüşü

[432]Desûkī, **Ḥâşiyeʿale'ş-Şerḥi'l-kebîr**, c. II, s. 59.
[433]İbn Abdilberr, **el-İstiẕkâr**, c. IV, s. 14.
[434]Kâsânî, **Bedâʾiʿu'ş-şanâʾiʿ**, c. II, s. 186, Nevevî, **el-Mecmûʿ**, c. VII, s. 269.
[435]Mâlik, **el-Müdevvene**, c. I, s. 461, İbn Kudâme, **el-Muġnî**, c. V, s. 159.

İbn Rüşd'ün bu meseleye dair aktardığı görüş, İmam Mâlik'in görüşü olup şöyle sunulmaktadır: "Kadının eldiven giyebilmesinde de ihtilâf etmişlerdir. İmam Mâlik: "İhramda eldiven giyen kadına fidye lâzım gelir." demiştir. Fakat SüfyanSevrî kadının eldiven giymesini caiz görmüştür. Hz. Âişe'nin de bunu caiz gördüğü rivayet olunmaktadır. İmam Mâlik, Ebû Davud'un 'Peygamber (aleyhi' s-salâtü ve' s-selâm) kadınların peçe ve eldiven giymelerini nehy etmiştir." meâlinde getirdiği hadise dayanmıştır. Bazı raviler bu hadisi İbn Ömer'den mevkuf olarak rivayet ettikleri ile beraber, bazıları da merfu olarak rivayet etmektedirler."[436]

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş İmam Mâlik'in görüşüdür. Kadın eldiven giyse, fidye ona lazım olur.

4.2.4.4 İbn Rüşd'ün Mâlikîler namına meseleye ait aktardığı görüş Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüşe uyumluluğudur.

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş Mâlikî mezhebindetercih edilen görüşe uyumluluğu araştırmadan evvel, Mâlikî kitaplarda bu meseleyi araştıracağız.

A. Mâlikî kitaplarda mezhebin görüşü

İmam Mâlik'in görüşü:

İmam Mâlik'ten aktarılan görüş tektir. Şöyle ki: "İhramlı kadının eldiven giymesi mekruhtur. Giyse fidye ona lazım olur."[437]

Mâlik'ten sonra Mâlikî mezhebi imamları görüşleri:

Mezhebin içinde iki görüş vardır:

Birinci görüş: İhramlı kadının eldiven giymesi mekruhtur. Giyse fidye ona lazımdır.

[436]İbn Rüşd,**Bidayetü'l müctehid**, c. II, s. 93.
[437]Mâlik, **el-Müdevvene**, c. I, s. 461.

Bu da Mâlik'in görüşüdür. Bu görüşü savunanlardan Muhammed'dir.[438] O da böyle demiştir: "İhramlı kadın, peçe, burku' ve eldiven dışında istediği giysin. Bunları giyip anında çıkartmazsa fidye ona lazım olur."[439]

Bu da İbn Ferhûn ve Bâcî'nin görüşüdür. Bâcî de bunun hakkında: "İhramlı kadının eldiven giymemesi gerekir. Eli üzerinde başka bir şey de varsa, uzaklaştırması daha iyidir. Şayet eldiveni elbisesinin içine koysa ona bir şey yok. Ancak giymesi durumunda fidye ona lazımdır. Bu da İbn Arafe'nin görüşü olup meşhur olan görüştür. Zira yasak edilen bir şeyin yapılması durumunda, fidyenin lazım olmadığı söylenmediği takdirde, fidye lazım olur.[440]

Kadın, ihramlı kaldığı sürece eldiven veya eldivene benzeyen bir şey giymesi caiz değildir. Örneği: Kirmanlı eldiven. Bu ise pamuklu, soğuktan korumak için eldiven tarzında kadınların giydikleri bir şeydir. Şayet bunun gibi bir şey giyse fidye gerekir. Bir parmağını bile örtse fidye lazım olur. Ancak elini cebine koysa bir sorun yoktur.[441]

İkinci görüş: İhramlı kadın eldiven giymesi durumunda fidye gerekmezdir.

Bu görüşte olup Mâlik ile ittifak etmeyenlerden İbn Habib'tir. Onun görüşü böyle sunulmaktadır: "İhramlıyken eldiven giyse bir sakıncası görmüyorum. Fidyenin lazım olmadığını görüyorum. Zira Hz. Âişe'nin eldiven ile ilgili ruhsatı vardı."[442]

B. Deliller

Birinci görüşün delilleri:

[438]İbn Fürküd eş-Şibanî, İrak'ın büyük fıkıhçılarından birisidir. Ebû Hanife, Evzaî, Mâlik b. Magul, Mâlik b. Enes'ten rivayet etmiştir. Şafii ise ondan ders almıştır. Hicri 980 yılında vefat etmiştir, Zehebî, **Siyeruaʿlâmi'n-nübelâ**, c. IX, s. 134.
[439]Kayrevânî, **en-Nevâdir veʾz-Ziyâdât**, c. II, s. 342.
[440]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. III, s. 140.
[441]Zürkānî, **ŞerḥuMuḫtaṣarıḪalîl**, c. II, s. 812, Desûkī, **Ḥâşiye ʿale'ş-Şerḥi'l-kebîr**, c. II, s. 55.
[442]Kayrevânî, **en-Nevâdir veʾz-Ziyâdât**, c. II, s. 342.

1- İbn Ömer'den rivayet edilen hadis: Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) şöyle buyurdu: "İhramlı kadın peçe ve eldiven giyemez."[443]

Vech-i delalet: Hadisin delaleti açık ve nettir. Zira ihramlı kadının belirtisi, yüzü ve elleri açık olmasındadır.[444]

2- Yine Abdullah b. Ömer'den rivayet edilen bir rivayettir. Sunulması bu şekildedir: Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ihramlı kadına eldiven, peçe ve zaferan veya vers ile boyanmış elbiseyi giymesini yasakladı. Bunun haricinde, aspir ile boyanmış, ipekten veya yönden dikilmiş elbise, şalvar, gömlek veya mest gibi giyimlerden istediği giysin.[445]

Vech-i delalet: Peygamberin (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) nehyi,kadının ihram olduğuna delalet eden yer yüzü ve elidir.[446]

İhramlı erkek için başı açık olması gerekli iken, tüm bedeninde dikişli elbise giymesi yasaklanmış. Halbuki ihramlı olduğuna delalet eden yer başıdır. Bu durum, kadın için de geçerlidir. Yüzü açık tutması lazım iken, elini de açık tutmalıdır. Tutmazsa fidye etmesi lazım gelir.[447]

İkinci görüşün delilleri:

Sa'd b. EbîVakkās'ın hakkında rivayet edilen ki: "Kızları ihramlıyken onlara eldiven giydirdi."[448]

Vech-i delalet: Bu da ihramlı kadının eldiven giymesinin ruhsatını gösterir.[449]

C. Mezhepte tercih edilen görüş

---

[443]Buhârî, **Ṣaḥîḥ-i Buḫârî**, ktp. İhsar ve Ceza-İ's-Sayd, bab. no. 12, Ebû Dâvûd, **es-Sünen**, ktp. Menasik, bab. 31.
[444]İbn Battâl, **Şerḥuṣaḥîḥi'l-Buḫârî**, c. IV, s. 218.
[445] Ebû Dâvûd, **es-Sünen**, ktp. Menasik, bab. 31.
[446]İbn Battâl, **Şerḥuṣaḥîḥi'l-Buḫârî**, c. IV, s. 218.
[447]Abdülvehhab, **et-Telkin**, c. I, s. 82.
[448]Beyhakī, **es-Sünenü'l-kübrâ**, c. VII, s. 139.
[449]İbnü'l-Arabî, **el-Mesalik fî şerḥiMuvaṭṭa'i Mâlik**, c.IV, s. 290.

Mezhepte tercih edilen görüşİmam Mâlik'in görüşüdür. Eldiven giymesi durumunda fidye ona gerekli olur.[450]

D. Sonuç

Bu meselenin detaylarını Mâlikî mezhebine göre araştırmamız ile diyebiliriz ki: İbn Rüşd'ün İmam Mâlik'ten aktardığı görüş doğru olup, mezhepte ihtilaf vardır. İbn Habib'in değil, İbn Rüşd'ün aktardığı görüş mezhepte tercih edilen görüştür.

4.2.5 İhrama Girecek Kişi İçin, İhrama Girmeden Evvel Güzel Koku Sürmesi Caiz midir

4.2.5.1 Mesele

Bütün ulema ister hac, ister umre için olsun ihrama giren kimsenin güzel koku sürünmesinin caiz olmadığında icma etmişlerdir.[451] Ancak, ihrama girmeden önce koku sürenin hükmünde -koku devam ettiği için - ihtilâf etmişler.

4.2.5.2 Bütün mezheplerde meselenin hakkındaki ihtilaf

Birinci görüş: İhrama girecek kimseyi, bedenine koku sürmesi müstehebtir. Kendi parçaları kalan – misk ve galiye gibi – veya etkisi kalan – ûd, buhur ve gül suyu gibi – arasında bir ihtilaf yoktur.[452]

İkinci görüş: İhrama girecek kimsenin ihrama girmeden evvel koku sürmesi mekruhtur.[453]

4.2.5.3 Bidayetü'l müctehid kitabında aktarılanmeselenin hakkında Mâlikî mezhebinin görüşü

[450]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. III, s. 140.
[451]İbn Abdilberr, **el-İstiẕkâr**, c. IV, s. 29.
[452]Kâsânî, **Bedâʾiʿu'ş-şanâʾiʿ**, c. II, s. 191, Nevevî, **el-Mecmûʿ**, c. VII, s. 218, İbn Kudâme, **el-Muġnî**, c. V, s. 77.
[453]Mâlik, **el-Müdevvene**, c. I, s. 459, Kayrevânî, **en-Nevâdir ve' z-Ziyâdât**, c. II, s. 327.

İbn Rüşd'ün bu meseleye dair aktardığı görüş, İmam Mâlik'in görüşü olup şöyle sunulmaktadır: "Bütün ulema, ister hac, ister umre için olsun ihrama giren kimsenin güzel koku sürünmesinin caiz olmadığında icma etmişlerdir. Ancak, ihrama girmezden önce koku sürenin hükmünde koku devam ettiği için ihtilâf edip kimisi bunu mekruh, kimisi caiz görmüştür. Mekruh görenlerden İmam Mâlik'tir. Bu görüşü Hz. Ömer'den de rivayet etmiştir. Ashabtan Hz. Osman ile İbn Ömer ve tabiilerden bir kitle de bu görüştedirler."[454]

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş İmam Mâlik'in görüşüdür. İhrama girmeden evvel ihrama girecek kişinin koku sürmesi mekruhtur.

İbn Rüşd'ün Mâlikîler namına meseleye ait aktardığı görüş Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüşe uyumluluğudur.

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş Mâlikî mezhebindetercih edilen görüşe uyumluluğu araştırmadan evvel, Mâlikî kitaplarda bu meseleyi araştıracağız.

A. Mâlikî kitaplarda mezhebin görüşü

İmam Mâlik'in görüşü:

İmam Mâlik'ten aktarılan görüş tektir. Şöyle ki: "İhram zamanında, ihrama girecek kişinin koku sürmemesi bize göre daha iyidir.[455]

Mâlik'ten sonra Mâlikî mezhebi imamları görüşleri:

Mezhepteki alimler Mâlik'in görüşünde ittifak edip mezhepte ihtilaf yoktur.

[454]İbn Rüşd,**Bidayetü'l müctehid**, c. II, s. 93.
[455]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve' z-Ziyâdât**, c. II, s. 327.

Ayrıca mezhebin tüm alimleri, şayet kokunun etkisinden bir şey kalsa bir şeyin lazım olmadığında, bir parçası kalması takdirinde fidye ona lazım olduğunda ittifak etmişlerdir.[456]

C. Bunun hakkında şöyle demişler:

Eşhab: "Kokunun etkisi şiddetli ise veya koku sürmüş gibi birisine benziyorsa, fidye ona lazımdır. İhram zamanında sürse, önceden anlattığımıza göre fidye etmesi lazım olur veya olmaz. Ancak ihramdan sonra sürse, kesinlikle fidye lazım olur." demiştir.[457]

Bâcî: "Kokudan kalan miktar çok büyük olmamalı ki fidye vacip olmasın. Böyle ise fidye gerekmez. Zira fidye, ihram zamanında koku sürene lazım olur. Ancak kokudan kalan miktar büyük ise, yani dokunması ile fidyeyi gerektirecekse, o zaman fidye lazım olur."[458]

Böylece Mâlikîler, ihramdan evvel sürdüğü kokudan kalan koku çok az ise ve ancak etkisi elbisede veya bedende kalmışsa fidye gerekmez ancak mekruh görürler. Zira bir şeyin devamı, ona başlamak ile birebir değildir.[459]

Bundan anlaşılır ki ihramdan önce sürdüğü kokudan kalan ancak kokusu veya etkisi olmasını şart koşmalarıdır. Kokunun kendisi kalmamalıdır. Etkisinden kast edilen bıraktığı renk izleridir. Bâcî'nin,İbnü'l-Hâcib ve İbn Arafe'nin söylediklerinden sadece kokunun kalması durumunda fidyenin zorunluğu kalktığını anlaşılır. Etkinin kalması durumunda fidye gerekir. Aslında hepsi, ihramdan önce koku sürmesinden dolayı kalan bir parça ise, fidyenin lazım olduğunda, kalan koku ise fidyenin lazım olmadığında müttefiktirler. İhtilaf noktası ise etkisinde, yani rengin kalmasındadır. Kimi fidye gerektirir kimi gerektirmez, kimi de çok az ise gerektirmez dedi. İhramdan önce sürdüğü kokulardan büyük bir parça kaldıysa, anında aldırmadıysa fidye gerekli olur.[460]

---

[456]Desûkī, **Ḥâşiyeʿale'ş-Şerḥi'l-kebîr**, c. II, s. 62.
[457]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. III, s. 161.
[458]bkz. önceki kaynak.
[459]Zürkānî, **ŞerḥuMuḫtaşarıḪalîl**, c. II, s. 527.
[460]Desûkī, **Ḥâşiyeʿale'ş-Şerḥi'l-kebîr**, c. II, s. 62.

C. Mâlikîlerin görüşüne gösterdikleri deliller

1- Ata b. Ebû Rebah'tan: Resûlullah (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Huneyn'deiken kendisine bir gömlek giyen bir bedevi geldi. Gömleğin üzerinde zaferandan sarı boya izi vardı. Bedevi adam, "Ya Resûlallah! Ben umre için ihrama girdim. Neleri yapmamı emrediyorsunuz?" dedi. Resûlullah (aleyhi's-salâtü ve's-selâm): "Gömleğini çıkar, şu sarı lekeyi temizler, ondan sonra hacda ne yaparsan umrede de onu yap." buyurdu.[461]

Vech-i delalet: Peygamberin (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) zaferandan dolayı bulunan sarı lekeyi temizletmesi, ihramdan önce koku sürmesinin yasak olmasını ifade eder.[462]

2- Ömer b. Hattab'ın azaltışı Eslem'den: Ömer b. Hattab, Şecere'de iken bir koku duydu. "Bu koku kimden geliyor" diye sordu. Muaviye b. Ebû Süfyan: "Benden geliyor, ey mü'minlerin emiri!" dedi. Ömer (radıyallahu anh): "Senden mi? Allah Allah!" diye hayretini belirtince Muaviye: "Ey mü'münlerin emiri! Bana Ümmü Habibe sürmüştü." dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer: "Hemen git yıka!" dedi.[463]

Vech-i delalet: Bu eser, Ömer b. Hattab (radıyallahu anh) ihramlı olandan beğenmeyip yıkattı.[464]

3- Ayrıca ihram, ihrama girecek kişiye şalvar, mest, sark, koku, avlamak veya avlanan hayvanı tutmak yasakladığı bilmemiz ile, ihramdan önce şalvar veya gömlek giyse, sonra ihram zamanında çıkartmazsa ve öyle devam etse, ihramdan sonra giyene benzediğinde ve ona fidye lazım olduğunda ittifak etmişler ise, o zaman koku için aynı durum olması gerekir. Yani ihrama girmeden evvel veya girdikten sonra koku sürene fidye gerekecektir.[465]

C. Mezhepte tercih edilen görüş

[461]Buhârî, **Ṣaḥîḥ-i Buḫârî**, ktp. Hac, bab. bab. no. 18, Müslim, **Ṣaḥîḥ-i Müslim**, ktp. Hac bab. no. 1.
[462]İyâz, **İkmâlü'l-Muʿlim**, c. IV, s. 165.
[463]Mâlik, **el-Muvaṭṭa**ʾ, c. I, s. 329.
[464]İbn Battâl, **Şerḥuṣaḥîḥi'l-Buḫârî**, c. IV, s. 204.
[465]bkz. önceki kaynak.

Bu konunun araştırması ile Mâlikî mezhebinde ihtilaf olmadığı, tercih edilen görüş İmam Mâlik'in görüşüdür. İhramdan evvel sürdüğü kokudan kalan koku çok az ise ve ancak etkisi elbisede veya bedende kalmışsa fidye gerekmez ancak mekruh görürler. Zira bir şeyin devamı, ona başlamak ile birebir değildir.[466]

D. Sonuç

Bu meselenin detaylarını Mâlikî mezhebine göre araştırmamız ile diyebiliriz ki: İbn Rüşd'ün İmam Mâlik'ten aktardığı görüş doğru olup, mezhepte ihtilaf yoktur. Aktardığı görüş Mezhepte tercih edilen görüştür.

4.3 İhramdan Dolayı Yasaklanan Mubah ve Helâl Ameller

4.3.1 İhramlı Erkeğin Yüzünü Örtmesi

4.3.1.1 Mesele

Ulema, ihramlı erkeğin başını örtmemesinde müttefiktirler.[467] Ancak yüzünü örtmesinde ihtilaf etmişlerdir.

4.3.1.2 Bütün mezheplerde meselenin hakkındaki ihtilaf

Birinci görüş: ihramlı erkeğin yüzünü örtmek caiz değildir. Örtse fidye etmesi lazım olur.[468]

İkinci görüş: ihramlı erkeğin yüzünü örtmek caizdir. Fidyesi yoktur.[469]

---

[466]Zürkānî, **ŞerḥuMuḫtaṣarıḪalîl**, c. II, s. 527.
[467]İbn Abdilberr, **el-İstiẕkâr**, c. IV, s. 23, İbnü'l-Münzir, **el-İcmâ**ʿ, s. 53.
[468]İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed, **el-Baḥrü'r-râ**ʾ**iḳşerhuKenzü'd-deḳā**ʾ**iḳ**, Kahire, Dâru'l-Kitbi el-İslami, c. II, s. 349, Mâlik, **el-Müdevvene**, c. I, s. 463, Kâsânî, **Bedâ**ʾ**iʿu'ş-şanâ**ʾ**iʿ**, c. II, s. 185, İbn Kudâme, **el-Muġnî**, c. V, s. 153.
[469]Şâfiî, **el-Üm**, c. VII, s. 255, Nevevî, **el-Mecmû**ʿ, c. VII, s. 268, İbnü'l-Müneccâ, Zeynüddîn el-Müneccâ b. Osmân b. Es'ad, (1424/2003). **el-Mümtiʿşerḥu'l-Muḳni**ʿ, thk. Abdülmelik b. Abdullah b. Düheyiş, Mekke, Mektebetü'l el-Asdi, c. II, s. 101.

4.3.1.3 Bidayetü'l müctehid kitabında aktarılanmeselenin hakkında Mâlikî mezhebinin görüşü

İbn Rüşd'ün bu meseleye dair aktardığı görüş, İmam Mâlik'in görüşü olup şöyle sunulmaktadır: "Erkeğin ihramda iken başını örtmesinin caiz olmadığında müttefik olan ulema, yüzünü örtmesinin caiz olup olmadığında ise ihtilâf etmişlerdir. İmam Mâlik, İbn Ömer'den 'Çene başından yukarısı yüzden sayıldığı için ihramda örtülemez' diye rivayet etmiş ve kendisi de bunu benimsemiştir."[470]

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş İmam Mâlik'in görüşüdür. İhramlının çene başından yukarısı örtülmemesidir.

İbn Rüşd'ün Mâlikîler namına meseleye ait aktardığı görüş Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüşe uyumluluğudur.

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş Mâlikî mezhebindetercih edilen görüşe uyumluluğu araştırmadan evvel, Mâlikî kitaplarda bu meseleyi araştıracağız.

A. Mâlikî kitaplarda mezhebin görüşü

İmam Mâlik'in görüşü:

İmam Mâlik'ten aktarılan görüş tektir. Şöyle ki: "Erkeğin ihramlı olduğunu gösteren, başı ve yüzünün açık olmasıdır. Kadının ise yüzüdür. Kadın çenesi ve erkeğin çenesi bu hususta eşittirler."[471]

Mâlik'ten sonra Mâlikî mezhebi imamları görüşleri:

Birinci görüş: İhramlı kişinin yüzünü örtmesi ile fidye gerekmez.

[470]İbn Rüşd, **Bidayetü'l müctehid**, c. II, s. 92.
[471]Mâlik, **el-Müdevvene**, c. I, s. 464.

Bu görüşü savunanlardan Eşhab, böyle demiştir: "Şayet ihramlıkimsenin, ister bilerek ister bilmeyerek, soğuktan veya sıcaktan kendisini korumak için yüzünü örtse, fidye ona gerekmez.

İbnü'l-Mevvaz de bu görüşte olup, "İhramlı, yüzünün bir kısmını elbisesi ile örtmesi bir sakıncası yoktur." demiştir.[472]

Sakıncası yoktur demesi ile fidyeyi gerektirmediğine işaret eder. Zira yüz, baştan ayrı sayılır. Kimseden de "yüz örtülmeli" diye rivayet edilmemiştir.[473]

Kimleri de bir şeyden korumak amacı ile yüzü baştan ayrı tutup istisna etmişler. Bunu diyenlerden İbn Abdüsselam'dır. Bu ise kadına özel ki, insanların bakışlarından kendini korumak istese o zaman caizdir. Zira yüzünü örtmek, fitneden korkarsa veya korkmazsa ona caizdir. Hatta fitnenin olacağını bilse veyahut zannetse, o zaman vacip hükmüne geçer. Erkek için ise, İbnü'l-Kattân ve başkalarından rivayet edilene göre, sakallı olmayan kimseye zevk olmak niyeti ile ona bakılmak haram olması takdirde, yüzünü örtmek lazım olmadığı gibi, ihram dışında lazım olmayan bir şey, zahire göre ihramda hiç lazım olmadığını görüyoruz.[474]

İkinci görüş: İhramlının yüzünü örtmesi ile fidye etmesi gereklidir.

Bu da Mâlik'in ve İbnü'l-Kâsîm'in görüşüdür. Ayrıca onlar ile aynı görüşte olan Muhammed, şöyle konuyu özetlemiştir: Kadın soğuktan veya sıcaktan yüzünü örtse, anında örtüyü kaldırmadığı takdirde, fidye ona lazımdır.[475]

Bâcî de buna "Erkekten korunmak amacı ile hariç" eklemiş. Böyle İbn ArafeBâcî için bahane göstermiştir. Şayet soğuktan veya sıcaktan yüzünü örtse, fidye etmesi gerekli olur. İbn Farhûn da: "Erkekten korunmak amacı ile hariç soğuktan veya sıcaktan korunmak gibi bahaneler ile yüzünü örtmez."[476]

---

[472]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve' z-Ziyâdât**, c. II, s. 349.
[473]Zürkânî, **ŞerḥuMuḫtaşarıḪalîl**, c. II, s. 513.
[474]Desûkī, **Ḥâşiyeʿale'ş-Şerḥi'l-kebîr**, c. II, s. 55.
[475]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve' z-Ziyâdât**, c. II, s. 348.
[476]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. III, s. 141.

Ayrıca ihramlı kişinin güneşten korunmak amacı ile kumaşlı bir sopa ile başını veya yüzünü örtmez. Etse fidye etmesi gerekir. Ancak konakladığı zaman otağ veya kubbenin bir sakıncası yoktur. Şayet güneşten korunmak amacı ile başını veya yüzünü eli ile örtse fidye etmesi gerekmez. Zira bu tür örtmek, uzun süre devam etmez.[477]

Kadına gelince, yüzünü veya yüzünün bir kısmını örtse fidye etmesi gerekir.[478] Bu da Abdulvahhâb'ın görüşü olup böyle göstermiştir: "İhramlı kadın yüzünün bir kısmın örtse fidye etmesi lazımdır. Ancak şakaktaki beyaz bölgeyi örtse fidye etmesi gerekmiyor." Zira o bölge, yüzden sayılmıyor. "Yüzünün bir kısmını örtse" demesi ile başörtüsünün örttüğü bölgeleri istisna ederek demek istedi.[479]

B. Deliller

Birinci görüşün delilleri:

1- Osman b. Affân'dan rivayet edilen: "Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ihramlıyken yüzünü örterdi."[480]

Vech-i delalet: Hadis, Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ihramlıyken yüzünü örttüğünü ifade eder. Bu ise caiz olduğuna işaret eder.[481]

2- İbn Abbâs'tan rivayet edilen: Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ihramlıyken vefat edenin hakkında: "Yüzünü örtün, başını örtmeyin, koku da sürmeyin. Zira kıyamet günü telbiye ederek diriltilir." buyurmuştur.[482]

Vech-i delalet: İhramlı kişinin yüzünü örtmesi caiz olduğunu ifade eder.[483]

---

[477]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve' z-Ziyâdât**, c. II, s. 348.
[478]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. III, s. 140.
[479]bkz. önceki kaynak.
[480]Dârekutnî, Ebü'l-HasenAlî b. Ömer b. Ahmed b. Dinâr el-Bağdadî, (1405/1985). ʿ**İlelü'l-vâridefi'l-eḥâdîṯi'n-nebeviyye**, thk. Mahfûzürrahman Zeynullah es-Selefî, Riyad, DâruTaybe, c. III, s. 13.
[481]Medenî, **Evcazu'l-Mesalik,** c. VI, s. 392.
[482]Beyhakī, **es-Sünenü'l-kübrâ**, c. III, s. 551.
[483]Aynî, Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed, ʿ**Umdetü'l-ḳārî fî şerḥiṢaḥîḥi'l-Buḫârî**, Beyrut, Dâruİhyâ'i't-Türâsi'l-'Arabî, c. IX, s. 166.

3- Ferâfisa'dan rivayet edilen: Osman, Zeyd ve İbn Zübeyr'in (radıyallahu anhüm) yüzlerini başın saçları sınırlarına kadar örttüklerini gördüm.[484]

Vech-i delalet: Peygamberin (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ashabından bir grup yüzlerini örttüklerine göre bu amelin caiz olduğunu ifade eder. Zira Osman b. Affân, Zeyd ve Câbir b. Abdullah'ın (radıyallahu anhün) ihramlıyken yüzlerini örttüklerini ifade eden rivayetler vardır. Onlar ise, bu amelin caiz olduğunu gördüklerinden yapmışlardır.[485]

4- Fâtima b. el-Münzir'den rivayet edilen eserde, kendisi: "Esma b. Ebû Bekir ile birlikteyken ihramlı olduğumuza rağmen yüzlerimizi örterdik." demiştir.[486]

Vech-i delalet: İlim ehlinden olan Esma b. Ebû Bekir gibi bir zatın huzurunda onların bu ameli yapmaları, Esma ise bunlara bir şey demeyip bu amelin sakıncası görmemesi, caiz olduğunu ifade eder.[487]

İkinci görüşün delilleri:

1- Peygamberin (aleyhi's-salâtü ve's-selâm): "Onu su ve sidirle yıkayın da iki elbisesinin içine kefenleyin! Ama başını ve yüzünü örtmeyin! Çünkü o, kıyamet gününde telbiye ederek diriltilecektir." buyrulmasıdır.[488]

Vech-i delalet: Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ölü ihramlının yüzünü örtmediyse, o zaman diri olanın yüzü örtmemek daha layıktır.[489]

2- Abdullah b. Ömer'den rivayet edilen: "İhramlı olan çenenin üstünü örtemez."[490]Zira çenenin üstü, baş kemiklerine bağlıdır. Baş kemiklerine bağlı, ihramlı için baştan sayılır.[491]

---

[484]İbn Ebû Şeybe, Ebû BekrAbdullāh b. Muhammed b. EbîŞeybeİbrâhîm el-Absî, (h. 1409). e**l-Muṣanneffi'l-eḥâdîṣ ve'l-âṣâr**, thk. Kemal Yusuf el-Hut, Riyad, Mektebetu'r-Rüşd, c. III, s. 285.
[485]İbn Battâl, **Şerḥuṣaḥîḥi'l-Buḫârî**, c. IV, s. 218.
[486]bkz. önceki kaynak.
[487]Bâcî, **el-Münteḳā**, c. II, s. 200.
[488]Buhârî, **Ṣaḥîḥ-i Buḫârî**, ktp. Ceza-İ's-Sayd, bab. no. 19, Müslim, **Ṣaḥîḥ-i Müslim**, bab. no. 14.
[489]İyâz, **İkmâlü'l-Muʿlim**, c. IV, s. 221.
[490]Mâlik, **el-Muvaṭṭa**ʾ, c. I, s. 327.
[491]Bâcî, **el-Münteḳā**, c. II, s. 199.

Vech-i delalet: İbn Ömer'e göre yüz örtme hükmü baş örtme hükmünü alır. İbn Ömer'e göre ikisinin örtmesi yasaktır.[492]

C. Mezhepte tercih edilen görüş

Mezhepte tercih edilen görüşİmam Mâlik'in görüşüdür. İhramlı yüzü örtmesi caiz değildir, örtse fidye etmesi gerekir.[493]

D. Sonuç

Bu meselenin detaylarını Mâlikî mezhebine göre araştırmamız ile diyebiliriz ki: İbn Rüşd'ün İmam Mâlik'ten aktardığı görüş doğru olup, mezhepte ihtilaf vardır. Aktardığı görüş Mezhepte tercih edilen görüştür.

4.3.2 Cenabet Olmadan İhramlının Başı Yıkama Hükmü

4.3.2.1 Mesele

Ulema, cenabet durumunda ihramlının gusül edilmesinde müttefiktirler.[494] Ancak cenabet olmadan ihramlının başı yıkama hükmünde ihtilaf etmişler.

4.3.2.2 Bütün mezheplerde meselenin hakkındaki ihtilaf

Birinci görüş: İhramlının başını ve vücudunu hafifçe yıkamasında sakınca görmeyenlerin görüşüdür.[495]

İkinci görüş: Bitleri öldürmek kokusu ile ihramlının yıkanmasını mekruh görenlerin görüşüdür.[496]

---

[492]İbnü'l-Labbad, Muhammed b. Muhammed b. Vişah el-Lâhmi, (1406/1986). **er-Redü 'ala eş-Şafii**, thk. Abdülmecid b. Hamde, Tunus, Dâru'l-Arablî't-Tibaa'
[493]Zürkānî, **ŞerḥuMuḫtaṣarıḪalîl**, c. II, s. 347.
[494]İbn Abdilberr, **el-İstiẕkâr**, c. IV, s. 10.
[495]İbn Kudâme, **el-Muġnî**, c. V, s. 117.
[496]Mâlik, **el-Müdevvene**, c. I, s. 396.

4.3.2.3 Bidayetü'l müctehid kitabında aktarılanmeselenin hakkında Mâlikî mezhebinin görüşü

İbn Rüşd'ün bu meseleye dair aktardığı görüş, İmam Mâlik'in görüşü olup şöyle sunulmaktadır: "Ulema, kişi ihtilâm olursa başını yıkayabildiğini demişlerdir. Ancak normal olarak baş yıkamanın hükmünde ise ihtilâf etmişlerdir. Cumhur, 'Kişinin başını yıkamasında sakıncası yoktur' demiş ise de İmam Mâlik 'Cenabet guslünden başka diğer yıkanmalar mekruhtur' demiştir. İmam Mâlik'in mesnedi, "Abdullah b. Ömer ihramda, cenabetten başka bir şey için başını yıkamazdı." diye rivayet olunan eserdir."[497]

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş İmam Mâlik'in görüşüdür. Cenabet olmadan ihramlının başı yıkama hükmü mekruhtur.

4.3.2.4 İbn Rüşd'ün Mâlikîler namına meseleye ait aktardığı görüş Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüşe uyumluluğudur.

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş Mâlikî mezhebindetercih edilen görüşe uyumluluğu araştırmadan evvel, Mâlikî kitaplarda bu meseleyi araştıracağız.

A. Mâlikî kitaplarda mezhebin görüşü

İmam Mâlik'in görüşü:

İmam Mâlik'ten aktarılan görüş tektir. Şöyle ki: "Mekke'ye girerken veya Arafat'ta durmak için alınan gusüllerde vücud keseleyemez. Sudan başka bir şey kullanmamakla başına suyu dökerek yıkar. Başını da suya batıramaz."[498]

[497]İbn Rüşd,**Bidayetü'l müctehid**, c. II, s. 94.
[498]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve' z-Ziyâdât**, c. II, s. 324.

Buna ilave olarak: "Bitleri öldürmekten korkuyorum. Cenabet olsa başına su dökerek eli ile hafifçe hareket ettirsin. Başını suya batırmasını uygun görmüyorum." demiştir.[499]

Mâlik'ten sonra Mâlikî mezhebi imamları görüşleri:

Mezhepteki alimlerin iki görüş var:

Birinci görüş: Cenabet olmadan ihramlının başı yıkama hükmünü mekruh görenlerdir.

Bu görüşte olanlarda: İbn Habib'tir. Görüşünü böyle sunmuştur: "Kim Mekke'ye girmek için gusül alsa, başı hariç vücudunu yıkasın. İbn Ömer de ihramlıyken cenabet olmadığı durumlarda başını yıkamazdı.[500] Başını suya batırmadığı sürece bunun bir sakıncası yoktur.[501]

İbnü'l-Kâsîm'in: "İhramlı sıcaktan dolayı başına su dökse bir sakıncası yoktur."[502] dediğine karşı İbn Farhûn: "Sıcaktan olsa bile başına su dökmek mekruhtur" demiştir.[503]

İkinci görüş: İhramlının başına su dökmesi mekruh değildir.

Bu görüşte olanlardan el-Lâhmî'dir. "İhramlının başına su dökmesi caizdir.[504] Zira Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ihramlıyken başını yıkardı.[505] Ömer b. Hâttab da aynısını yapardı. İhramlının cenabet gibi bir zaruret veyahut sıcaktan gelen bir zahmet gibi olmazsa bile yine yıkanabilir." demiştir.[506]

---

[499]Mâlik, **el-Müdevvene**, c. I, s. 396. Bunun anlamı, bit veya benzeri saçta bulunan canlıların ölümünden endişelenmektir. Bâcî, **el-Müntaka**, c. III, s. 70.
[500]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve' z-Ziyâdât**, c. II, s. 325.
[501]bkz. önceki kaynak.
[502]Mâlik, **el-Müdevvene**, c. I, s. 396.
[503]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. III, s. 155.
[504]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. III, s. 155.
[505]Buhârî, **Ṣaḥîḥ-i Buḫârî**, ktp. İhsar ve Ceza-İ's-Sayd, bab. İhramlı guslü vs., c. III, s.16, bab. no. 1840, Müslim, **Ṣaḥîḥ-i Müslim**, ktp. Hac, bab. İhramlı başını ve cesedini yıkaması, c. II, s. 864, bab. no. 1205.
[506]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve' z-Ziyâdât**, c. II, s. 326.

B. Deliller

Birinci görüşün delilleri:

1- Mâlik'in Nâfi'den rivayet ettiğine göre, Abdullah b. Ömer ihramlı iken cenabetten başka bir şey için başını yıkamazdı.[507]

Vech-i delalet: İhramlı iken başı sadece cenabetten yıkamak, en iyiyi talep etmenin bir göstergesidir. Öyle ise mekruha yakın olur.[508]

İhramlı kimsenin akabe cemresini attığı ise tıraş olmadan başını yıkayabilir. Zira akabe cemresini atmakla bit öldürme, saç kesme, kirlerden temizlenme ve elbise giyme ona helal olur.[509]

Başı suya sokmayı mekruh görmeleri sebebi, bitleri öldürmek korkusundan gelir. Zira bit öldürse, bir yemek yedirmelidir. Şayet ihramlı kimsenin başını suya batırsa, bit öldürdüğünü düşünse, yemek yedirmesi müstahabtir. Bu durum, saçı uzun bit içerme ihtimali olan kimse için geçerlidir. Yoksa saçı olmayan veya bit hiç içermeyen saça sahip olana mekruh değildir.[510]

Yemek yedirilmesinde de ihtilaf edilmiştir. Kimi vaciptir zira bu mekruh olan amel, tahrimen mekruhtur demiştir. Kimi ise, hacamat, başı şiddetli bir şekilde kurutmak gibi durumlarda yemek yedirme vacip olmadığından, tenzihen mekruhtur. Bundan dolay yemek yedirmek müstahab olur.[511]

İkinci görüşün delilleri:

(Ravi Abdullah İbn Huneyn dedi ki): İbn Abbas beni Ebû Eyyub el-Ensarî'ye gönderdi. Onu kuyu başında iki direk arasına gerilmiş perde gerisinde yıkanırken buldum. Selam verdim. "Kimsin?" diye sordu. Ben: "Abdullah İbn Huneyn'im. Beni Abdullah İbn

[507]Mâlik, **el-Muvaṭṭa**ʾ, c. I, s. 324, Buhârî, **Ṣaḥîḥ-i Buḫârî**, ktp. İhsar ve Ceza-İ's-Sayd bab. no. 13, Müslim, **Ṣaḥîḥ-i Müslim**, ktp. Hac, bab. bab. no. 13.
[508]Medenî, **Evcazu'l-Mesalik,** c. VI, s. 359.
[509]Bâcî, **el-Münteḳā**, c. III, s. 56.
[510]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. III, s. 155, Zürkānî, **ŞerḥuMuḫtaṣarıḪalîl**, c. II, s. 523.
[511]Desûkī, **Ḥâşiye**ʿ**ale'ş-Şerḥi'l-kebîr**, c. II, s. 60.

Abbas, Resulullah'ın (aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm) ihramlı iken başını nasıl yıkadığını sormak için gönderdi" dedim. Bunun üzerine Ebû Eyyub elini perdenin üzerine bastırdı, başı göründü. Kendisine su döken birine "dök" dedi. Adam onun başına su döktü. Sonra Ebû Eyyub iki elini başının üzerinde öne ve arkaya hareket ettirdi. Sonra "Peygamber (aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm)'ın böyle yaptığını gördüm" dedi.[512]

Vech-i delalet: Hadis, ihramlının başını yıkabildiğine açık bir burhandır.[513]

C. Mezhepte tercih edilen görüş

Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüş İmam Mâlik'in görüşüdür. Zaruret olmadığı takdirde başı yıkamak mekruhtur.[514]

D. Sonuç

Bu meselenin detaylarını Mâlikî mezhebine göre araştırmamız ile diyebiliriz ki: İbn Rüşd'ün İmam Mâlik'ten aktardığı görüş doğru olup, Mezhepte tercih edilen görüştür. el-Lâhmî'ninaktardığı görüş değildir.

4.3.3 İhramlının Başını Hıtmi İle Yıkaması Hakkında

4.3.3.1 Mesele

Ulema, ihramlı, cenabetten dolayı gusül alırken başını yıkamalı olduğunda müttefiktirler.[515] Ancak kokusu güzel bir bitki olan "hıtmi" ile yıkamasında ihtilaf etmişlerdir.[516]

4.3.3.2 Bütün mezheplerde meselenin hakkındaki ihtilaf

[512]Buhârî, **Ṣaḥîḥ-i Buḫârî**, ktp. İhsar ve Ceza-İ’s-Sayd bab. no. 13, Müslim, **Ṣaḥîḥ-i Müslim**, ktp. Hac, bab. bab. no. 13.
[513]İbn Battâl, **Şerḥuṣaḥîḥi’l-Buḫârî**, c. IV, s. 512.
[514]Hattâb, **Mevâhibü’l-celîl**, c. III, s. 155.
[515]İbn Abdilberr, **el-İstiẕkâr**, c. IV, s. 270.
[516]Sübkî, Mahmud b. Muhammed b. Hattab, (1353). el-**Menhel el-Azb**, thk. AminMahmud, Mısır, Metbetu'l-İstikame, Kahire, c. III, s. 33.

Birinci görüş: Başını hıtmi ile yıkasa bir sakınca yoktur, fidye etmesi gerekmiyor.[517]

İkinci görüş: Başını veya sakalını hıtmi ile yıkasa hedy kesmesi gerekir. Zira hıtmi güzel kokudur. Kullanılsa diğer kokuların hükmünü alır.[518]

4.3.3.3 Bidayetü'l müctehid kitabında aktarılanmeselenin hakkında Mâlikî mezhebinin görüşü

İbn Rüşd'ün bu meseleye dair aktardığı görüş, İmam Mâlik'in görüşü olup şöyle sunulmaktadır: " Ulema 'İhramda olan kimse başını hıtmi ile yıkayamaz' demişlerse de, yaptığı taktirde ona fidye lâzım gelir mi gelmez mi, diye ihtilâf etmişlerdir. İmam Mâlik ile İmam Ebû Hanife "Lâzım gelir", Ebû Sevr ile diğerleri ise "Lâzım gelmez. "demişlerdir."[519]

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş İmam Mâlik'in görüşüdür. Başını hıtmi ile yıkasa fidye ona lazım gelir.

4.3.3.4 İbn Rüşd'ün Mâlikîler namına meseleye ait aktardığı görüş Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüşe uyumluluğudur.

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş Mâlikî mezhebindetercih edilen görüşe uyumluluğu araştırmadan evvel, Mâlikî kitaplarda bu meseleyi araştıracağız.

A. Mâlikî kitaplarda mezhebin görüşü

İmam Mâlik'in görüşü:

İmam Mâlik'ten aktarılan görüş tektir. Şöyle ki: "İhramlının başını hıtmi ile yıkaması bana göre mekruhtur."[520] "Kadın hayızdan yıkansa, başını veya vücudunu sidir veya

[517]Nevevî, **el-Mecmû**ʿ, c. VII, s. 355, İbn Kudâme, **el-Muġnî**, c. V, s. 118.
[518]Mâlik, **el-Müdevvene**, c. I, s. 396,Kâsânî, **Bedâ**ʾ**i**ʿ**u'ş-şanâ**ʾ**i**ʿ, c. II, s. 191.
[519]İbn Rüşd,**Bidayetü'l müctehid**, c. II, s. 95.
[520]Mâlik, **el-Müdevvene**, c. I, s. 396.

benzeri bir şey ile yıkasa, fidye ona lazım gelir. Zira sudan başka bir şey kullanmamalıdır."[521]

Mâlik'ten sonra Mâlikî mezhebi imamları görüşleri:

Mezhepteki alimler Mâlik'in görüşünde ittifak edip mezhepte ihtilaf yoktur.

C. Mâlikîlerin görüşüne gösterdikleri deliller

Akabe cemresine taş attığında, küçük tahallül başlar. Bitleri öldürebilir, saçını kesebilir, elbise giyebilir ve kirlerden temizlenebilir. Ancak kadın ile birleşme ve avlamak ifada tavafını yapana kadar haram kalır.[522]

C. Mezhepte tercih edilen görüş

Bu konunun araştırması ile Mâlikî mezhebinde ihtilaf olmadığı, tercih edilen görüş İmam Mâlik'in görüşüdür. İhram olan kimsenin başını sabun veya tafil veya hıtmi ile yıkasa fidye ona lazım gelir.[523]

D. Sonuç

Bu meselenin detaylarını Mâlikî mezhebine göre araştırmamız ile diyebiliriz ki: İbn Rüşd'ün İmam Mâlik'ten aktardığı görüş doğru olup, mezhepte ihtilaf yoktur. Aktardığı görüş Mezhepte tercih edilen görüştür.

4.3.4 İhramlı Olmayan Birinin Tarafından Avlanan Avın Etini İhramlının Yemesi Hükmü

4.3.4.1 Mesele

[521]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve' z-Ziyâdât**, c. II, s. 326.
[522]Zürkānî, **Şerḥu'l-Muvaṭṭa'**, c. II, s. 238.
[523]Zürkānî, **ŞerḥuMuḫtaşarıḪalîl**, c. II, s. 524.

Ulema, Cenab-ı Hakkın buyurduğu: "İhramda iken av öldürmeyiniz"meâlinde olan ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنتُمْ حُرُمٌ﴾ ayet-i şerife[524] muhkem olduğunda müttefiktirler. Ayrıca ihramlının bilerek, ihramını unutmayarak, bir avı öldürse ceza ona lazım gelip, avın yemesi ona haram olduğunda müttefiktirler.[525] Ayrıca avı öldürmek kasten olsa veya olmazsa cezayı iktiza ettiğinde müttefiktirler.[526] Ancak ihramlı olmayan birinin tarafından avlanan avın etini ihramlının yemesi hükmünde ihtilaf etmişlerdir.

4.3.4.2 Bütün mezheplerde meselenin hakkındaki ihtilaf

Birinci görüş: İhramlı olmayan birinin tarafından avlanan avın eti, her durumda ihramlıya helal olup yemesi caizdir.[527]

İkinci görüş: İhramlıya avlanan av yemesi caiz değildir. Ancak av, ihramlıya veya ihramlı olan bir gruba avlanmamış ise, ihramlıya caiz olur.[528]

4.3.4.3 Bidayetü'l müctehid kitabında aktarılanmeselenin hakkında Mâlikî mezhebinin görüşü

İbn Rüşd'ün bu meseleye dair aktardığı görüş, İmam Mâlik'in görüşü olup şöyle sunulmaktadır: "Ulema, ihramda olan kimsenin karada avlanmasının ve tuttuğu avın etini yemesinin haram olduğunda müttefiktirler. Fakat başkası tarafından avlanan avın etini yemesinde ihtilâf etmişlerdir. Kimisi 'Mutlaka caizdir' demiştir. İmam Ebû Hanife bu görüştedir. Bu görüş aynı zamanda Hz. Ömer'le Hz. Zübeyr b. Avvam'ın da görüşüdür. Kimisi 'Mutlaka haramdır' demiştir, ki bu da İbn Abbas, Hz. Ali ve İbn Ömer'in görüşüdür. Mâlik ise 'Eğer kendisi veyahut kendisi gibi ihramlı olan diğer bir grup için avlanmamışsa caizdir. Eğer ihramda olan bir kimse için avlanmışsa caiz değildir' demiştir."[529]

---

[524]MâideSûresi, 95.
[525]İbnü'l-Münzir, **el-İcmâ**ʿ, s. 53, İbn Abdilberr, **el-İstiẕkâr**, c. IV, s. 150.
[526]İbn Hübeyre', **İḫtilâfü'l-e**ʾ**immeti'l-erba**ʿ, c. I, s. 306.
[527]Muhammed b. el-Hasen, b. Ferkad eş-Şeybânî, (h. 1403). **el-Ḥüccе**ʿ**alâehli'l-Medîne**, thk. Mehdî Hasan el-Kîlânî, Beyrut, Alemu'l-Kütüb, c. II, s. 150.
[528]Mevvâk, Muhammed b. Yûsuf b. Ebi'l-Kāsım, (1416/1994). **et-Tâcve'l-iklîl**ʿ**alâ (bi-şerḥi) MuḫtaṣarıḪalîl**, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, c. IV, s. 260, Şâfiî, **el-Üm**, c. II, s. 228, İbn Kudâme, **el-Muġnî**, c. V, s. 135.
[529]İbn Rüşd, **Bidayetü'l müctehid**, c. II, s. 95.

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş İmam Mâlik'in görüşüdür. Şayet kendisi veya kendisi gibi ihramlı olan diğer bir kimse için avlanmamışsa caizdir. Şayet ihramda olan bir kimse için avlanmışsa haramdır.

4.3.4.4 İbn Rüşd'ün Mâlikîler namına meseleye ait aktardığı görüş Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüşe uyumluluğudur.

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş Mâlikî mezhebindetercih edilen görüşe uyumluluğu araştırmadan evvel, Mâlikî kitaplarda bu meseleyi araştıracağız.

A. Mâlikî kitaplarda mezhebin görüşü

İmam Mâlik'in görüşü:

İmam Mâlik'ten aktarılan görüş tektir. Şöyle ki: "Şayet hac adayı için avlanmış da ona ikram ediliyorsa bana göre mekruhtur. Şayet ihramlı olmayan kimse kendisi için avlamış da ihramlı da buna rastlamışsa satın alıp yiyebilir. Bunun bir sakıncası görmüyorum."[530]

Buna göre İmam Mâlik, ihramlı için avlanmış av, ister ihramlı kişi bunu emretsen ister emretmesen, ister avlayan ihramlı olsun ister olmasın, ister av yenilmesi caiz bir et olsun ister olmasın, her türlü haram kalır.[531]

Mâlik'ten sonra Mâlikî mezhebi imamları görüşleri:

Mezhepteki alimler Mâlik'in görüşünde ittifak edip mezhepte ihtilaf yoktur.

C. Mâlikîlerin görüşüne gösterdikleri deliller

[530]Mâlik, **el-Muvaṭṭa**', c. I, s. 352.
[531]Mâlik, **el-Müdevvene**, c. I, s. 446.

1- Câbir'den rivayet edilen: Resûlullah (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) şöyle buyurdu'Siz ihramda iken kara avı - tarafınızdan veyahut başkası tarafından, fakat sizin için avlanmamak şartı ile - size helâldir'[532]

Vech-i delalet: Hadis-i şerif, ihramlı kimseye, kara avı ona veya ihramlı başka bir gruba avlanmadıysa, helaldir.[533]

2- Abdullah b. Ebû Katâde'den rivayet edilen hadistir. Babası şöyle anlatmıştır: "Bir gün, ihramlı olmadığım halde ihramlıları içeren bir kafiledeyken yabani bir eşek gördüm. Ata binip eşeği avladım. İhramlılar etinden yediler. Ben ise yemedim. Sonra Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) yanına gidip konuyu sordular. Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm): "Gösterip yerine işaret ettiniz mi? Öldürdünüz mü?" sorarak buyurdu. Onlar: "Hayır." diye cevap verdiler. Bunun üzerine Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm): "Yiyin." buyurdu."[534]

Vech-i delalet: Hadis, kara avına işaret edip yerini avlayan göstermek ihramlılara caiz olmadığına, ihramlı olmayan birinin tarafından avlanmadığı takdirde yemesi helal olmadığına işaret eder.[535]

Kezalik, ihramlının avladığı veya kestiği hayvan, ona göre ölü hayvanın yeme hükmü alır ki haram olur. İhramlı olmayan birisine işaret etse veya emretse yine aynı hüküm alır. Abbî'ye [536] göre, Ebû Katede'nin [537] hadisinde sahabelerin gülmeleri, Ebû Katede'nin haberi olmadan avının gelmesindendir. Yoksa Ebû Katede'nin dikkatini ava çekmek için değildir. Dâvûdî de Azrî'nin rivayetinde dayanarak dedi ki: "Şayet ihramlının gülmesi ihramlı olmayanın dikkatini ava çekmek bir işaret ise, yemesini engellemez."[538]

---

[532]Tirmizî, **es-Sünen**, ktp. Hac, bab. 42.
[533]İbn Battâl, **Şerḥuṣaḥîḥi'l-Buḫârî**, c. IV, s. 484.
[534]Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl b. Behram b. Abdussamed, (1412/2000). **es-Sünen,** thk Hüseyn Selim Esed, Suudi Arabistan, Dârul'-Mügnilî'n-Neşrve't-Tevzi', c. II, s. 1152.
[535]İbn Battâl, **Şerḥuṣaḥîḥi'l-Buḫârî**, c. IV, s. 483.
[536] Ebû Abdillâh Muhammed b. Hilfe b. Ömer el-Veştâtî el-Übbî'dir. İbn Hacar hakkında: "Mağrib alimi" demiş. Sahîh-i Müslim'i şerh edip kitabı **İkmâlüİkmâli'l-Muʿlimbi-fevâʾidi Müslim** meşhurdur. Hicri 827 yılında vefat etmiştir, Şevkânî, Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî el-Yemenî, **el-Bedrü'ṭ-ṭâliʿbi-meḥâsini men baʿde'l-ḳarni's-sâbiʿ**, Beyrut, Dâru'l-Marife, c. II, s. 169.
[537]Buhârî, **Ṣaḥîḥ-i Buḫârî**, ktp. Ceza-İ's-Sayd, bab. no. 1, Müslim, **Ṣaḥîḥ-i Müslim**, ktp. Hac, bab. no. 8.
[538]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. III, s. 177.

3- Abdullah b. Amir b. Rebia'dan: Osman b. Affan'ı bir yaz günü Arc'da ihramlı bir vaziyette gördüm. Yüzünü kırmızı renkli yünden yapılmış, saçaklı bir örtüyle örtmüştü. Sonra kendisine av eti getirildi. Arkadaşlarına: "Yiyiniz!" dedi. Onlar: "Sen yemiyor musun?" diye sordular. Osman (radıyallahu anh): "Ben sizin durumunuzda değilim. Bu av benim için avlanmıştır." cevabını verdi.[539]

Vech-i delalet: Eser, ihramlıya avlanmış avdan yemesinin caiz olmadığını ifade eder.[540]

Bu esere binaen, sadece mahsus ihramlıya avlanmış av haramdır. Yani diğer ihramlılara yemesi caiz olur. Şayet ona avlandığını biliyorsa ve buna rağmen etinden yese, fidye ona lazım gelir. Ancak arkadaşları yeseler, onun bir sakıncası yoktur. Yememesi lazım olan kişi, ona avlanan kişidir.[541]

Ayrıca Yahya b. Yahya ve Sahnûn, İbnü'l-Kâsîm'den şöyle rivayet etmişlerdir: "Şayet ihramlı olan kimse, kendine avlanmamış bir avdan yese, cezası yoktur, ancak ona yazık derim. Böyle yapılmasından hoşlanmıyorum. Ceza, kendine avlanmış bir avdan, ihramlıyken yiyene gelir. Şartı da kendine avlandığını bilmesidir. Şayet ihramdan çıktıktan sonra yese, fidyesi yoktur ancak yemesi mekruhtur." Ayrıca İbnü'l-Kâsîm, bu konu hakkında: "Şayet ihramlı için, ancak ihrama girmesinden önce avlansa, yemesini mekruh görüyorum. Fakat fidye etmesi gerekmiyor.[542]

Kâdî Ebû el-Hasan ve KâdîAbdülvehhâb bunun hakkında: "İhramlının kendi avladığı ona haramdır. Bunda ihtilaf yoktur. Onun emri ile avlanmış av da ona haramdır. İşaret etse veya yardım etse de gene haramdır. Bunda da ihtilaf yoktur.[543]

C. Mezhepte tercih edilen görüş

[539]Mâlik, **el-Muvaṭṭa**ʾ. c. I, s. 354.
[540]Kurtubî, **el-Câmi**ʿ **li-aḥkâmi'l-Ḳur**ʾ**ân**, c. VI, s. 322.
[541]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve' z-Ziyâdât**, c. II, s. 465.
[542]bkz. önceki kaynak.
[543]Hattâb, **Mevâhibü'l-celîl**, c. III, s. 177.

Bu konunun araştırması ile Mâlikî mezhebinde ihtilaf olmadığı, tercih edilen görüş İmam Mâlik'in görüşüdür. İhramlının emri ile veya işaret etmesi ile veyahut yardımı ile avlanmış av ona haramdır.[544]

D. Sonuç

Bu meselenin detaylarını Mâlikî mezhebine göre araştırmamız ile diyebiliriz ki: İbn Rüşd'ün İmam Mâlik'ten aktardığı görüş doğrudur. Aktardığı görüş mezhepte tercih edilen görüştür.

4.3.5 Zaruret Halinde Olan Bir İhramlı, Murdar Hayvan mı Yesin Yoksa Avlasın mı

4.3.5.1 Mesele

Ulema, zaruret halinde olan kimseye murdar hayvan yemesi caiz olduğunda,[545] ihramlı olana cimâ, avlamak, güzel koku sürmek, bazı elbise, tıraş olmak ve tırnak kesmek haram olduklarında,[546] ihramlı olan kimse bilip ihramlı olduğunu unutmayarak avlasa ceza ona vacip olduğunda müttefiktirler. [547]Ancak zaruret halinde olan ihramlı, murdar hayvan mı yesin yoksa avlasın mı diye ihtilaf etmişlerdir.

4.3.5.2 Bütün mezheplerde meselenin hakkındaki ihtilaf

Birinci görüş: Şayet ihramlının murdar hayvan yemesine zaruret duysa, avlamasın da murdar hayvanı yesin.[548] Zira avlayıp yemekte iki yasak vardır. Biri avlamak, biri murdar hayvanı yemek. Çünkü avladığı hayvan, murdar hayvanın hükmünü alır.[549]

---

[544]bkz. önceki kaynak.
[545]İbnü'l-Münzir, **el-İkna**ʿ, c. II, s. 626.
[546]İbnü'l-Münzir, **el-İcmâ**ʿ, s. 52.
[547]bkz. önceki kaynak.
[548]Muhammed b. el-Hasen, **el-Ḥücce**ʿ**alâehli'l-Medîne**c. II, s. 174, İbn Mâzze, BurhânüddînMahmûd b. Ahmed el-Hanefî, (1424/2004). **el-Muḥîṭü'l-Burhânîfi'l-fıḳhi'n-Nu**ʿ**mânî**, thk. Abdulkerim Samî el-Cündi, Beyrut, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, c. II, s. 445, Mâlik, **el-Muvaṭṭa**ʾ, c. I, s. 354.
[549]İbn Nüceym, Sirâcüddîn Ömer b. İbrâhîm, (1422/2002). **en-Nehrü'l-fâ**ʾ**iḳşerhuKenzü'd-deḳā**ʾ**iḳ**, thk. Ahmed AzuİnayeBeyrut, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, c. II, s. 142.

İkinci görüş: Şayet ihramlının murdar hayvan yemesine zaruret duysa, avlayıp da ceza ona lazım gelir. Murdar hayvanı yemesin.[550]

4.3.5.3 Bidayetü'l müctehid kitabında aktarılanmeselenin hakkında Mâlikî mezhebinin görüşü

İbn Rüşd'ün bu meseleye dair aktardığı görüş, İmam Mâlik'in görüşü olup şöyle sunulmaktadır: "Ulema, zaruret halinde olan ihramlı murdar olan hayvan mı yesin, yoksa ihramlı iken avlayıp mı yesin diye ihtilâf etmişlerdir. Mâlik, Ebû Hanîfe, Sevrî, Züfer ve diğer bir grup: "Zaruret halinde ise avlamadan murdar olan hayvan veya domuz etini yesin." İmam Ebû Yusuf ise 'Avlayıp yesin, fakat kendisine fidye lâzım gelir' demiştir. Birinci görüş, suçların önlenmesi bakımından daha uygun ise de, İmam Ebû Yusuf'un görüşü kıyasa daha muvafıktır. Zira murdar olan hayvanın eti ile domuz eti lizatihî (doğrudan) haramdırlar. Av eti ise bir sebep için haram kılınmıştır. Lizatihî haram olan şey ise daha ağırdır."[551]

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş İmam Mâlik'in görüşüdür. Zaruret halinde ise avlamadan murdar olan hayvan veya domuz etini yesin.

4.3.5.4 İbn Rüşd'ün Mâlikîler namına meseleye ait aktardığı görüş Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüşe uyumluluğudur.

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş Mâlikî mezhebindetercih edilen görüşe uyumluluğu araştırmadan evvel, Mâlikî kitaplarda bu meseleyi araştıracağız.

A. Mâlikî kitaplarda mezhebin görüşü

İmam Mâlik'in görüşü:

---

[550]Serahsî, **el-Mebsûṭ**, c. IV, s. 105, Zeylaî, Osmân b. Alî b. Mihcen b. Yûnus es-Sûfî el-Bâriî, (h. 1313). **Tebyînü'l-ḥaḳāʾiḳ**, Kahire, el-Metbeatu'l-Kübre el-Amiriye, c. II, s. 68, Haddâdî, Ebû Bekir b. Ali b. Muhammed el-Abadî e-Yemenî, (h. 1322). **el-Cevharatü en-Neyyire 'ala Mühtasari el-Kadüri**, el-Metbeatü'l-Hayriyye, c. I, s. 176, Şâşî, Muhammed b. Ahmed b. el-Hüseyn eş-Şâşî el-Fârikī, (h. 1980) **Ḥilyetü'l-ʿulemâʾ fî maʿrifetimeẕâhibi'l-fuḳahâʾ**, thk. Yasin Ahmed İbrahim Deradike, Beyrut, Mü'essesetü er-Risale, c. III, s. 360, İmrânî, Ebü'l-HüseynYahyâ b. Ebi'l-Hayr b. Sâlim el-Yemânî eş-Şâfî, (1421/2000). **el-Beyân fî Mezhebi el-İmam eş-Şâfî**, thk. Kasim Muhammed en-Nûri, Cidde, Dâru'l-Minhac, c. IV, s. 517.
[551]İbn Rüşd, **Bidayetü'l müctehid**, c. II, s. 96.

İmam Mâlik'ten aktarılan görüş tektir. Şöyle ki: "İhramda zaruret haline düşen kişi, murdar hayvan mı yesin yoksa avlasın mı yesin?" sorusuna İmam Malik şu cevabı verir: 'Murdar hayvanın etini yer. Çünkü Cenab-ı Allah hangi durumda olursa olsun ihramlının av eti yemesine ve av yakalamasına müsaade etmemiştir. Halbuki zaruret halinde murdar hayvan eti yemesine izin vermiştir."[552]

"Kim murdar hayvan yemesine zaruretine düşse, yesin. Avlamasın. Ancak emri olmadan ona avlanmış bir av varsa, onu yiyip fidye etsin. Bu bize murdar hayvanın yemesinden daha uygundur."[553]

Mâlik'ten sonra Mâlikî mezhebi imamları görüşleri:

Mezhepteki alimler Mâlik'in görüşünde ittifak edip mezhepte ihtilaf yoktur.

C. Mâlikîlerin görüşüne gösterdikleri deliller

1- "İhramlı iken av öldürmeyiniz." meâlinde olan ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنتُمْ حُرُمٌ﴾ , kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına hayvanı murdarve "Allah size ancak [554] kesileni haram kıldı. Her kim bunlardan yemeye mecbur kalırsa, başkasının hakkına saldırmadan ve haddi aşmadan bir miktar yemesinde günah yoktur. Şüphe yok ki Allah çokça bağışlayan çokça esirgeyendir." meâlinde olan ﴿إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلا عَادٍ فَلا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ i kerimelerdir.-ayet[555]

Vech-i delalet: Birinci ayet, istisna etmeden ihramlıya avı yasakladı. İkinci ayet ise zaruret halinde murdar hayvan yenilmesinde ruhsat verdi.[556] Bu ise ihramın zaruretini içerir.

[552]Mâlik, **el-Muvaṭṭa**ʾ, c. I, s. 354.
[553]Kayrevânî, **en-Nevâdir ve' z-Ziyâdât**, c. II, s. 467.
[554]MâideSûresi, 95.
[555]Bakara Sûresi, 173.
[556]Bâcî, **el-Münteḳā**, c. III, s. 141.

2- "Yemek zorunda kaldıklarınız dışında" meâline olan ﴿إِلا مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ﴾ ayet-i kerimedir.[557]

Vech-i delalet: Ayet-i kerime, zaruret, murdar hayvan yenilmesini caize çevirdiğini işaret eder.[558]

Şayet açlıktan öldürse, murdar hayvan caiz olur. Yâni avlamak caiz olur ancak ceza kalkmaz. Ceza ile cevaz birbirine mani olmazlar. Bir daha da öldürse, ceza yine gerekir. Öldürmenin tekrarlanması ile ceza tekrarlanır. İsteğine bağlı olmazsa bile yine ceza gerekir.[559]

Ayrıca, günah işlemek için bir yolculuğa çıksa, günah bırakmadığı halde zarurete düşse bile murdar hayvan yemesi haramdır. Ta o günahı bıraksın. Bununla birlikte ihramlı kimse, murdar hayvan ölmeye sebep olacak değişik bir hale gelmediği sürece avlamasın da murdar hayvanı yesin.[560]

C. Mezhepte tercih edilen görüş

Bu konunun araştırması ile Mâlikî mezhebinde ihtilaf olmadığı, tercih edilen görüş İmam Mâlik'in görüşüdür. İhramlı olan kimse zaruret halinde murdar hayvan yesin.[561]

D. Sonuç

Bu meselenin detaylarını Mâlikî mezhebine göre araştırmamız ile diyebiliriz ki: İbn Rüşd'ün İmam Mâlik'ten aktardığı görüş doğru olup, mezhepte ihtilaf yoktur. Aktardığı görüş Mezhepte tercih edilen görüştür.

4.3.6 İhramlı Nikahı Caiz midir

[557]En'âmSûresi, 119.
[558]İbnü'l-Kassâr, Ebü'l-HasenAlî b. Ömer b. Ahmed el-Bağdâdî, (1426/2006). **Uyûnü'l-edille fî mesâʾili'l-ḫilâf beyne fuḳahâʾi'l-emṣâr**, thk. Abdulhamid es-Sûudi, Riyad, Mektebetu'l-Melik Fehd, c. II, s. 922.
[559]Zürkānî, **Şerḥu Muḫtaṣarı Ḫalîl**, c. II, s. 551,
Desûkī, **Ḥâşiyeʿale'ş-Şerḥi'l-kebîr**, c. II, s. 75.
[560]İbnü'l-Cellâb, **et-Tefrî**, c. I, s. 320.
[561]Zürkānî, **ŞerḥuMuḫtaṣarıḪalîl**, c. II, s. 551.

4.3.6.1 Mesele

Ulema, ihramlı kişi eşi ile ric'at edebilmesinde icma etmişlerdir. Zira ric'at, nikah gibi değildir. Eş hala onun eşidir, dönmesinde ne mehir gerekir ne veli gerekir, nafakası da ona vaciptir.[562] Ancak ihramlı nikahında ihtilaf etmişlerdir.

4.3.6.2 Bütün mezheplerde meselenin hakkındaki ihtilaf

Birinci görüş: İhramlı kişi evlenemez ve evlendiremez. Evlense de nikah akdi batıldır.[563]

İkinci görüş: İhramlı kişinin evlenmesinde sakınca yoktur.[564]

4.3.6.3 Bidayetü'l müctehid kitabında aktarılanmeselenin hakkında Mâlikî mezhebinin görüşü

İbn Rüşd'ün bu meseleye dair aktardığı görüş, İmam Mâlik'in görüşü olup şöyle sunulmaktadır: "İhramda evlenmenin, yani nikâh akdini yapmanın haram olup olmadığında ise ihtilâf edilmiştir. İmam Mâlik, İmam Şafii, Leys b. Sa'd[565] ve Evzâî, 'îhramda olan kimse ne kendisi evlenebilir ne de başkasını evlendirebilir. Şayet böyle bir şey yaparsa nikâh batıldır' demişlerdir ki Hz. Ömer, Hz. Ali, İbn Ömer ve Zeyd b. Sabit de bu görüştedirler. İmam Ebû Hanife ile SüfyanSevrî ise, 'İhramda olan kimsenin ne evlenmesinde ne de evlendirmesinde bir sakınca yoktur' demişlerdir."[566]

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş İmam Mâlik'in görüşüdür. İhramlı kişi ne evlenebilir ne de evlendirebilir. Yapsa da nikah akdi batıldır.

4.3.6.4 İbn Rüşd'ün Mâlikîler namına meseleye ait aktardığı görüş Mâlikî mezhebinde tercih edilen görüşe uyumluluğudur.

---

[562]İbn Abdilberr, **el-İstiẕkâr**, c. IV, s. 120.
[563]Mâlik, **el-Muvaṭṭa**ʾ, c. I, s. 348, Nevevî, **el-Mecmû**ʿ, c. VII, s. 283, İbn Kudâme, **el-Muġnî**, c. V, s. 162.
[564]İbn Abdilberr, **el-İstiẕkâr**, c. IV, s. 118.
[565]Ebü'l-Hâris el-Leys b. Sa'd b. Abdirrahmân el-Fehmî'dir. Fıkıhçı olarak nitelenmektedir. Hicri 175 yılında vefat etmiştir, İbn Hacer, Ebü'l-FazlŞihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, (h. 1326). **Tehẕîbü't-Tehẕîb**, Hindistan, MetbeatüDâieretü'l-Maarif en-Nizamiye, c. VIII, s. 459.
[566]İbn Rüşd,**Bidayetü'l müctehid**, c. II, s. 96.

İbn Rüşd'ün Mâlikîlerin namına aktardığı görüş Mâlikî mezhebindetercih edilen görüşe uyumluluğu araştırmadan evvel, Mâlikî kitaplarda bu meseleyi araştıracağız.

A. Mâlikî kitaplarda mezhebin görüşü

İmam Mâlik'in görüşü:

İmam Mâlik'ten aktarılan görüş tektir. Şöyle ki: Hz. Osman'dan rivayet edilen bir hadis: "İhramlı bulunan bir kimse başkası ile nikâhlanamaz, başkası için nikâh kıyamaz ve kız isteyemez."[567]

Buna ek olarak, İmam Mâlik: "İhramlı olan kimse kendine veya başkasına bir cariye satın almak için cariyeye bakmasını mekruh görüyorum. İhramlı olan kimse de bir nikah akdinde bulunamaz. Ancak bâin olmayan talakta ric'at yapabilir." dedi.[568]

Mâlik'ten sonra Mâlikî mezhebi imamları görüşleri:

Mezhepteki alimler Mâlik'in görüşünde ittifak edip mezhepte ihtilaf yoktur.

C. Mâlikîlerin görüşüne gösterdikleri deliller

1- Osman b. Affan'dan Hz. Peygamber 'in "İhramlı bulunan bir kimse başkası ile nikâhlanamaz, başkası için nikâh kıyamaz ve kız isteyemez."[569]

Vech-i delalet: Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) ihramlı nikahı yasakladı. Nikah yapılırsa fasit hükmüne geçer.[570]

---

[567]Mâlik, **el-Muvaṭṭa**ʾc. I, s. 349, Müslim, **Ṣaḥîḥ-i Müslim**, ktp. Nikah. bab. no. 5.
[568]Kayrevânî, **en-Nevâdir veʾ z-Ziyâdât**, c. II, s. 420.
[569]Mâlik, **el-Muvaṭṭa**ʾ, c. I, s. 349, Müslim, **Ṣaḥîḥ-i Müslim**, ktp. Nikah. bab. no. 5.
[570]İbnü'l-Mülakkın, Sirâceddin Ebû Fahs, (1429/2008). **Tavżîḥ fî şerḥi'l-Câmi**ʿ, thk. Daru'l-Felah lîlbehsi el-İlmi, Şam, Daru'n-nevadir, c. XII, s. 419.

Demek ki ifade tavafı olmadan evvel nikah olmaz. Akid yapılsa da fasit hükmüne geçer. [571] "İhramlının akdi yasaklanmış ise, akidyapılınca fasit hükmüne geçer. Zira nehy, yasaklananın fasitliğini iktiza eder."[572]

2- Ebû Rafi' der ki: Resûlullah (aleyhi’ s-salâtü ve’ s-selâm) ihramdan çıktıktan sonraMeymune ile nikah kıydı, ihramdan çıktıktan sonra da onunla zifafa girdi. Evlilikleri konusunda aralarındaki aracı da bendim.[573]

Vech-i delalet: Peygamber (aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm) Meymune ile ihramdan çıktıktan sonra evlenmiştir.[574]

3- Yezîd b. Esam anlatıyor: Hz. Meymune'den: "Peygamber (aleyhi’s-salâtü ve’s-selâm), ihramdan çıktıktan sonra, Serf'te benimle evlenmiştir."[575]

Vech-i delalet: Yezîd b. Esam’den bu rivayet nakledilmiştir. Meymune ise hem onun hem İbn Abbâs'ın teyzesidir.[576]

4- Ebû Gatafan b. Tarîf el-Mürrî'den: Babam Tarif, ihramlı iken bir kadınla nikahlandı. Ömer b. Hattab bu nikâhı kabul etmedi[577].

Vech-i delalet: Ömer b. Hâttâb (radıyallahu anh) ihramlı birinin akdini reddetmesi ile, akdin fasit olduğuna delildir. Zira onun gibi bir zat, böyle bir ameli yapmak ancak doğru olduğunu bilerek yapar.[578]

Bu görüşte olanlardan Ömer b. Hâttâb, Ali b. Ebû Tâlib, Abdullah b. Ömer, Zeyd b. Sâbit, Said b. el-Müseyyeb, Sâlim b. Abdullah ve Süleyman b. Yasâr'ın görüşüdür.

---

[571]İbn Abdülber, Ebû Ömer CemâlüddînYûsuf b. Abdillâh b. Muhammed, (1400/1980). **el-Kâfî fî fıḳhiehli’l-Medîne**, thk. Muhammed el-Morîtânî, Riyad, Mektebetu'l-Riyad el-Hadise, c. II, s. 524.
[572]Bâcî, **el-Münteḳā**, c. II, s. 238.
[573]Nesâî, **es-Sünenü’l-kübrâ**c. V, s. 182.
[574]İbn Battâl, **Şerḥuṣaḥîḥi’l-Buḫârî**, c. IV, s. 508.
[575] Ebû Dâvûd, **es-Sünen**, ktp. Menasik, bab. 38, Dârekutnî, ʿ**İlelü’l-ḥadîş**, c. XV, s. 69.
[576]İbn Battâl, **Şerḥuṣaḥîḥi’l-Buḫârî**, c. IV, s. 508.
[577]Mâlik, **el-Muvaṭṭa**ʾ, c. I, s. 354, bab. no. 71, Beyhakī, **Ma**ʿ**rifetü’s-sünen ve’l-âṣâr**, thk. c. X, s. 184.
[578]Zürkānî, **Şerḥu’l-Muvaṭṭa**ʾ, c. II, s. 410.

Ayrıca Ali, Ömer ve Zeyd b. Sâbit, evlenenleri birbirinden uzaklaştırdıkları rivayet edilmiştir.[579]

C. Mezhepte tercih edilen görüş

Bu konunun araştırması ile Mâlikî mezhebinde ihtilaf olmadığı, tercih edilen görüş İmam Mâlik'in görüşüdür. İhramlı kişi nikahı fasittir. Yâni umre veya hacta olan kimse ne evlenebilir ne başkasını evlendirebilir.[580]

D. Sonuç

Bu meselenin detaylarını Mâlikî mezhebine göre araştırmamız ile diyebiliriz ki: İbn Rüşd'ün İmam Mâlik'ten aktardığı görüş doğru olup, mezhepte ihtilaf yoktur.

[579]İbn Battâl, **Şerḥuṣaḥîḥi'l-Buḫârî**, c. IV, s. 509.
[580]Zürkānî, **Şerḥu'l-Muvaṭṭa**ʾ, c. II, s. 409.

5. SONSÖZ

Cenab-ı Hakka şükür ve sena olsun ki benim bu araştırmanın bitirmesine yardım edip kolaylık sağladı. Bu araştırmanın sonunda, ulaştığım en önemli neticeleri sunmak istiyorum. Şöyle ki:

1- İbn Rüşd, ulema görüşleri içerisinde Mâlikilerin görüşünü zikrederdi. Çoğu zaman, mezhep namına görüşü izah ederken İmam Mâlik'in görüşünü gösterirdi. Kitâbü`l-Hac'ta, "İhramlı nikahı caiz midir?" meselesine kadar Mâlikî mezhebi görüşlerini 26 meselede beyan etti.

2- İbn Rüşd, Kitâbü`l-Hac'taMâlikîler namına aktardığı görüşler çoğu zaman mezhepte kabul ve tercih edilen görüş ile uyumluydu. Sadece bir meselede ihtilaf vardı, o ise "Hac ne zaman vacip olur" meseleseidir.

3- Bidâyetü’l-Müctehid kitabı, karşılaştırmalı bir fıkıh kitabı olsa bile, Mâlikî mezhebinde tercih edilen kitaplar arasında yer alır. Zira İbn Rüşd, mezhep namına dikkatle meseleleri aktardı.

Zikrettiğim neticeler, ulaştığım en önemli neticelerdir. Benden sonraki araştırmacılara öneriyorum ki başladığım bu çalışmaya devam etsinler. Hatta bu araştırmayı genişletilip diğer mezhepler için de yapılsın. Zira böylece çalışmalar, uzmanlara çok yararlıdır. Ayrıca bu kitap, hem karşılaştırmalı fıkıh hemMâliki fıkıh için en önemli kitaplardan birisi sayılır.

والحمدلله رب العالمين

KAYNAKLAR

Abdülvehhâb, Ebû Muhammed b. Alî b. Nasr et-Tağlibî el-Bağdâdî el-Mâliki, (1425/2004) et-Telḳīnfi'l-fıḳhi'l-mâlikî, thk. Ebû Uveys Muhammed Buhubze el-Hasanî et-Titvanî, Beyrut, *Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye*.

Abdülvehhâb, Ebû Muhammed b. Alî b. Nasr et-Tağlibî el-Bağdâdî el-Mâliki, (1428/2007) Şerḥu Risâle, thk. Ebû'l-Fadided-Dimatî Ahmed b. Ali, Beyrut, Dâru*İbn Hazm*,

Abdülvehhâb, İbn Alî b. Nasr et-Tağlibî el-Bağdâdî, el-Maʿûneʿalâmeẕhebiʿâlimi'l-Medîne, thk. Hamiş Abdulhak, Mekke, *Mektebetü Mustafa Ahmed e-Bâz*.

Abdüssemi el-Übbî, Sâlih el-Azharî, Cevahirü'l-İklil şerhu Mühtasari Hâlil, Mısır, *Mektebetü İsa el-babî ve şüraka'uh*.

Adevî, Ebü'l-HasenAlî b. Ahmed b. Mükremillâh, es-Saîdî, (1414/1994). Haşiyetü'l-Adevî 'ala şerhi kifayeti't-talib er-rebbanî, thk. Yusuf eş-Şehy Muhammed el-Bukaî, Beyrut, *Dârü'l-Fikr*.

Ahmed, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (2001). el-Müsned, thk. Şuayb el-Arna'ut, Beyrut, *Mu'sseset'ü-Risale*.

Ali Cuma, İbn Muhammed Abdülvahhab. (1422/2001). el-Medhel ila diraseti'l-mezahibi'l-fikhiye, Kahire, *Dâru's-Selam*.

Arnest, Arnest Rinan, (1957) İbn Rüşd ve er-Rüşdiyye, çv. Adil Za'ter, Kahire, *DâruİhyâiʹlKütübiʹlArabiyye*.

Aynî, Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed, ʿUmdetü'l-ḳārî fî şerḥi Ṣaḥîḥi'l-Buḫârî, Beyrut, *Dâruİhyâʹiʹt-Türâsiʹl-ʹArabî*.

Bağdâdî, Avnüddin Ebû'l-Müzeffer, (1430/2009). İcam' el-Aimmeti'l-Arba ve İhtilafühüm, Birleşik Arap Emirliği, *DâruâlBerumlî'n-Neşrve't-Tevziʹ*

Beyhakī, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali b. Mûsa, (1412/1991). Maʿrifetü's-sünen ve'l-âs̱âr, thk. Abdülmu'diAmin Kalece, Kiraçı, *İslami Çalışmalar Üniversitesi*.

Beyhakī, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali b. Mûsa, (1424/2003). es-Sünenü'l-kübrâ, thk. Muhammed Ata, Beyrut, *Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye*

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm b. el-Müğiyre, (h. 1311). Ṣaḥîḥ-i Buḫârî, Mısır, *Matbaatü'l Kübra El Emiriyye*.

Bulûz, Muhammed, (2012). *Terbiyetmeleketi'l-ictihad min hilal kitab " Bidayetü'l müctehid ve nihayetü'l muktesid",* (Doktora tezi), Riyad, *Dar kunûzİşbiliya*.

Bâcî, Ebü'l-VelîdSüleymân b. Halef b. Sa'd, (h. 1332). el-Münteḳā, Mısır, *Matbaatu's-Saade*.

Cessâs, Ahmed b. Ali Ebû Bekir er-Razi el-Henafi, (1405). Aḥkâmü'l-Ḳurʾân, thk. Muhammed Sadik el-Kahmavî, Beyrut, *Dâruİhyâ'i't-Türâsi'l-'Arabî*.

Ceydi, Ömer b. Abdülkerim el-Mağribi, (1984). Mühadaratfî'l-fikhî'l-Mâlikifî'l-Garbî'l-İslmaî, Kazablanka, *Metbeatü'n-Necah-i el-Cedide*.

Cezîrî, Abdurrahmân b. Muhammed b. İvaz, (1424/2003). el-Fıḳhʿale'l-meẕâhibi'l-erbaʿa, 2. baskı, Lübnan, *Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye*.

Câbirî, Muhammed Âbid, (1998). İbn Rüşd: Sîre ve fikr, Beyrut, *Merkez dîrasâtu'l-vehdeti'l-Arabiye*.

Cündî, Halîl b. İshâk b. Mûsâ, (1429/2008). et-Tavżîḥ fî Şerḥi'l-Muḫtaṣar, thk. Ahmed b. Abdülkerim Necib, *Merkez Necibeveyhlî'l-mahtûtat ve Hîzmeti't-Türas*.

Cürcânî, Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf, (1403/1983). et-Taʿrîfât, Beyrut, *Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye*.

Desûkī, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arafe, (1815). Ḥâşiyeʿale'ş-Şerḥi'l-kebîr, Kahire, *DaruİhyaiT-Türasi'l-Arabi*.

Dârekutnî, Ebü'l-HasenAlî b. Ömer b. Ahmed, (1424/2004). es-Sünen, thk. Şuayb el-Arna'ut vd., Beyrut, *Mü'essesetü er-Risale*.

Dârekutnî, Ebü'l-HasenAlî b. Ömer b. Ahmed b. Dinâr el-Bağdadî, (1405/1985). ʿİlelü'l-vâridefi'l-eḥâdîṯi'n-nebeviyye, thk. Mahfûzürrahman Zeynullah es-Selefî, Riyad, *DâruTaybe*.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahmân b. el-Fazl b. Behram b. Abdussamed, (1412/2000). es-Sünen, thkHüseyn Selim Esed, Suudi Arabistan, *Dârul'-Mügnilî'n-Neşrve't-Tevzi'*.

Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, es-Sünen, thk. Muhammed MuhyiddînAbdulhamîd, Beyrut, *el-Mektebetü'l-Asriyye*.

Ebû el-Hasan, Muhammed Abdüsselâm Mübârekfûrî, (1404/1984). Mirâtü'l-mefâtîh şerhi Mişkâti'l-Mesâbîh, Hindistan, *İdaretü'l-buhusi el-İlmiyyeve'd-dava ve'l-İfta'*.

el-Aşkar, Ömer Süleyman vd., (1417/1997). Mesailüfî'l-Fikhi'l-Mükaren, Beyrut, *Dâru'n-Nefais*.

el-Merrâküşî, Ebû Abdullah Mohammed b. Mohammed b. Abdülmalik el-Ansari el-Avsi, (2013). eẕ-Ẕeylve't-tekmile li-Kitâbeyi'l-Mevṣûlve'ṣ-Ṣıla, thk. İhsan Abbâs vd., Tunus, *Daru'l-Garbi el-İslami*.

el-Merrâküşî, Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Abdülmalik el-Ensari el-Evsi, (1965). es-Sufru el-Hamisminkitabeẕ-Ẕeylve't-tekmile, thk. İhsan Abbas, Beyrut, *Daru't-Takafe*,

Elbânî, MuḥammedNâṣırüddîn, (1399/1979). İrvâʾü'l-ġalîl, nşr. Muhammed eş-Şâvîş, Beyrut, *el-mektebetu'l-islami*.

Eter, Nuruddin Muhammed el-Hasanî, (1404/1984). el-Hac ve el-Umre fî el-Fikhi el-İslmaî, Beyrut, *Mü'essesetü er-Risale*.

Haddâdî, Ebû Bekir b. Ali b. Muhammed el-Abadî e-Yemenî, (h. 1322). el-Cevharatü en-Neyyire 'ala Mühtasari el-Kadüri, *el-Metbeatü'l-Hayriyye*,.

Hadîr, Abdülkerim b. Abdullah b. Abdürrahman, Şerḥu'l-Muvaṭṭa.

Hararî, Muhammed el-Amin b. Abdullah el-Ermî el-Alvî, (1421/2001). TefsirüHedaik-i er-Ruhi ve er-Rayhan, nşr. Hâşim Muhammed, Beyrut, *DaruTavk en-Neca*.

Hasan Han, Ebü't-Tayyib Muhammed Sıddîk, (1412/1992). Fetḥu'l-beyân fî maḳāṣıdi'l-Ḳurʾân, Beyrut, *el-Mektebetü'l-Esriyyelî't-Tîba't-i ve en-Neşir*.

Hattâb, Şemseddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Abdirrahmân el-Mağribi, (1992). Mevâhibü'l-celîl li-şerḥi Muḫtaṣarı Ḫalîl, Beyrut, *Darü'l-Fikr*.

İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh, (h. 1387). et-Temhîdlimâfi'l-Muvaṭṭaʾmine'l-meʿânîve'l-esânîd, thk. Mustafa b. Ahmed el-Ulvi, Muhammed Abdulkabir el-Bikri, Fas, *Vizaretuumumu'l-Avkaf ve eş-Şû'ûn el-İslamiyye*.

İbn Abdülber, Ebû Ömer CemâlüddînYûsuf b. Abdillâh b. Muhammed, (1400/1980). el-Kâfî fî fıḳhiehli'l-Medîne, thk. Muhammed el-Morîtânî, Riyad, *Mektebetu'l-Riyad el-Hadise*.

İbn Battâl, Ebü'l-HasenAlî b. Halef b. Abdilmelik, (2003) Şerḥuṣaḥîḥi'l-Buḫârî, thk. Ebû TemîmYasir b. İbrahim, Riyad: *Mektebetü'r-rüşd*.

İbn Beşküvâl, Ebü'l-Kāsım Halef b. Abdilmelik, (1374/1955). Kitâbü'ṣ-Ṣıla fî târîḫieʾimmeti'l-Endelüs, Kahire, *Mektebetu'l-Hanci*.

İbn Beşküvâl, Ebü'l-Kāsım Halef b. Abdilmelik, (1374/1955). Kitâbü'ṣ-Ṣıla fî târîḫieʾimmeti'l-Endelüs, Kahire, *Mektebetu'l-Hanci*.

İbn Cemâa, Abdülazîz b. Muhammed b. İbrâhîm el-Kinânî, (1414/1994). Hidâyetü's-sâlikile'l-meẕâhibi'l-erbaʿafi'l-menâsik, thk. Nûreddin Asar, Beyrut, *Dâru'l-Beşa'ir el-İslamiye*.

İbn Ebû Usaybia, Muvaffakuddîn Ahmed b. el-Kāsım b. Halîfe b. Yûnus es-Sa'dî el-Hazrecî, Uyûnü'l-enbâʾ fî ṭabaḳāti'l-eṭıbbâ, thk. Dr. NizarRida, Beyrut, *DaruMektebeti'l-Hayat*.

İbn Ebû Şeybe, Ebû BekrAbdullāh b. Muhammed b. EbîŞeybeİbrâhîm el-Absî, (h. 1409). el-Muṣanneffi'l-eḥâdîṯ ve'l-âṯâr, thk. Kemal Yusuf el-Hut, Riyad, *Mektebetu'r-Rüşd.*

İbnEmîruHâc, Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed, (1403/1983). et-Taḳrîrve't-taḥbîr 'ala tahrîri'l-kemal, Beyrut, *Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye*.

İbn Hacer, Ebü'l-FazlŞihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, (h. 1326). Tehẕîbü't-Tehẕîb, Hindistan, *MetbeatüDâieretü'l-Maarif en-Nizamiye*.

İbn Hacer, Ebü'l-FazlŞihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, (h. 1379) Fetḥu'l-bârîbi-şerḥiṢaḥîḥi'l-Buḫârî, nşr. MuhammadFu'ad Abdülbaki – Mühibbüddin el-Hâtib, Beyrut, *Daru'l-Marife*.

İbn Haldûn, Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed Ebû Zeyd, (1988). Tarih İbn Haldûn, thk. Halil Şihade, *Darü'l-Fikr*.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd el-Endelüsî el-Kurtubî ez-Zahîrî, (1987). Resâʾilü İbn Ḥazm, thk. İhsan Abbâs, Beyrut, *el-Mu'ssese el-Arabiyelîldirasat ve en-Neşr*.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd, el-Muḥallâbi'l-âṯâr, Beyrut, *Darü'l-fikr*.

İbn Hübeyre', Yahyâ b. Muhammed b. Hübeyre eş-Şeybânî, (1423/2002). İḫtilâfü'l-eʾimmeti'l-erbaʿ, thk. Seyyid Yusuf Ahmed, Lübnan, *Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye*.

İbn Kayyim, Ebû AbdillâhŞemsüddîn Muhammed b. EbîBekr b. Eyyûb ez-Züraî, (1428/2007). Tehẕîbümuḫtaṣarı Süneni EbîDâvûd, thk. İsmail b. Gazi, Riyad, *Mektebetü'l-Marif*.

İbn Kudâme, Ebû Muhammed MuvaffakuddînAbdullāh b. Ahmed b. Muhammed, (1997). el-Muġnî, thk. Abdullah b. Abdulmhüsin et-Türki \ Abdulfetah Muhammed el-Hulv, Riyad, *Dar Âlemü'l-kütüb*,.

İbn Mahlûf, Muhammed b. Muhammed b. Ömer b. Ali b. Salim, (2003), Şeceretu'n-Nuri ez-Zekiyye, thk. Abdülmecid Hiyali, Beyrut, *Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye*.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî, (h. 1414). Lisânü'l-ʿArab. Beyrut, *DâruSâdir*.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. YezîdMâce el-Kazvînî, es-Sünen, thk. Muhammed Abdülbâkī, Kahire, *Dâruİhyâi'lKütübi'lArabiyye*.

İbn Mâzze, BurhânüddînMahmûd b. Ahmed el-Hanefî, (1424/2004). el-Muḥîṭü'l-Burhânîfi'l-fıḳhi'n-Nuʿmânî, thk. Abdulkerim Samî el-Cündi, Beyrut, *Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye*.

İbn Nüceym, Sirâcüddîn Ömer b. İbrâhîm, (1422/2002). en-Nehrü'l-fâʾiḳşerhuKenzü'd-deḳāʾiḳ, thk. Ahmed AzuİnayeBeyrut, *Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye*.

İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed, el-Baḥrü'r-râʾiḳşerhuKenzü'd-deḳāʾiḳ, Kahire, *Dâru'l-Kitbi el-İslami*.

İbn Receb, ZeynüddînAbdurrahmân b. Ahmed b. AbdirrahmânReceb el-Bağdâdîed-Dımaşkī, (1417/1996). Fetḥu'l-bârîʿalâṢaḥîḥi'l-Buḫârî, thk. Mahmud b. Şaban b. Abdulmaksûd – Salah Sâlim el-Masûrati vd. Kahire, *Mektebetü'l-Guraba el-Asariyye*.

İbn Rüşd el-Ced, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. el-Kurtubî, (1988). el-Muḳaddimâtü'l-mümehhidât, thk. Dr. Muhammed Hacci, Beyrut, *Daru'l-Garbi el-İslami*.

İbn Rüşd el-Ced, Muhammed b. Ahmed b. el-Kurtubî, (1408/1988). el-Beyânve't-taḥṣîl, thk. Muhammed Hacci vd., Beyrut, *Darü'l-Garbi'l-İslami*

İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, (1425/2004). Bidayetü'l müctehid ve nihayetü'l muktesid", *Daru'l-hadis*.

İbn Rüşd, Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî, (1994). eż-Żarûrî fî uṣûli'l-fıḳh, thk. Cemalü'd-din el-Alevi, Beyrut, *Daru'l-Garbi el-İslami*.

İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. MecddînAbdisselâm el-Harrânî, (1409/1988). Şerḥu'l-ʿUmdefi'l-fıḳh, thk. Sâlih b. Muhammed el-Hasan, Riyad, *Mektebetü'l-Haramin*.

İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir, (1984). et-Taḥrîrve't-tenvîr, Tunus, *ed-DârU't-Tunisiyyelî'n-Neşir*.

İbnü'l-Labbad, Muhammed b. Muhammed b. Vişah el-Lâhmi, (1406/1986). er-Redü 'ala eş-Şafii, thk. Abdülmecid b. Hamde, Tunus, *Dâru'l-Arablî't-Tibaa'*.

İbnü'l-Tâhir, el-Habib, (1422/2001). el-Hac fî el-Fikhü'l-Mâliki ve Edilletü, Fas, *Metbeatü'n-Necahî el-Ced*ide.

İbnü'l-Tâhir, el-Habib, (1428/2007). el-Fikhü'l-Mâliki ve edilletüh, Lübnan, *Mü'ssestü'l-Ma'riflî't-Tiba'at-i ve'n-Neşr*.

İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî el-İşbilî, (1424/2003). Aḥkâmü'l-Ḳurʾân, nşr. Muhammed Ata, *Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye*.

İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî el-İşbilî, (1428/2007). Mesâlik fî şerḥiMuvaṭṭaʾi Mâlik, nşr. Muhammed es-Süleymânî -Âişe es-Süleymânî, *Darü'l-Garbi'l-İslami*.

İbnü'l-Cellâb, Ebü'l-KāsımUbeydullāh b. Hüseyn b. Hasen, (1428/2007) et-Tefrî fî Fikhi el-İmam-î Mâlik bin Enes, thk. Seyyid Hasan, Beyrut, *Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye*.

İbnü'l-Ebbâr, Muhammed b. Abdillâh b. EbîBekr el-Kudâî el-Belensi, (1995). et-Tekmile li-Kitâbi'ṣ-Ṣıla, thk. Abdüsselam el-Herras, Lübnan, *Daru'l-Fikrlittiba'*.

İbnü'l-Hâcib, Ebû AmrCemâlüddînOsmân b. Ömer b. EbîBekr b. Yûnus el-Kurdî el-Mâliki, (1421/2000). Câmiʿu'l-ümmehât, thk. Ebû Abdurrahman el-Ehder el-Ehderî, Şam, *el-Yamamelî't-tibaat-i ve'n-Neşri ve't-tevzi*.

İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî, (1389/1970). Fetḥu'l-ḳadîr' 'ala'l-Hidaye, Mısır, *Şeriket ve Metbeat Mustafa el-Babî el-Halabî*.

İbnü'l-İmâd, Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî el-Hanbelî, (1406/1986). Şez̲erâtü'z̲-z̲eheb, thk. Muhammed el-Arnavut, Beyrut, *Dâru İbn-i Kesîr*.

İbnü'l-Kassâr, Ebü'l-HasenAlî b. Ömer b. Ahmed el-Bağdâdî, (1426/2006). Uyûnü'l-edille fî mesâʾili'l-ẖilâf beyne fuḳahâʾi'l-emṣâr, thk. Abdulhamid es-Sûudi, Riyad, *Mektebetu'l-Melik Fehd*.

İbnü'l-Kattân, HafizEbü'l-Hasen, (1424/2004). el-İḳnâʿ fî mesâʾili'l-icmâʿ, thk. Hasan Fevzi es-Sa'idî, Kahire, *el-Faruk el-Hadîselî't-Tiba' ve en-Neşir*.

İbnü'l-Mülakkın, Sirâceddin Ebû Fahs, (1429/2008). Tavżîḥ fî şerḥi'l-Câmiʿ, thk. Daru'l-Felah lîlbehsi el-İlmi, Şam, *Daru'n-nevadir*.

İbnü'l-Müneccâ, Zeynüddîn el-Müneccâ b. Osmân b. Es'ad, (1424/2003). el-Mümtiʿşerḥu'l-Muḳniʿ, thk. Abdülmelik b. Abdullah b. Düheyiş, Mekke, *Mektebetü'l el-Asdi*.

İbnü'l-Münzir, Muhammed b. İbrâhîm b. el-Münzir en-Nîsâbûrî, (1425/2004). el-İcmâʿ, thk. FuadAbdulmünim Ahmed, *Dâru'l-Müslim lî'n-neşri ve't-Tevzi'*

İbnü'n-Neccâr, Takıyyüddîn Muhammed b. Ahmed b. Abdilazîz el-Fütûhî, (1418/1997). Şerḥu'l-Kevkebi'l-münîr, thk. Muhammed ez-Züheyli ve Nezih Hammad, Suudi Arabistan, *Mektebetü'l-Abikan*.

İlîş, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed, (1409/1989). Mineḥu'l-celîlʿalâMuḫtaṣari'ş-ŞeyḫḪalîl, Beyrut, *Darü'l-Fikr*.

İmrânî, Ahmed b. el-Amîn, (2011). *İhtiyaratı İbn Rüşd el-Hafîd el-fîkhiyye fi Bidayetü'l müctehid ve nihayetü'l muktesid*, (Doktora tezi), Beyrut, *Dâru İbn Hazm*.

İmrânî, Ebü'l-HüseynYahyâ b. Ebi'l-Hayr b. Sâlim el-Yemânî eş-Şâfî, (1421/2000). el-Beyân fî Mezhebi el-İmam eş-Şâfî, thk. Kasim Muhammed en-Nûri, Cidde, *Dâru'l-Minhac*.

İsmail, Garib, (1437/2016). *el-İhtiyaratü'l-fikhiyyelî' İbn Rüşd el-Hafid el-Mâliki fî Kitabi'z-Zebaihmin hilal Kitabih Bidayetü'l müctehid ve nihayetü'l muktesid*,)Yüksek lisans tezi), ŞehidHume'l-Ehzer Üniversitesi, Cezair, Vadi.

İtyubi, Muhammed b. Ali b. Adem, el-Vellevî, (1424/2003). Zehiretü'l-Ükbe fî şerhi'l-Müctebi (Şerhu süneni en-Nesâi), *DâruâlBerumlî'n-Neşrve't-Tevzi'*.

Karâfî, Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs, (1994). eẕ-Ẕaḫîre, thk. Muhammet Hacci, Beyrut, *Darü'l-Garbi'l-İslami*.

Kastallânî, Ahmed b. Muhammed b. EbîBekr b. Abdulmalik, (h. 1323). İrşâdü's-sârîlîşerhîṣaḥîḥi'-buhârî, Mısır, *el-Metbeatu'l-Kübre el-Amiriye*.

Kayrevânî, Ebû Muhammed Abdullāh b. EbîZeyd, (1999). en-NEVÂDİR ve'z-ZİYÂDÂT, thk. Abdulfetah Muhammed el-Hulv, Beyrut, *Daru'l-Garbi el-İslami*.

Kayrevânî, ŞihabuddinEbû'l-Abbas Ahmed b. Ahmet, (1427/2006). ŞerhuZaruk ala Metn'r-Risale, nşr. Ahmed Ferid el-Müzdi, Beyrut, *Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye*.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. EbîBekr b. Ferh el-Kurtubî, (1964). el-Câmiʿ li-aḥkâmi'l-Ḳurʾân, thk. Ahmed el-Baraduni ve İbrahim Atfiş, Kahire, *Daru'l-kütüb el-Masriyye*.

Kurtubî, Ebü'l-Abbâs Ziyâüddîn Ahmed b. Ömer b. İbrâhîm, (1417/1996). el-Müfhim, thk. MuhyiddinDîbMüstû, Ahmed Muhammed es-Seyyid, Yûsuf Ali Büdeyvî ve MahmûdİbrâhimBezzâl, Daru İbn Kesir, *DaruİbniI-kelim et-Tayyib*.

Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mesʻûd b. Ahmed, (1406/1986). Bedâʾiʿu'ṣ-ṣanâʾiʿ fî tertîbi'ş-şerâʾiʿ, Beyrut, *Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye*.

Kürvaşi, Hasan, (1993). el-Mentükübîhîve'l-Meskûtü anh fî Fikhi İbn Rüşd el-Hafid, Tunus, *ed-Dâru't-Tunisiyyelî'n-Neşr*.

Kādirî, Ebû Abdullah Muhammed b. Kâsim el-Hasinî el-Fâsî, (1406/1985). Ref'l-itabive'l-melâm, thk. Muhammed el-Muʻtasım-Billâh el-Bağdadi, Beyrut, *Daru'l-kitabi'l-Arabi*.

KādîİyâzZ b. Musa es-Sebeti, (1983), Tertîbü'l-medârik ve taḳrîbü'l-mesâlik li-maʿrifetiaʿlâmimeẕhebi Mâlik, thk. Muhammed et-Tebhi, Suudi Arabistan, *Vizaretu'l-avkaf ve eş-Ş'ûn el-İslamiyye*.

KādîİyâZ, Ebü'l-FazlİyâZ b. Mûsâ b. İyâz el-Yahsubî, (1419/1998). İkmâlü'l-Muʿlimbi-fevâʾid Müslim, thk. dr.Yahyâİsmâil, Mısır, *Darü'l-Vefa*.

Lahmî, Ali b. Muhammed, (1432/2011). et-Tebsire, thk. Ahmed Abdülkerim Necîb, Katar, *Vizâretü'l-Evkâfve'ş-Şüûnü'l-İslâmiyye*.

Medenî, Muhammed Zekeriya el-KandHelevi, (1424/2003). Evcazu'l-Mesalik ile Muvaṭṭaʾ-i Mâlik, thk. Takiyyeddin en-Nadevi, Şam, *Daru'l-Kalem*.

Meryem, Taybiyye, (2013-2014). *et-Ta'ârüz ve mesâliküdef'ih fi kitab't-tahâretminkitab Bidayetü'l müctehid ve nihayetü'l muktesid li İbn Rüşd*, (Yüksek lisans tezi), Cezayir, Vehrân Üniversitesi, İslami ve İnsani bilimler fakültesi.

Mevsılî, Abdullāh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Beldehî, (1356/1937). el-İḫtiyâr li-taʿlîli'l-Muḫtâr, thk. Şeyh Mahmud Ebû dakika, Kahire, *Metbeatu'l-Helebi*

Mevvâk, Muhammed b. Yûsuf b. Ebi'l-Kāsım, (1416/1994). et-Tâcve'l-iklîlʿalâ (bi-şerḥi) MuḫtaṣarıḪalîl, *Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye*.

Muhammed b. el-Hasen, b. Ferkad eş-Şeybânî, (h. 1403). el-Ḥücceʿalâehli'l-Medîne, thk. Mehdî Hasan el-Kîlânî, Beyrut, *Alemu'l-Kütüb*.

Muhammed b. el-Hasen, b. Ferkad eş-Şeybânî, el-Mebsüt, thk. Ebû el-Vefa el-Adğani, Kiraçi, *İdaretü'l-Kur'an ve'l-Ulumi el-İslamiye*.

Muhammed, İbrahim Ali, (1421/2000). İstilahü'l-Mezheb 'ind'l-Mâlikiye, Beyrut, *Dâru'l-buhutilî'd-dirasati'l-islamiye ve İhyâ'i't-Türâs*.

Mâlik, b. Enes b. Mâlik İbn Ebî el-Asbahî, (1406/1985). el-Muvaṭṭaʾ, nşr. Muhammed FuâdAbdülbâkī, *Dâruİhyâ'i't-Türâsi'l-'Arabî*.

Mâlik, İbn Enes b. Mâlik b. Âmir el-Medeni, (1415/1994). el-Müdevvene, Suudi Arabistan, *Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye*.

Mâverdî, Ebü'l-HasenAlî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî, (1419/1999). el-Ḥâvi'l-kebîr, thk. Ali Muavvaz – Âdil Abdülmevcûd, Beyrut, *Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye*.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisabûrî, Ṣaḥîḥ-i Müslim, thk. Muhammed FuâdAbdülbâkī, Beyrut, *Dâruİhyâ'i't-Türâsi'l-'Arabî*.

Müzenî, Ebû İbrâhîmİsmâîl b. Yahyâ b. İsmâîl, (1410/1990). el-Muḫtaṣar, Beyrut, *Dâru'l-Marife*.

Nemle, Abdülkerim b. Ali b. Muhammed, (1420/2000). el-Cami lîmesailUsûli'l-Fikhve'Tetbikatuha 'ala'l-Mezheb'r-racih, Riyad, *Mektebetü'r-Rüşd*.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî el-Hârasanî, (1406/1986) es-Sünenü'l-kübrâ, thk. Abdulfettah Ebû Gade, Heleb, *Mektebü'l-Metbuati'l-İslamiye*.

Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî el-Hârasanî, (1411/1991) es-Sünenü'l-kübrâ, thk. et-Türâsü'l-İslami, Beyrut, *Dâru'l-Marife*

Nevevî, Ebû ZekeriyyâYahyâ b. Şeref, (h. 1392) el-Minhâc fî şerḥiṢaḥîḥi Müslim, Beyrut, *Dâruİhyâ'i't-Türâsi'l-'Arabî*.

Nevevî, Ebû ZekeriyyâYahyâ b. Şeref, el-Mecmûʿşerḥu'l-Mühezzeb, Beyrut, *Darü'l-fikr*.

Nâsırî, Ahmed b. Hâlid, (1955). Kitâbü'l-İstiḳṣâ li-aḫbâridüveli'l-Maġribi'l-Aḳṣâ, Fas, *Dâru'l-kütüb*.

Nübâhî, Alî b. Abdillâh b. Muhammed en-Nübâhî el-Cüzâmî, (1403/1983). Târîḫuḳuḍâti'l-Endelüs, thk. Lecnetüİhyâ'i't-Türâsi'l-'Arabî, Beyrut, *Dâru'l-Afaki el-Cedide*.

Serahsî, Şemsü'l-eimme Muhammed b. EbîSehl Ahmed, (1414/1993). el-Mebsût, Beyrut, *Daru'l-Marife*.

Sevhadî, Muhammed, (2021). *Mustalahât-ı İbn Rüşd ve menhacühmin hilal-i kitabih Bidayetü'l müctehid ve nihayetü'l muktesid*, (Yüksek lisans tezi), Muhammediyye Üniversitesi, Sûraktüra, Endonezya.

Seyf, Ahmed Muhammed nur, (1397/1977). Emelüehl-i Medine beyne Mustalahât-i Mâlik ve'Ara'-i el-Usuliyyin, Cidde,*Dâru'l-İtisam*.

Sâvî, Ahmed b. Muhammed es-Sâvî el-Mâlikî el-Halvetî, (1372/1952), Ḥâşiyetü'ṣ-Ṣâvîʿalâ eş-Şerhi es-Sağir, nşr. Şeh Ahmed Sad Ali vd., *Mektebetü Mustafa el-Babî el-Helebi*.

Sübkî, Mahmud b. Muhammed b. Hattab, (1353). el-Menhel el-Azb, thk. AminMahmud, Mısır, *Metbetu'l-İstikame*.

Sıkıllî, Ebû Bekir Mohammed b. Abdillâh b. Yunus et-Temimi, (1424/2013). el-cami' lîmesaili'l-müdevvene, *Daru'l-Fikrlî't-Tiba' ve'n-Neşr*.

Tahtâvî, Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl, (1418/1997). Hâşiyeʿale'd-Dürri'l-muḫtâr, thk. Muhammed Abdulaziz el-Hâlidî, Beyrut, *Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye*.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre, (1395/1975). es-Sünen, thk. Muhammed Fuad Abdülbakî - Ahmed Şâkir, Mısır, *Mektebetü Mustafa el-Babî el-Helebi*.

Venşerîsî, Ahmed b. Yahyâ, (1401/1981). el-Miʿyârü'l-muʿribve'l-câmiʿu'l-muġribʿanfetâvâʿulemâʾiİfrîḳıyyeve'l-Endelüsve'l-Maġrib, Beyrut, *Darü'l-Garbi'l-İslami*.

Zehebî, Ebû AbdillâhŞemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, Hicri 1405 (1985). Siyeruaʿlâmi'n-nübelâ, thk. eş-Şeyh Şuayb el-Arna'ut, Beyrut, *Mu'sseset'ü-Risale*.

Zerkeşî, Ebû AbdillâhBedrüddîn Muhammed b. Bahâdır, (1414/1994). el-Baḥrü'l-muḥîṭ fî uṣûli'l-fıḳh, Mısır, *Dâru'l-kütbi*.

Zeylaî, Osmân b. Alî b. Mihcen b. Yûnus es-Sûfî el-Bârîî, (h. 1313). Tebyînü'l-ḥaḳāʾiḳ, Kahire, *el-Metbeatu'l-Kübre el-Amiriye*.

Ziriklî, Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris, (2002). el-Aʿlâm, Beyrut, *Dâru'l-ilim lîlmelayin*.

Züfeyri, Meryem Muhammed Salih, (1422/2002). Mustalahatu'l-Mezahibî'l-Fikhiyye ve Asrar'l-Fikhi'l-Mermûz, Beyrut, *Dâru İbn Hazm*.

Zürkānî, Abdülbâkī b. Yûsuf b. Ahmed, (2002). ŞerḥuMuẖtaṣarıẖalîl (Bennânî'ninhâşiyesiyle birlikte), thk. Abdüsselâm Muhammed Emîn, Beyrut, *Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye*.

Zürkānî, Muhammed b. Abdilbâkī b. Yûsuf b. İlvan, (2003). Şerḥu'l-Muvaṭṭaʾ, thk. Taha Abdürrauf Sa'd, Kahire, *Mektebet et-Takafeed-Diniyye*.

Şemseddin, Muhammed b. Muflih el-Mekdisî, (1424/2003). el-Fur', thk. Abdullah b. Abdulmhüsin et-Türki, Beyrut, *Mü'essesetüer-Risale*.

Şevkânî, Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî el-Yemenî, el-Bedrü'ṭ-ṭâliʿbi-meḥâsini men baʿde'l-ḳarni's-sâbiʿ, Beyrut, *Dâru'l-Marife*.

Şinkītî, Muhammed el-Emîn b. Muhammed el-Muhtâr b. Abdilkādir el-Cekenî, (1415/1995). Eḍvâʾü'l-beyân, Beyrut, *Dârü'l-Fikr*.

Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî el-Küreşi, (1410/1990). el-Üm, Beyrut, *Dâru'l-Marife*,

Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî el-Küreşi, (h. 1400). el-Müsned, Beyrut, *Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye*.

Şâşî, Muhammed b. Ahmed b. el-Hüseyn eş-Şâşî el-Fârikī, (h. 1980) Ḥilyetü'l-ʿulemâʾ fî maʿrifetimeẕâhibi'l-fuḳahâʾ, thk. Yasin Ahmed İbrahim Deradike, Beyrut, *Mü'essesetü er-Risale*.

Şîrâzî, İbrahim b. Ali b. Yusuf el-Fîrûzâbâdî el- Şîrâzî, (1403/1983). et-Tenbihfî'l-Fikhi eş-Şâfiî, Beyrut, *Alemü'l-Kütüb*